

בעזרת ה'

חוברת מאמרים

מפרי עמלם של:

תלמידי המכינה הקדם עבאית קרית מלאכי

מחזור ז'

התשס"ט

תוכן העניינים

1	הקדמה
2	ברכת הדרך – מרן הרב חיים דרוקמן
3	דברי יו"ר אגודת הידידים – אל"מ (במיל) עו"ד רמי בובליל
4	ברכות למחזור ז' – אבנר ויעל בדיחי
5	בשוב ה' את שיבת ציון – מרן הרב חיים דרוקמן
9	טבע האדם, לוח חלק? – הרב בעז שרמן
16	מעמד הר סיני יסוד איתן לאמונתנו – הרב שלום חבשוש
20	כיבוד הורים כשנטרפה דעתם – הרב אריאל יוספוף
23	מלחמת העולמות – הרב יואל לנגה
26	החיים לאחר המוות – אביסידריס משה
35	איסור הפחד במלחמה – אוהד אור
39	צדקה – אלעזר יורם
43	היצר הרע – בשה חגי
46	חלומות – גולגוליאן מאור
50	מצוות הנחת תפילין – דהן משה
54	המתת חסד – דוידי אסף
57	השפעת המוזיקה על האדם – דיין אלירן
60	עישון ועישון נרגילה ביו"ט – דרסו ברק
63	תכלית החיים – וונדמגן אשגרה
66	מצוות כיבוד אב ואם – ווסה אלי
70	עולם הבא – ווסה דוד
73	חופש וכפיה בחינוך – חואסוב יעקב
77	שינוי המנהגים עקב נישואים לבן עדה אחרת – טלקר אהרון
79	הדגל – יוסף אשר
81	מציאות חיינו – טבע או נס? – יחזקאל ששון
84	האמונה – כהן אופיר
89	תקשורת בין בני זוג – כהן יהונתן
92	מסירות נפש על מצוות – מימון יוסי
96	שיבוט גנטי – מעוז אלון
100	מוסר במלחמה – משולם אריאל
105	שמירת הברית – נחמיאס עדי
108	גאולה ומדינה – נתנאלי עידו
111	לשון הרע – צדוק דוד
114	מצוות השמחה – שלומי אוריאל
117	תרומת איברים – שרים רז

הקדמה

"אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו"¹
 "גמול הצדק אינו דבר נפרד ממעללי הצדק, רק נמשלים לעץ עושה פרי ותנובה"²

באנו למכינה, לא תמיד ידענו למה בעצם באנו ולאן בכלל באנו. הספקנו הרבה מעללים בשנה הקצרה הזו וכבר הגיע זמן הסיום. בתחילת השנה, כשראינו בבית המדרש את החוברות של המחזורים הקודמים לא דמיינו שחבר'ה כמונו יצרו כאלה מאמרים. וגם אם הם יכלו, אנחנו, "בדוק" לא נוכל לכתוב מאמרים כאלה. על מחשבות אלה עונה המלבי"ם בפרושו. המלבי"ם מסביר שהגמול איננו חיצוני למעשים אלא כמו שהפרי הוא תוצאה ישירה של העץ ככה הישגו של הצדיק מובטח לו. הגמול איננו משכורת שלא תמיד המעסיק זוכר לשלם ובזמן אלא כמו אימון כושר שנותן מייד תוצאות.

חוברת המאמרים שבידכם איננה הפרי בעצמו, היא ההוכחה לאיכות הפירות. הפרי הוא בליבו של כל אחד ואחד מכם. הפרי הוא הידע, הביטחון, העצמאות והיכולת האישית שרכשתם במהלך השנה. בשנה רבת המעללים שעברנו חוונו, למדנו והתנסנו בחוויות שלא ציפינו, והפירות גם הם כבר מבשילים. המאמרים שכתבתם, על סוגיות שבחרתם, מתוך מקורות שלמדתם, מעידים כאלף עדים על איכותם של הפירות שצמחו להם במחזור ז' של המכינה.

אחד הדברים שלמדנו במכינה הוא השאיפה להתקדם. סוף שנת המכינה הוא נ. צ. אבל בשום אופן לא נ.ס. הדרך עוד ארוכה לפנינו. הצעדים הראשונים שעשיתם השנה, כהכנה לשירות הצבאי בפרט, ולחיים בכלל, מסמנים יעדים, וחתימה לעוד נקודות ציון רבות שעוד מחכות שתכבשו אותן. צאו לדרך עם כל הצידה שאספתם השנה, וכל פעם שתחשבו שהמשימה הבאה קשה מידי, או גדולה מידי זכרו: "עם כח גדול באה אחריות גדולה".

בהצלחה בצבא ובכלל,

יואל יהודה לנגה.

¹ ישעיהו ג', ה'
² מלבי"ם שם.

לתלמידי המכינה היקרים!

הנני שמח לברך אתכם לסיום שנת הלימודים במכינה.

האמת היא שהשנה הזאת היתה ברכה גדולה עבורכם.

אני זוכר אתכם בתחילת השנה, ואני רואה אתכם היום, וממש בולט כמה הוסיפה השנה הזאת להתפתחותו האמיתית של כל אחד ואחד מכם. עלייתם בה בתורה, ובמידות וביראת שמים, ואתם היום גדולים הרבה יותר ממה שהייתם לפני שנה.

הנני מברך אתכם ממעמקי לב, הן את אלה מכם שממשיכים שנה נוספת, הן את אלה שמתגייסים לצה"ל, שתמשיכו להתקדם ולעלות, ושישם שמים יתאהב על ידכם.

חיים דרוקמן

דברי יו"ר אגודת הידידים
 עו"ד רמי בובליל
 תמוז התשס"ט

ראש המכינה- הרב בועז שרמן

מנהל המכינה, רמי"ם, מורים, הורים והחביבים- תלמידים ובוגרים יקרים,

"אמר רבי אלעזר: אור שברא הקב"ה ביום ראשון – אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו. כיוון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהם. ולמי גנזו? לצדיקים לעתיד לבוא.
 שאלו החסידים: היכן גנזו?
 השיבו: בתורה.

שאלו: אם כן, כלום לא ימצאו צדיקים משהו מן האור הגנוז כשהם לומדים תורה?
 השיבו: ימצאו וימצאו.

שאלו: אם כן, מה יעשו צדיקים כשימצאו משהו מן האור הגנוז בתורה?
 השיבו: יגלוהו באורה חייהם."

מרטין בובר, אור הגנוז: סיפורי חסידים, ירושלים שוקן 2005 [הדגשה אינה במקור]

שבע שנים חלפו, שבעה מחזורים של בוגרים נפלאים שהגיעו לעשייה אופטימאלית בקרב החברה הישראלית הן ברמה התורנית – חינוכית והן ברמה הפיקודית – הישגית.
 ראש המכינה – הרב בועז שרמן, מנהל המכינה, מורים והורים נפלאים, אנשי מערכת נפלאה שהעצימו והאדירו את תכונותיהם של התלמידים והביאו אותם לאור הזרקורים התורני, החינוכי, החברתי והערכי.
 תלמידים ובוגרים – אילנות – שינקו וגיבשו זהות, מורשת, עוצמה אישית ומנהיגות ומשפיעים בשפע פירותם על הסובבים אותם מידי יום.

בוגרי המכינה יוצאים עם תיק עמוס בתכנים וכלים שיסייעו להם לשמר את שהשיגו בכותלי המכינה.
 את הדגל שקיבלו למשמורת הם נושאים בגאון בשרשרת הפיקודית בצה"ל, בבית, במשפחה, בקהילה.
 כולנו תקווה כי יצאו התלמידים והבוגרים עם כל התיק העמוס בחוויות ובלמוד העצמי הפנימי ויגלו את שקיבלו - את ה'אור', שלעיתים נתפס כ"גנוז", באורה חייהם.
 יהי רצון ויקוים בהם ובכל עם ישראל הכתוב:

" והיה כעץ שתול על פלגי מים, אשר פריו יתן בעיתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח" תהילים א' ג'
 זה המקום לאחל ברכת הצלחה למנהל המכינה החדש מר דוראל אברמוביץ', להודות לקודמו בתפקיד מר נפתלי קנדלר על מסירותו הרבה לאורך השנים להצלחת המכינה ולהרמת קרנה ותיפקודו לעלא ולאחל לנפתלי הצלחה רבה בהמשך דרכו.

בברכת דרך צלחה וכל טוב
אל"מ (מיל') רמי בובליל, עו"ד
יו"ר אגודת ידידי המכינה הקדם צבאית – קרית מלאכי

דברי הורי גיל בדיחי הי"ד
אבנר ויעל בדיחי

שלום חניכים יקרים

אנחנו שמחים להזדמנות לברך אתכם לקראת צאת קובץ המאמרים שלכם, ולקראת סיום שנת המכינה. כתיבת מאמר היא פועל יוצא של תהליך חשיבה מעמיק, אשר לפניו היה תהליך של בחירה, וסופו – דרך הביטוי הייחודית של כל אחד ואחד מכם, שלמד להביע את רעיונותיו בדרך מכובדת המכבדת אתכם. זו רק חלק מהצידה לדרך שקבלתם בשנה מיוחדת זו.

הייתה לכם זכות גדולה לשהות במחיצתם של אנשים טובים, מדריכים, מורים לחיים... אך גם זכות גדולה לשהות זה במחיצת זה. למדתם לחיות יחד, בנפרד ממשפחותיכם, ולגדול ולהיות לאנשים. שמחנו להכיר אתכם, בביקורנו. ואנו מברכים אתכם בדרך צלחה. לכל מי שמתגייס לצה"ל – אנחנו מאחלים שתצליחו במשימה, ושתקבלו תפקידים שימלאו אתכם גאווה. למי מכם שנשארים תקופה נוספת במכינה – שתהיה לכם עוד שנה ממלאת ומשמחת. ולא לה שחוזרים הביתה – שאו ברכה. זכרו שעשיתם מעשה ויצאתם לשנה מיוחדת על מנת לגדול.

שלכם באהבה

יעל ואבנר בדיחי

"בשוב ד' את שיבת ציון היינו כחולמים"

מו"ר הרב חיים דרוקמן שליט"א

היינו כחולמים

"שיר המעלות, בשוב ד' את שיבת ציון היינו כחולמים"³ בהסברו של הביטוי 'היינו כחולמים' מצאנו שלושה פירושים:

1. אבן- עזרא: "בשוב ד' שבותם כן יאמר ישראל, אין אדם רואה בהקיץ הפלא הזה, רק בחלום". התרחשות הגאולה היא כמו חלום; זוהי חויה כל כך נפלאה ומיוחדת, שלא ניתן להשוותה כלל למראות שאנו רואים בהקיץ אלא לחלום נפלא.

2. הרד"ק מביא בשם אביו: "כחלום יעוף יהיה בעינינו צרת הגלות, מרוב השמחה שתהיה לנו בשובנו לארצנו". כשתרחש הגאולה תהיה השמחה כה גדולה, שכל הגלות הנוראה כולה תהיה בעינינו כחלום בלהות שחלף.

3. לדעת המאירי החלום מכוון לציפיה לגאולה: "שלא נתייאש מן הגאולה, אבל דעתנו ולבנו עליה תמיד, ואמר שבעודנו בגלות אנחנו כחולמים עניין הגאולה". כה גדולה השתוקקותנו לגאולה במשך שנות הגלות, עד שאנחנו חולמים עליה כל הזמן, מצפים לה ולא מתייאשים ממנה.

ניתוק מגודל השעה

על רקע המציאות שלנו למדנו פשט חדש ב"היינו כחולמים".

כדי להבין את משמעות הביטוי נתאר לנו מורה נותן שיעור בכיתה, ורואה לפניו תלמיד היושב ו'חולם': עיניו פקוחות, הוא כלל אינו ישן, אך בכל זאת חולם. אם תשאל אותו מה היה בשיעור הוא לא ידע דבר, שכן לא שמע אף מילה מהשיעור בעת ש'חלם'. הוא היה עסוק או מוטרד מדבר-מה, כך שהתנתק לגמרי מסביבתו ומן הנעשה בשיעור.

בדרך דומה אפשר להבין את "היינו כחולמים". במקום לראות את המציאות באמיתותה, במקום לחוש את ההתרחשויות, אנחנו שקועים בבעיות, בקשיים, ומנותקים מן המציאות בגודלה. איננו רואים את המאורע האדיר שהתרחש עם תקומתה של מדינת ישראל.

אחרי אלפיים שנה של גלות נוראה שכללה גזירות ורדיפות, צרות ויסורים, שחיטות ופוגרומים ונהרי נחלי דם - השיב ד' את שיבת ציון, ואנחנו - היינו כחולמים: שקועים בבעיות שלנו, בקשיים שלנו, בצרות שלנו, בסיבוכים שלנו, ולא שמים לב לגודל האירוע. אנחנו 'מתבשלים במיץ של עצמנו', כפי שנהוג לומר, ומנותקים מן המציאות הגדולה באמיתותה.

היינו כחולמים. כל השנים חלמנו על שיבת ציון, כפי הסברו של המאירי, בכל הגלות הארוכה לא התייאשנו מן הגאולה, חלמנו עליה. לא התייאשנו ממנה במצבים הקשים ביותר. חלמנו על מדינה יהודית, חלמנו על ממשלה יהודית, חלמנו על צבא יהודי. וכשזכינו והגענו לכל אלה - היינו כחולמים. שקענו

³ תהלים קכ"ו, א'.

בבעיות הקטנות או הגדולות, שקענו בצרות הפיזיות או הרוחניות, מבלי לראות, מבלי לחוש את המציאות הגדולה.

נשים לב, כי לא נאמר **'בהשיב ד'** את שיבת ציון' אלא **"בשוב ד'** את שיבת ציון"; כמו גם **"ושב ד' א-** לקיך את שבותך" ולא **'והשיב'**, כפי שמדגיש לנו רבי שמעון בר-יוחאי בגמרא: **"ושב ד' א-לקיך את שבותך": 'והשיב' לא נאמר, אלא 'ושב', מלמד שהקדוש ברוך-הוא שב עמהם מבין הגלויות.**⁴ ובמכילתא אמרו: **"בכל מקום שגלו ישראל כביכול גלתה השכינה עמהם, וכשעתידים לחזור כביכול שכינה חוזרת עמהם, שנאמר 'ושב ד' א-לקיך את שבותך', אינו אומר 'והשיב', אלא 'ושב'**⁵ כשלא מנותקים, כאשר חשים את כל זה, כשתופסים שהקב"ה שב עמנו, כשתופסים שהשכינה כביכול היתה בגלות וכשישראל נגאלים השכינה נגאלת, הרי אי-אפשר שלא לצאת ממש מן הכלים מרוב שמחה. אבל אנחנו? - היינו כחולמים. לא 'היינו כחולמים' מעוצמת הפלא הגדול שהתרחש (במובן של האבן-עזרא) - לראות את החלום שחלמנו עליו כל-כך הרבה שנים ולא התייאשנו ממנו (כפי שהדגיש המאירי), הולך ומתגשם לעינינו. והנה קם הדבר והיה. וכשהוא קם והיה - היינו כחולמים.

להתעורר מן החלום

יום העצמאות צריך לעורר אותנו מן החלום, לרומם אותנו מעל לשגרה. יש בו, ביום הזה, כדי להעלות אותנו מעל הבעיות היומיומיות הקשות ולשחרר אותנו מהסיבוכים שאנו נתונים בהם, כדי שנכיר את מה שאירע באמת ונבין את משמעותה האמיתית של תקומת ישראל; כדי שנבחין כי התגשם לעינינו **"בשוב ד' את שיבת ציון"**.

התעוררות זו חשובה במיוחד כיום, כאשר רוב הציבור במדינת ישראל נולד במציאות של מדינה והיא עבורו עובדה קיימת; כאילו כך הייתה מאז ומעולם. רוב הציבור במדינת ישראל לא חש בפועל כל שינוי וחיים באותה מציאות מאז שהם זוכרים את עצמם. מאידך, הם רואים כמו כולנו את הבעיות המרובות, הקשיים הגדולים והסיבוכים. דווקא אנחנו חייבים ביום העצמאות להתרומם מעל לכל הבעיות, כדי שנוכל להיפגש עם האור הגדול שמאיר מעצם תקומתה של מדינת ישראל.

הקב"ה שב עם שיבת ציון, ועל כך תובע מאתנו הנביא (בהפטרות יום העצמאות): **"צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל"**.⁶ מדגיש הגר"א על הפסוק: **"...אין ד' יתברך גדול אלא בציון, כמו שנאמר 'גדול ד' ומהולל מאוד, בעיר אלקינו הר קודשו'**⁷. אימתי הוא גדול מאוד? בעיר אלקינו - וזהו **'יושבת ציון'**. **'כי גדול בקרבך קדוש ישראל': פירוש - שבציון הוא יתגדל...**

על מה תצהל יושבת ציון? על שגדול בקרבה קדוש ישראל; זוהי סיבת הצהלה והרינה. כשמתבוננים בכך תופסים שזוהי המשמעות העמוקה והאמיתית של תקומת מדינת ישראל. התכלית של תקומת מדינת ישראל היא קידוש השם - שהשם יתקדש בה ועל ידה. עם תקומת מדינת ישראל החל להתגדל ולהתקדש שמה רבא. ועל כך **"צהלי ורני יושבת ציון, כי גדול בקרבך קדוש ישראל"**.

⁴ מסכת מגילה כ"ט, ע"א.

⁵ מכילתא דר' ישמעאל פרשת בא אות י"ד.

⁶ ישעיהו י"ב, ו'.

⁷ תהילים מ"ח, ב'.

התהליך יושלם!

תקומת מדינת ישראל היא הבסיס לקידוש השם בכל מלוא עולם. שובנו לארץ, היאחזותנו בה, עצמאותנו וזקיפות קומתנו - כל אלה סוללים את הדרך למילוי תפקידנו בעולם, כשמציון יוצאת תורה ודבר ד' מירושלים. כל אלה סוללים את הדרך לשלום האמיתי, של "וכתתו חרבותם לאתים וחזיתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה"⁸. חזיון מופלא כזה לא יוכל להתגשם בחלל ריק. אין מדובר כאן במהלך חיצוני, כי אם בשינוי פנימי עמוק של העולם כולו - "ומלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים"⁹. זהו גילוי המציאות הפנימית, האמיתית, האידיאלית, שהיסוד שלה הוא תקומת מדינת ישראל ושובו של עם ישראל לארצו. גאולתנו אנו, היא המפתח האמיתי לגאולת האנושות כולה, לגאולת כל העולם כולו, לטוב האמיתי ולאשר האמיתי של כל בני האדם.

אסור לשכוח שמדובר בתהליך ושגאולתם של ישראל באה 'קמעא קמעא', כדברי רבותינו (ירושלמי ברכות פ"א, ה"ח). כל עוד התהליך בעיצומו - אור וחושך משמשים בערבוביה¹⁰, ואין ספק שהחושך מעיק ומכאיב, אבל צריך לדעת שזה חלק של התהליך, ואין ספק שהתהליך הזה בסופו של דבר יגיע לשלמותו.

כל עוד לא הושלם התהליך עלולות להיות בו ירידות, עיכובים וסיבוכים - אבל אין ולא יכולה להיות בשום פנים נסיגה מוחלטת ממנו. משתהליך הגאולה התחיל הוא בוודאי יושלם. אין ספק שהוא יושלם, לכן אסור בשום פנים להיחלש, אסור בשום פנים להירתע גם ממצבים קשים, בין אם הם פיזיים ובין אם הם רוחניים, ובודאי שאין מקום כלל ליאוש. ללא אמונה אפשר להגיע לכלל יאוש, אבל מי שמאמין שאנחנו חיים בעידן של "בשוב ד' את שיבת ציון", מי שמבין שכל מה שאירע בדורנו איננו מקרה, בטוח ללא כל ספק שהתהליך שהחל במאה השנים האחרונות ובא לידי ביטוי מיוחד עם קום המדינה, ימשך ואף יושלם.

ראיה של נצח

לכולנו יש לומר: יש להפסיק לחלום. יש להביט בעיניים פקוחות, ופירוש הדבר בעיניים של אמונה - "כי עין בעין יראו בשוב ד' ציון"¹¹. בעיניים של אמונה רואים - פשוטו כמשמעו - שכל מה שאירע איננו מקרי, שמדובר בתוכנית אלקית שהחלה עם שובנו לארץ, בנינו אותה, הקמת המדינה, קיבוץ גלויות, שיבת ארץ ישראל לידינו, ועד להתמוטטות מסך הברזל ברוסיה. כל אלה שייכים לתוכנית האלקית של גאולת ישראל, שהיעד שלה הוא הגאולה השלמה, המהווה מפתח לגאולת כל האנושות כולה, לגאולת כל הבריאה כולה.

יש הבדל עצום אם אתה מסתכל בראייה אנושית מצומצמת הרואה רק את הרגע, רק את העכשיו, או שאתה מסתכל בראייה אמונית רחבה, ראייה שלמה ומקיפה.

⁸ ישעיהו ב', ד'.

⁹ ישעיהו י"א, ט'.

¹⁰ עי' זכריה י"ד, ז', רש"י ורד"ק שם.

¹¹ ישעיהו נ"ב, ה'.

בראייה מצומצמת, קטנה ועכשווית יכולות להיות "רבות מחשבות בלב איש", אבל האמת היא כי "עצת ד' היא תקום", "עצת ד' לעולם תעמוד, מחשבות לבו לדור ודור". הרגע והעכשיו - חולפים, ומנגד ישנו נצח, ישנה תוכנית אלקית - "כי הוא אמר - ויהי, הוא צוה - ויעמוד". ישנם דברים שאין ודאי מהם. "כי בחר ד' בציון, אוה למושב לו, כי יעקב בחר לו היה ישראל לסגולתו" - זה ודאי שבוודאי, אין שום ספק בכך. מתוך כך אין ספק "כי לא יטוש ד' עמו ונחלתו לא יעזוב". אין מקום לשום יאוש גם כשהמצב קשה, גם שנמצאים במצב שאנחנו זועקים ממעמקי לב "ד' הושיעה!", אנחנו מקדימים ואומרים "כי לא יטוש ד' עמו ונחלתו לא יעזוב". רק מתוך אמונה איתנה וודאית אנחנו מתפללים: ריבונו של עולם, "ד' הושיעה!".

מתוך אמונת אמת זאת נחגוג את "זה היום עשה ד'", ונעזור להגביר את השמחה, להגביר את האמונה, שעם ישראל בוודאי יתגבר על כל המציאות הקשה שהוא נתון בה, וימשיך להתקדם ולצעוד לקראת גאולתו השלמה במהרה בימינו.

טבע האדם, לוח חלק!?

הרב בעז שרמן

מבוא

בלימודינו בספרי גדולי ישראל לדורותיהם, אנו נפגשים עם מושגים הדומים לכאורה אחד לשני: טבע האדם, יצרים, מידות נטיות, אך לאמיתותם של דברים מושגים אלו שונים אחד מהשני ומצויים באדם ברבדים שונים, וממילא בעלי השפעה אחרת על הרצון, המחשבה והמעשה של האדם.

היצרים

היצר הטוב והרע נמצאים במערכת האישיית של האדם, כבר בראשית חייו. בהבטחת ה' כי לא יוסיף עוד להכות את כל החי למרות "כי יצר לב האדם רע מנעוריו"¹ אנו מבינים שהיצרים הם מהיסודות המרכיבים את האדם משחר ילדותו. הביטוי מנעוריו מראה כי הינו מאוחר, לרגע הווצרותו של התינוק ולשנותיו הראשונות. וכך כותב המדרש: "תינוק בן חמש בן שש ושבע ושמונה ותשע שנים אינם חוטאים, אלא מבן עשר ואילך ואז הוא מגדל יצר הרע"². ואילו ברגע בריאתו הוא ישר ותמים³.

היצרים מתפקדים כמערכת פנימית בתוך האדם, המושכים אותו מטוב ועד רע, תפקידו של האדם לתת מקום לכל היצרים, לרסן, למתק ולמשול⁴ בהם, ובכולם לעבוד את ה'⁵.

המידות

לעומת היצרים, שהינם בפנימיותו של האדם אך רוכבים הם מעל לאישיותו ומטים אותה, המידות הן עצם מהותו של האדם. כשאדם עושה פעולה כלשהי, ניתן לחלק בין האדם העושה את הפעולה לבין הפעילות. "אולם בדברים ששיכים לעצם מהותו של האדם אין הפרדה, המידות והאדם אחד הם. המידות הם גילוי נפשו של האדם"⁶.

כלומר, המידות הן היסוד והטבע של האדם, ואינם תלויים בהסכמה או ביצירה של בני אדם. לכן רבי יוחנן מדגיש שלא למלא ניתנה תורה לישראל, למדנו צניעות מחתול, וגול מנמלה ועריות מיונה ודרך ארץ מתרנגול⁷. כלומר המידות הן בטבע המציאות של כל חי (אם כי בצורה שונה בין האדם לבעלי החיים⁸).

¹ בראשית ח', כ"א.

² תנחומא בראשית ז'. רש"י לעומת זאת מבאר מנעוריו: "משננער לצת ממעי אימו, ניתן בו יצר הרע כלומר מלידתו. וכך גם מבאר הרמב"ן.

³ קהלת ז', כ"ט "לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלוקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רביע

⁴ כוזרי מאמר שלישי: "החסיד הוא המושל, שהרי כל חושיו, הנפשיים והגופניים, סרים אל משמעתו, והוא מנהיג אותם הנהגה מדינית ממש... שכן הוא חוסם את הכוחות המתאווים ומנע אותם מעבור גבולם, לאחר שנתן להם חלקם וסיפק להם את מה שממלא חסרונם.

⁵ ברכות נד ע"א על הפסוק "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך" בשני יצריך, ביצר הטוב וביצר הרע. ובבראשית רבא ט' ו-ז' שאילולא יצר הרע, לא בנה אדם בית ולא נשא אישה ולא הוליד ולא נשא ונתן."

⁶ קנין תורה הרב צבי יהודה קוק עמוד ל"ה.

⁷ עירובין ק' ע"ב

⁸ המלבי"ם בבראשית ב', ז' - מבאר שאמנם גם בבע"ח יש מידות אך הן שונות ממידות האדם בשלוש תכונות: הראשונה- זה רק ניצוץ קטן שמאיר בנפשם. השניה- בכל בהמה מופיע רק מצב אחד. והשלישית- שאין בהם מידה והפכה באדם ולמידות האדם אין גבול. "ומצד זה ישנה בו הבחירה שהיא ממשלת הנפש להכריע מידותיו על פי שכלו, נווה תשוקתו

ולכן המהר"ל כותב: "שהאדם שאינו שומר המידות הטובות האלו, הוא יותר גרוע מן בעלי חיים"⁹. כיוון שאפילו את מדרגת בעל החיים הטבעית הוא לא מבטא. ומאידך כאשר אדם שומר, מתקן ומעלה את מידותיו, הרי ניכר בו שהינו אדם, כפי שמבטא זאת רבי אילעאי: "בשלושה דברים אדם ניכר, בכוסו, בכיסו ובכעסו"¹⁰. האדם אף יכול להגיע ע"י תיקון המידות להיות ראוי לרוח הקודש¹¹.

כשהרמב"ם מונה את השלמויות שהאדם צריך לשאוף אליהם הוא כותב: "והמין השלישי הוא שלמות המידות הוא יותר נכבד מהקודם, כי תועלתו גדולה והכרחי לקיבוץ המדיני"¹². כלומר למידות ושלמותם יש תכלית הכרחית ליצירת התשתית החברתית התקינה.

הצדיקים והנביאים בתנ"ך נתאפיינו ונשתבחו דווקא בתארי המידות שלהם: על נח נאמר: "איש צדיק תמים היה"¹³, ביעקב נאמר "איש תם"¹⁴ ובמשה "עניו מאוד"¹⁵. רבינו בחיי כותב "שכל זה להורות כי אין עיקר החכמה אלא יושר המידות, כשם שאין באילן עיקר אלא הפרי"¹⁶, ומסיף בעל העמק דבר בהקדמתו לספר בראשית שעל כן נקרא ע"פ חז"ל ספר בראשית ספר הישר, ולא ספר הצדיקים והחסידים, כדי להדגיש שדרך ארץ קדמה לתורה.

לכן האדם המשתלם במידותיו, זוכה לדברים הרבה: להדגשת מעלתו כאדם, לחכמה, לרוח הקודש ואף לשמירה מרעות הרבה¹⁷, ובעיקר מגלות את מהותו, משכללות את דמותו וקובעות את היסוד והוא האדם.

מידות טובות ורעות

יסוד ושורש האדם הוא טוב, ישר ובריא. וכך הקב"ה בורא את האדם "בצלם אלוקים", הדומה לבוראו- ליוצרו. מכיוון שה' הוא מקור כל הטוב אזי נמשך והולך טובו לבני האדם בעצם בריאתם. וכך מביא בעולם המידות האדמו"ר מפיאסצנה: "שהמידות באיש ישראל קדושות הן, ממרום הן מופיעות ומשתלשלות, ורק בעולם הזה ובגוף של העולם הזה, אם אין יודעין איך להתנהג בהן, נשתנה מראיהן ונראות לרעות. משל למים זכים בצלוחית מזוהמה, שגם המים נראים מזוהמים מבחוץ על ידי הזכוכית"¹⁸. אנו יודעים, שיש יצרים רעים לאדם המשפיעים על הלך חייו, אך האם ניתן גם להגדיר שיש מידות רעות? כלומר האם במהותו של האדם וביסוד נפשו יש דבר שלילי, רע וכד'.

הרמח"ל קובע כי אכן יש מידות רעות באדם. "הגאוה, הכעס, הקנאה והתאוה, הן כל אלו מידות רעות אשר רעותם ניכרת ומפורסמת, אין צריך לה ראיות, כי הנה רעות הנה בעצמן ורעות בתולדותיהן"¹⁹.

⁹ **נתיב הצניעות** מהר"ל ח"ג, עמוד ק"ד. בשונה מהמהר"ל כותב הר"ן סדרותיו, דרוש חמישי בהתחלה שאדם שלא ישמור על מידותיו הרי בחומריו הוא יהיה שווה לבהמות ולא מתחת להם: "ואם יטה מן החכמה והענווה, שהן המעלות השכליות ומעולות במידות, יגבור כוחות הגופניות אשר ימצאו בו, מאשר חומר שלו משתתף עם הבהמות ולא מאשר הוא איש".

¹⁰ **עירובין** ס"ה ע"ב ומשנה במסכת אבות.

¹¹ **דרשות הר"ן** בתחילת הדרוש החמישי.

¹² **מורה נבוכים** רמב"ם ח"ג פנ"ד.

¹³ **בראשית** ו'.

¹⁴ **בראשית** כה.

¹⁵ **במדבר** יב.

¹⁶ **רבנו בחיי** שמות יח', כ"א.

¹⁷ וכך מסביר הרלב"ג על הפס' במשלי ט', י': "כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים- לשתי סיבות: האחת כי בהם יתישב אל המידות החשובות אשר שומרות את האדם מרעות הרב".

¹⁸ **חובת התלמידים** פרק עשירי.

וכן בהקדמה לאורחות צדיקים מובא'תדע ותבין, מי שטבעו נוטה למידה רעה או שהרגל במידה רעה...
כי המידות הרעות הן חלי הנפש²⁰.

אם כן, קשה לתפוס כיצד באותו אדם ובתוך אותה נפש יש גם מידות רעות וגם מידות טובות! כותב על כך הרב קוק "הלמוד שהאדם הוא יצור מורכב ברוחניותו, משתי נפשות, נפש טובה אלוקית ונפש רעה בהמית, הוא אחד מהיסודות היותר נכבדים להארת הדרך של ההבנה האנושית במהות הנפש, והשביל היותר סלול לדרך החיים המוסריים השלמים"²¹. כלומר, באדם מרקדים בו זמנית שני כוחות חזקים נפשיים המושכים אותו לכיוון החיובי והשלילי, ואלו הם המידות הרעות והטובות הטבועות באדם.

לכאורה אלו שתי מערכות נפשיות נפרדות אך יש ביניהן מאבק מתמיד על השליטה במעשי האדם. ולפעמים מפני ההשתלטות של גילוי האור אשר לנפש האלוקית, מתגברת גם הנפש החסאה ומשתדלת להוציא את מהותה²². באופן פרדוקסאלי ככל שהאדם יותר צדיק ונפשו האלוקית יותר בולטת, דהיינו שמידותיו הטובות באות לידי ביטוי, כך החלק הרע שבו ומידותיו מתגברות ועוזרות אומץ גדול יותר על מנת להשפיע ולהוריד אותו. בבחינת כל הגדול מחברו ייצרו גדול ממנו²³.

לרבי אלימלך מליז'אנסק יש שיטה מיוחדת, וטענתו היא שלכל מידה ומידה, בין רעה ובין טובה ישנם שני צדדים הקדושה והרעה. ותפקיד האדם לשבור עצמו בבחירתו, להפך את המידות אל הקדושה לבדה, ואז יזכה להבין ולהסתכל ברוממות האל²⁴.

התמודדות עם המידות הרעות

הרמח"ל בספרו מסילת ישרים כותב: "מידת הנקיות היא היות האדם נקי לגמרי מכל מידה רעה ומכל חטא"²⁵. כלומר הרמח"ל מבין שההתמודדות של האדם עם המידות הרעות היא דחיקתן, פריסתן ושבירתן עד כדי נקיות גמורה מאותן המידות הרעות.

רבי צדוק הכהן מלובלין סובר שלפי מסקנת הרמח"ל יוצא שהקב"ה רצה שיהיה דבר רע, אלא שאנו נצטרך להתנקות ממנו. עם הנחת יסוד זאת רבי צדוק לא מסכים, משום שאין רצון ה' ברע כלל. לכן "כל הצורות הנטועות בכל נפש מישראל, אין לחשוב שהיא רע גמור כי אין לך שום מידה וכוח שאין בה טוב גם כן"²⁶ ולכן מכל מידה רעה, אפשר לקלוט ממנה טוב, כדי שישתמש בה לטוב²⁷.

וכך מבאר הרב קוק את הגמרא בברכות שאומרת: " שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו". והסיבה לכך היא לא רק שאין טעם בכך כי הוא לא מקשיב שהרי כועס הוא, אלא לא מרצין ומפייסין כי מותר לו לכעוס- תן לו. מפני שבכל המידות הטובות צריך אדם להשתמש במקום ובזמן הנכונים. ולכן ניתן לומר

¹⁹ מסילת ישרים פי"א ובפרק י: "מידת הנקיות היא היות האדם נקי לגמרי מכל מידה רעה ומעל חטא"
²⁰ אורחות חיים בהקדמה: "מתאזים ואוהבים הדעות הרעות ושונאים הדרך הטובה ומתעצלים ללכת בה

והיא כבדה עליהם מאוד לפי חלי".

²¹ אורות הקודש ח"ג עמוד רל"ה.

²² אורות הקודש ח"ג עמוד רל"ו.

²³ אורות הקודש ח"ג עמוד רמ"א.

²⁴ נעם אלימלך, פרשת לך לך.

²⁵ מסילת ישרים פ"י.

²⁶ צדקת הצדיק מ"ז.

²⁷ רסיסי לילה ל"ב.

"שכל המידות שחקק ה' יתברך בטבע האדם ונפשו, אין בהם מידה אחת שתהא רעה בהחלט, עד שהייתה טובה לנפש בהיותה נעדרת. רק צריך שישתמש בכל אחת כשעתה וכמידתה"²⁸.

לסיכום, אנו מבינים שקיימים רבדים בפנימיותו של האדם, היצרים הם חיצוניים, והמידות הן עצם האדם.

המידות מולדות או נרכשות

השאלה המרכזית בענין זה היא: האם האדם נולד "לוח חלק", כלומר ללא מידות מסוימות בנפש, וכך במהלך חייו מכח ההרגל ומהחברה הסובבת אותו הוא רוכש ובונה את עולם המידות שלו, ובעצם ניתן לומר שכל בני האדם הם בעלי פוטנציאל שווה, או שנאמר שהאדם נולד עם מידות מעצם בריאתו, ויש בו תכונות מוסריות מולדות, ובחייו הוא צריך ליישר את מידותיו וללמוד כיצד לפעול איתן באופן הנכון?

גישת המידות הנרכשות

הרמב"ם בהלכות תשובה כותב: "אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם ורוב גלמי בני ישראל שהקצה גוזר על האדם מתחילת בריאתו להיות צדיק או רשע – אין הדבר כן... אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזה צד שירצה..."²⁹ כלומר אין הבורא גוזר על האדם לא להיות טוב ולא להיות רע וכן במורה נבוכים כותב הרמב"ם: "תורת משה רבינו ע"ה וכל מי שנמשך אחריה שהאדם בעל יכולת גמורה רצונו לומר שהוא בטבעו ובבחירתו וברצונו יעשה מה שיוכל האדם לעשותו מבלתי שיברא לו דבר מתחדש כלל"³⁰. כלומר האדם מתחילת בריאתו נולד לוח חלק ללא כל מידות טובות או רעות ובכח הבחירה החופשית שלו, הוא בונה את עולם המידות שלו, וכל פעולותיו מסורות לו. ברם, הרמב"ם מוסיף שזה הכרחי לחשוב כך ולא רק אפשרי: "לא יתכן שיהיה האדם בתחילת בריאתו בעל מעלה או בעל חסרון, כמו שלא יתכן שיהיה האדם בטבעו בעל מלאכה מן המלאכות המעשיות". הרמב"ם מנמק זאת בשלושה טיעונים מרכזיים, שאם אכן האדם נולד עם מידות מתחילת בריאתו:

- א. כל ציווי התורה בטלים – שהרי אין בחירה אמיתית ושווה לאדם.
- ב. כל לימודי המלאכות, החינוך והלימוד הינם חסרי משמעות והאיל והטבע האישייתי נתון כבר בתחילת החיים.
- ג. מערכת השכר והעונש היא עוול גמור שהרי כיצד ה' יעניש או יתן שכר לאדם שמוכרח למעשהו.

²⁸ עין איה ברכות ח"א פרק ראשון ס"ט ושם בהמשך דבריו מדגיש הרב את מחלוקתו על הרמב"ם: "ודברי החסיד במסילת ישרים פרק"א שכתב שמעלת הנקודה המעולה היא שלא יעשה הרעה מעולם רושם בו כלל, צריכים עיון לפי עניות דעת".

²⁹ הלכות תשובה לרמב"ם פ"ה הלכה ב' – וכן מדגיש הרמב"ם בפרק רביעי ובהקדמה לפרקי אבות: "ומפני שהאדם בטבעו מתחילת בריאתו אינו לא בעל מעלה ולא בעל חסרון".

³⁰ מורה נבוכים לרמב"ם ח"ג, י"ז.

לכן מסקנת הרמב"ם היא שאכן האדם נולד לוח חלק³¹ ובאגרת שלו לקהלת מרשיליא מוסיף: "יודע אני שאפשר שתמצאו יחידים מבעלי באמת רבותינו לזה בתלמוד או במדרשות דברים מראים שבעת תולדתו של האדם גרמו הכוכבים כך וכך - אל יקשה זה בעיניכם"³² ושם מנמק שלוש סיבות שמדובר בדעת יחיד שאין פוסקים כמוה או שנעלם ממנו דבר באותה שעה או שיש בדברים רמז למשהו אחר.

בגישה זו של הרמב"ם צועד גם רש"ר הירש: "... סבורים שעקשנות, נטיה להתמרדות וערמה הן מידות של האדם הנמצאות בו מלידתו. אולם הדברים שאנו אומרים בברכות השחר 'נשמה שנתת בי טהורה היא' מביעים את ההיפך מהדעה הזאת, והם צודקים בלי ספק. ערמה, שקר וכו' אינן מידות מולדות כי אם הן נוצרות לצי חינוך משובש..."³³.

האדם אמנם לא נולד עם מידות אך הוא רוכש אותם במהלך חייו, כשהוא לומד אותם מאחרים או שהוא שם לב ורוצה לאמץ מידה טובה לפי מחשבתו והבנתו או מתוך ההרגל.

גישת המידות המולדות

המהר"ל מפראג בהסבירו את "ויתרוצצו הבנים בקרבה", בהבחנה שהייתה בין יעקב לעשיו בבטן אימם, כותב: "אבל כאן מה שעשה עשיו מפי שהיה עשיו רוצה לצאת אל מינו וטבעו שכל דבר ודבר מתעורר אל טבעו. לפיכך כשבא יעקב לבתי מדרשות היה מתעורר את רוח הקודש והתעורר לצאת אל טבעו".

כלומר כל תינוק עוד בבטן אימו נבנה בו הטבע והיסוד הנפשי שלו וכך הוא יוצא לאויר העולם. כך גם מבאר הרב דסלר: "פרטיות האדם דהיינו מידותיו נבראים עימו... כמובן שהסביבה מחזקת מידות ולימוד גם מאחרים אבל עיקרי המידות אינו צריך ללמוד מהם כי יש לו משלו"³⁴.

³¹ נדייק בדעת הרמב"ם יותר: בהלכות דעות פרק א' הלכות ב-ג כותב הרמב"ם "יש מהן דעות שהן לאדם מתחילת ברייתו לפי טבע גופו... ויש מהן שאינן לאדם מתחילת ברייתו" כלומר הרמב"ם מודה שיש דעות שהן מולדות ויש שנרכשות. וכן במורה נבוכים ח"ב פל"ח הרמב"ם כותב על מידת הגבורה "ואי אפשר גם כן מבלתי היות שם הכנה מזגית בעיקר היצירה ויוסיף זה ויצא מה שבכח בהוצאה" כלומר מידת הגבורה היא נתונה כבר בשעת הלידה ותפקיד האדם להוציאה לפועל. ניתן להסביר בשני כיוונים האחד שבהלכות דעות ובמורה נבוכים הרמב"ם מדבר על דעות ומידות שאין בהן עוון או מצווה כגון עצבות או עצלות או גבורה, ואילו בהלכות תשובה ובשמונה פרקים מתייחס הרמב"ם למידות המביאות למעשים ולחטאים. (עיין בהלכות תשובה הוצאת מוסד הרב קוק עמוד רל"ג אות ו')

השנייה שגם הרמב"ם מודה שהאדם אמנם נולד לוח חלק מבחינת מידותיו אך יש לו נטיות ומוכנות למידות מסוימות כלומר יש כאלו שיהיה להם יותר קל להיות גיבורים אך זה לא הכרחי להם, למרות שנולדו עם נטיה כזו, כך מתבאר ברק השמיני בהקדמה לפרקי אבות.

³² **אגרות הרמב"ם** קובץ ב' עמוד כו.

³³ **יסודות החינוך** לרש"ר הירש כרך א' עמודים קנא-קנח. וכן כותב גם הפילוסוף ספירו (דת ופסיכולוגיה ד"ר אהרון רבינוביץ עמוד 6768) "אין לדבר על האדם כחצוי ונתון למאבק בין שני רצונות הפוכים ומנוגדים - טוב ורע. אלא שהוא חי בקונפליקט מתמיד בין הדמות הנראית לו כדמות שרוצה לעצב לעצמו ובין מה שבעצם צריך להיות". כלומר לפי תפיסתו האדם נולד נייטראלי ושווה נפש והמאבקים הם מחוץ לנפשו.

³⁴ **מכתב מאלהיה** חלק ג' עמוד 360. ובוה הוא סתר את הנחת החוקרים שטוענים שילדים נותנים מכות לחבריהם מפני שאת זה הם רואים בהורים שלהם, שהם בעצמם מכים את ילדיהם, הרב דסלר טוען שהחוקרים לא הבינו שלכל ילד יש לו מידות בטבעיותו ואין בהאשמת ההורים הכרח.

המידות אמנם נבראות עם האדם, אך יסודם כבר בהורים ובאים ונטמעים בילד כתוצאה וירושה מההורים; וכך כותב המגיד מדובנא: "שגם אם לא הכניס יתברך העניינים האלה (המידות) במאמרי התורה (כלומר לא היינו מצווים בהם) ודאי היו נשארים קיימים אצלנו לעולם כמשפט ירושה ונחלה הבאה לו לאדם מאבותיו, כן היו הדברים טבעיים כנטיעים מגודלים מלידה ומבטן³⁵ הקב"ה בכל זאת ציווה אותנו על המצוות כדי שנקבל עליהן שכר למרות שהן טבועות בנו". וכך מזהיר הגר"א: "אל לו לאדם ללכת נגד מזלו מה שנאצל לו ממרומים"³⁶ משום שזה ענינו ומזלו בעולם, וממילא תפקידו ומטרתו במציאות שייכות ונובעות מאותו מזל ומדות שנוולד עימם.

וכך מובא בגמרא בשבת³⁷ שהנולד במזל מאדים יהיה שופך דמים... ורב אשי אמר שיהיה מקיז דם (רופא) גנב, שוחט או מוהל, כלומר המזלות בשעת הלידה קובעים לאדם את תכונות ויסוד נפשיותו. לגישה זו נשאל: אם כן היכן הבחירה החופשית של האדם? הרי הוא נולד למצב נתון? אלא שבשעת הלידה אכן קובעים תכונות שונות בנפש האדם אך הן עדיין אינן מכריחות אותו לעשות מצווה או עבירה כלומר התכונה קובעת רק את תחום עיסוקו של האדם ולא את מהות חיו.

הגישה המפשרת

עד כה הצגנו שתי גישות מרכזיות גישת המידות המולדות, וגישת המידות הנרכשות. כיצד ניתן להבין את שתיהן והאם שתיהן יכולות להיות להתקיים יחדיו? האברבנאל³⁸ מבאר שיש תכונות שעוברות מהורים לילדיהם בירושה ויש מידות שהאדם רוכש אותם בעצמו. המידות שעושות רושם גם בגוף וגם בנפש כמו השנאה והנקמה האכזריות הזימה הקמצנות וכו' הן עוברות מהורים לילדים בירושה ומטביעות חותם בילדים, אך המידות שעושות רושם רק בנפש (ולא בגוף) כמו אמונה, מחשבות וכו', אלה לא מועברות מהורים לילדים. הסבר נוסף הוא הסברו של הגר"א על הפסוק: "פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכוננו" הוא מבאר שאכן יש מידות שאדם נולד איתן והן אצלו בטבע ויש מידות שאדם מרגיל את עצמו בהן, והם נעשים לו כטבע. האדם מחוייב לשמור את שניהם כי אם לא ישמור את המידות שבהרגל הוא עתיד לאבד גם את המידות שבטבע "כי המידות דומות לחוט של מרגליות אם עושים קשר בסוף או כולן נשמרות ואם לא כולן אבודות"³⁹

הגישה השלמה

מה האמת? מה באמת נכון יותר? הגישה המולדת או הנרכשת? אלו ואלו דברי אלוקים חיים! אין צורך להכריע או לפשר בין שתי גישות אלו אלא שתיהן הינן בסיס ויסוד לגישה השלמה בהבנת מבנה טבע האדם ומידותיו. לומר שאדם נולד לוח חלק זו אמירה שהיא חסרה משום שאנו רואים שתינוקות מגיבים בצורות ובאופנים מסוימים עוד בבטן אימם, ואח"כ כשהם יוצאים לאויר העולם התנהגותם צפויה ואפשר כמעט

³⁵ ספר המידות למגיד מדובנא – בהקדמה.

³⁶ אבן שלמה א, ז.

³⁷ מסכת שבת קנ"ו ע"א.

³⁸ אברבנאל בראשית כד, ג.

³⁹ באור הגר"א למשלי פ"ד, כו.

לנבא אותה.⁴⁰ כלומר, יש משהו טבעי מאוד חזק שמדריך אותנו להתנהגות מסוימת גם ללא הרגל ולמידה מן החברה הסובבת אותם. מאידך לטעון שכל מידותיו של אדם טבועות בו כבר משחר לידתו זה עוקר את כל חירותו הפנימית של האדם, יסוד בחירתו החופשיות והשכר והעונש שלו.

לכן שתי הגישות גם יחד מהוות גישה יציבה אחת. גם הרמב"ם בשמונה פרקים מודה שאמנם האדם נולד ללא מידות טבעיות אך יש לו נטיות ומוכנות אל מעלה או פחיתות, גם בתחום השכלי וגם בתחום המידותי, כלומר לאדם מסויים יהיה קל יותר להיות גיבור כי הוא נולד עם נטייה לגבורה.

לכן ניתן לומר שגמל איתנו ה' חסד גדול בכך שנולדנו ובאנו לעולם עם מידות מולדות, שהרי אם לא כן אולי לא היינו ידועים לאן לכוון את מעשינו ותיקון המידות שלנו, וגם אם כן, חלק גדול מחיינו היה עובר בחיפוש ו"המצאת" המידות. אך להסתפק בכך ולומר אשרינו שזכינו למידות שכבר נטועות בנו זה חסר ערך, אם האדם לא יתאמץ להוציא את מידותיו מהכח אל הפועל מידותיו לא יהיו שלמות.

כך כותב הרמח"ל: "ראה כי אין דברי החסידות ועניני היראה והאהבה וטהרת הלב, דברים המוטבעים באדם עד שלא יצטרכו אמצעים לקנותם אלא ימצאו אותם בני האדם בעצמם כמו שימצאו את כל תנועותיהם הטבעיות: כשינה והקיצה, הרעב והשובע וכל שאר התנועות החקוקות בטבעינו. אלא וודאי שצריכים הם לאמצעים ולתחבולות לקנות אותם.."

בעצם ניתן לומר שההבדל בין אדם לאדם הוא בקלות או הקושי להשיג ולבנות את המידות בנפש ובהתמודדות במהלך החיים. לכן לא ניתן להגיע בעבודת המידות בחינוך ובעבודה פנימית לתוצאות אובייקטיביות מוחלטות ושוות מפני שהיסוד של כל אחד שונה. אך דרך עבודת ה' שלנו שהיא נובעת מהיסוד "לפום צערא אגרא" – המאמץ וההשתדלות הם משמעותיים ולכן, בהחלט אדם המודע לכוחותיו ולמידות הטבועות בו יכול להגיע ע"י עמל גדול למטרתו ולהשלמתו.

ראוי לסיים בדבריו של בעל תפארת ישראל על מעלתו של משה רבינו, שהיה ניתן לחשוב שהיה שלם במידותיו כבר בטבעיותו והוציא את כוחותיו מהכח לפועל אך טוען בעל תפארת ישראל (בדרך של משל ונמשל) שמשה בטבעו הראשוני היה בעל חסרון ובמהלך חיו השלים את עצמו בעמל רב: "ויען משה ויאמר כי לולא הייתי בטבע באמת כפי ששמעת ממידותי (שלם במידות) לא טוב אנוכי מבול עץ, כי גם ממנו נמנעו ונחסכו כל חסרונות האדם, ואם כן הכי בעבור זה אהיה יקר בעיני אלוקים ואדם. אמנם כן ידידי לא אבוש לומר לך כי כל החסרונות אשר שפטו אותי כולם קשורים בי בטבע... ואני בכח אמיץ הנה התחזקתי ורדיתי וכבשתי אותם, עד אשר קניתי לי הפוכם לטבע שני, ולכן ובעבור זה יקרתי והתכבדתי בשמיים ממעל ועל הארץ מתחת".

שנזכה בע"ה להיות מודעים לטבעיותנו ולמידותינו הנתונות לנו מעצם בריאתנו וליצור כוחות גדולים ועל ידי עמל רב להוציאם מהכח אל הפועל ולחיות את מידותינו בצורה השלמה.

⁴⁰ עיין במחקר שהתפרסם בשני ספריו של דניאל סטרן "עולמם הבין אישי של תינוקות" וב"יומנו של תינוק".

מעמד הר סיני יסוד איתן לאמונתנו

הרב שלום חבשוש

אחד היסודות העיקריים ביהדות זהו המושג הנקרא "מסורת", כלומר, לעם ישראל ישנה מסורת היסטורית, שממנה אנו שואבים את אמונתנו בדתנו היהודית. כדי שדבר מסוים יוכל לעבור במסורת מדור לדור, חייב הדבר להיות דבר גדול מאוד שקרה כך כותב ריה"ל בספר הכוזרי מפי החבר: אמר החבר אבל פתיחת דברי היא המופת, ועוד כי היא הראיה אין צריך עמה לא ראייה ולא מופת (מאמר ראשון טו). אומר החבר למלך שמה שרואים זאת ההוכחה שאחריה לא צריך שום הוכחה, זאת וודאות מוחלטת מעל לכל וודאות, שאין השכל מסוגל לתת, ששום הוכחה ושום מחקר לא יוכל לספק, כלומר מוביל החבר את המלך לכיוון של הסיפור שסיפר לו שהאמונה נובעת מסיפור יציאת מצריים. הדגש הוא שההוכחה היא בעצם ההיסטוריה של עם ישראל¹.

התורה מעריכה בסיפורי ההתגלות של הקב"ה לאברהם אבינו, יצחק אבינו ויעקב אבינו, שהם בעצם התחלת עם ישראל כולו, אך כל ההתגלויות אליו של הקב"ה אל כל אחד מהם כאלוה, זהו בעצם התגלות פרטית של האלוה לאדם יחיד.

הסיפור ההיסטורי שעליו ניתן לבסס את האמונה, כפי שהתורה וחז"ל מדגישים לנו, הוא המעמד הגדול של נתינת התורה בהר סיני לעיני כל האומה כולה.

אומנם אנו יודעים שבדתות האחרות, הנצרות והאיסלם ועוד בעולם כולו יש לאדם "מסורת" – ישנו גם סיפור שעובר במשך שנים רבות, סיפור שהוא במסורת הלאומית שלך כל לאום. ננסה במאמר להבחין מה נקודת ההבדל העיקרית בין "מסורת" שמכונה ביהדות "המסורה", לבין המסורת שישנם בדתות האחרות.

לנצרות ולאיסלם וגם לכל שאר הדתות והכתות סביב העולם כולו. ישנם הוכחות, סיפורים בעלי מבנה קבוע. כולן מבססות את אמונותיהן על טענות היסטוריות שקשות להפרכה ואף אינן ראויות להחשב להוכחה.

דתות אלו טוענות שתורתם מבוססת על ניסיון מסתורי אישי של אדם אחד שגם היה עד ראייה, מכיוון שהוא העד היחיד ואין שום דרך בעולם להכחיש את עדותו, לכן אין שום קושי לטעון טענה כזאת גם במקרה שהכל דמיון אין דרך לגלות זאת. לפי מבנה זה גם אין שום קושי להגזים ללא גבולות ותיאור של אירוע קטן יכול להפוך לסיפור מרשים יותר וכך גם אפשר להפוך כל דמיון של אדם בעל הזיות לתיאוריה שיותר ויותר אנשים מצוים להאמין בה.

מהאדם הראשון ועד ימינו לכל אורך ההיסטוריה, ללא קשר לדת או לענייני דת, כשהיה איזה אירוע מרכזי גדול, שהשתתפו בו כמות גדולה של אנשים, או שראו אותו כמות גדולה של אנשים האירוע הזה

¹ אומנם הוא התכוון גם ליציאת מצרים, והדגש איננו רק על מעמד הר סיני אבל עצם הרעיון שהחבר רוצה להדגיש הוא שיש היסטוריה חזקה שמפורסמת מתוך זה שראו אותה וזה מעל לכל הוכחה.

יהפוך להיות ללא ספק לעובדה היסטורית שאין עליה שום עוררין. כיון שכל כך הרבה יחידים בקבוצה אחת מעידים על התרחשות האירוע וגם מספרים עליו לילדיהם. כך בעצם נכתבה ההיסטוריה של העולם. אדם יחידי שירצה לטעון טענה להתרחשות של אירוע גדול שמעולם לא התרחש וכולו המצאה דמיונית, ימצא עצמו שעומד מול משימה בלתי אפשרית, כיצד אפשר לשכנע מאות אלפי בני אדם שיאמינו שהם היו עדי ראיה לאירוע שבכלל לא התרחש? בשונה מאומות העולם המסורת ההיסטורית של עם ישראל בנויה באופן הרבה יותר חזק, היא איננה עדות של אדם אחד ואינה עדות של עשרות או מאות אנשים אלא עדות על אירועים שהתרחשו לעיני אומה שלמה שש מאות אלף גברים, שש מאות אלף נשים כל זאת ללא מנין בני הגילאים הצעירים מעשרים והמבוגרים משישים. התורה מדגישה זאת כמה פעמים:

1. "ויאמר ה' אל משה הנה אנוכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך... ויוצא משה

את העם לקראת האלוקים ויתייצבו בתחתית ההר"²

2. "וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת ההר עשן..."³

3. "רק הישמר לך ושמור נפשך מאד אל תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך"⁴ ועל זה אומר הרמב"ן... "וציווה במצוות עשה, שנודיע בו לכל זרעינו מדור לדור כל מה שהיה שם בראייה ובשמיעה ... כי כשנעתיק גם כן את הדבר הזה (מתן תורה) לבנינו, ידעו שהיה הדבר אמת בלא ספק, כאילו ראו כל הדורות, כי לא נעיד שקר לבנינו ולא ננחיל אתם דבר הבל."⁵

4. "כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלוקים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמיים הנהייה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו... השמע העם קול אלוקים כאשר שמעת אתה ויחי... לעיניך"⁶

מפסוקים אלו רואים שהתורה מדגישה את העניין של העדות של כל העם ולא של יחיד (שהעיד על עצמו), זאת על מנת שהדור הבא יידע שהדבר התרחש, גם מפני שהוריו היו עדים ישירים והם סיפרו לו, ולמעשה כל אחד באומה הוא צאצא של עד ישיר. בגלל הרושם העמוק שיש לאירוע כזה מרכזי בתחילת דרכו כעם, קשה לדמיין שאירוע כזה ימחק אי פעם מזיכרונה של אומה גם אם יעברו אלפי שנים. נקודה זאת מדגיש המלבי"ם "רצה ה' שתינתן התורה בפרסום גדול, ובריבוי עצום של שישים ריבוא (רק הגברים) והם הנחילו הקבלה הזאת אשר ראו בעיניהם לבניהם אחריהם לדור אחרון, ועל כן כל מי שיקום לאמור שהוא שליח מן ה' ליתן תורה לעם, נשיב אליו תודה שלא תינתן מאת האלוקים בפרסום גדול זה אינה אלוקית וכל שכן שבא לבטל התורה הנתונה ממש ששיבו לו שצריך שיתראה ה' בעצמו לפני שישים ריבוא בפרסום גדול כמו שהתגלה בעת נתינתה, כי בדבר המצטווה לנביא בינו לבין עצמו יש חשש וספק בדבריו אפילו בדורו וכל שכן בדורות אחרים."⁷

² שמות יט ט, יז.

³ שם כ, טו.

⁴ דברים ד ט.

⁵ שם רמב"ן.

⁶ שם שם לב-לד.

⁷ מלבי"ם שמות יט ט.

אין אמונתנו כשאר הדתות, המושג 'אמונה' אצל המאמין בשאר הדתות אינה שיודע את אמיתות הדבר שמאמין בו, או אמיתת האיש שאמר לו.

בדת הנוצרית האיש מאמין לכוומר שמורה את הדרך ולא בודק אותו, הוא משער שמי שאומר לו את הדבר ההוא לא ישקר. בעצם אמונתו אינה אמונה אלא 'השערה' בדברים. לכן התפעלות ממצייאות של מאות מיליוני נוצרים בעולם שמאמינים בדתם, אינה דבר בעל משקל כיוון שזאת איננה ראייה שנתאמת להם הדבר, אלא רק שהם קיבלו על עצמם נאמנות למספר מועט של אנשים שהתחילו את אותה הדת. אף אחד לא היה עד לאותו מייסד של דת הנצרות, ולכן אף אחד לא יכול להעיד על כך שהוא קיבל שליחות מאת אלוקים.

דת האיסלם טוענת שבהיות מוחמד לבדו, ללא עדים, הוא עצמו פגש במדבר את המלאך גבריאל אשר ציווה לו לשנות את חוקי הדת הקודמים ולהנהיג חוקים חדשים. דת זאת נפוצה רק זמן רב לאחר תקופת מוחמד על ידי כוח הזרוע, כשחסידי יצאו והרגו אנשים שלא קיבלו את דתם. העובדה שיש היום מיליוני מוסלמים היא כתוצאה של אותם חסידים, ואלו הם הצאצאים של אותו הדור. יוצא שהדתות הגדולות הנצרות והאיסלם בנויות על אדם אחד בלבד שכל שמתרחקים ממנו גדלים ה'משערים' שהסיפור שאותו יחיד סיפר הוא אמיתי ומגדירים עצמם כמאמינים. הדבר דומה לאדם הגורר אחריו מאה אנשים בכפייה ללכת לכיוון מסוים. גם אם תגדל אותה השיירה, אין זו עדות למעשיו הראשונים של האדם המוביל, כל אחד סומך על האדם שלפניו שסומך על האדם שלפניו... עד האדם שמוביל. הבסיס הוא אחד ולא של רבים שראו בעיניהם. זהו בעצם ההבדל בין 'אמונת' ישראל לבין אומות העולם כפי שכותב הרמב"ם: "שהדבר הגדול הזה שנראה במציאות שהעידו עליו מבחר העדים שלא היה כמוהו וכן לא יהיה אחריו כמוהו, והוא שתשמע אומה אחת בכללה דיבור הקב"ה, ושתראה כבודו עין בעין ודבר זה היה כשתתחזק באמונה חיזוק שלא ישנהו משנה ויגיע לנו על ידו האמת, כדי להעמיד רגלינו לבל ימעדו אשורינו"⁸.

וכן כותב רבי יוסף אלבו: "כל מה שהושג בחוש לאנשים רבי המספר, האמנתו יותר מתקבלת... ובעבור זה רצה ה' יתברך שתיתן התורה על ידי משה בפרסום גדול וריבוי עצום משישים רבוא... שהיו בהם אנשים חכמים ונבונים וריבוי דעות מתחלפות (כלומר בעלי השקפות שונות, אופי שונה וכדומה) כדי שלא יישאר שום חשש, ספק בלב המקבלים והנטפלים אליהם ולא בלב הבאים אחריהם בעול. ותהיה הקבלה נכונה ואמיתית בתכלית מה שאפשר"⁹.

לסיכום, ראינו את נקודת ההבדל בין אמינותה של תחילת המסורת היהודית לבין האמונה שבשאר הדתות הגדולות. הבסיס לאמונה כפי שהתורה מדגישה היא נקודת ההיסטוריה. אנו לא מאמינים לאיש אחד בגלל שהצליח להלהיב ולגרור אחריו מספר גדול של אנשים שגררו אחריהם עוד מספר גדול של אנשים עד שמגדירים עצמם כ'מאמינים'. העם כולו בצורה ישירה במעמד כללי, ראו, שמעו וחוו חוויה עוצמתית של התגלות אלוקית אליהם מה שגורם לאמונתנו להיות אמונה 'חושית' לעומת 'השערות' של דתות אחרות. אירוע כזה מרכזי ובנוסף עדות גדולה כזאת הוא מנגנון רב עוצמה המהווה יסוד לאמונתנו. כך כותב הרמב"ם: "משה רבנו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה... ובמה האמינו בו במעמד ה'ר"

⁸ אגרת תימן.

⁹ ספר העיקרים מאמר א' פרק יט.

סיני שעינינו ראו ולא זר ואוזנינו שמעו ולא אחר, האש, הקולות והלפידים והוא ניגש אל הערפל והקול מדבר אליו. ואנו שומעים: 'משה משה, לך אמור להם כך וכך'...¹⁰. כשאנו מברכים יום יום מחדש בברכות התורה "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו..." נזכור לא רק את תוכן המתנה הגדולה שקיבלנו, אלא גם את המעמד הגדול שבו ניתנה התורה המהווה יסוד לאמונתנו.

¹⁰ הלכות יסודי התורה פ"ח ה"א.

כבוד הורים כשנטרפה דעתם

הרב אריאל יוספוף

כיבוד הורים

רבותינו ז"ל הקפידו מאד על מצות כבוד הורים משום יוקרתה הן מצד צווי התורה ומתן שכרה בצידה שנאמר: "כבד את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך"¹ והן מצד ההבנה כי מצוה זו היא מכלל המצוות השכליות שבתורה, שהלא הוא "הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך" וכן כתב הרמב"ם: "והיא בכלל המצוות שאמרו עליהם חז"ל שאילו לא נכתבו ראויים היו להכתב, ויקראו אותם החכמים מצוות שכליות."² מספרת לנו הגמרא: מספר היה ר' אבהו על אבימי בנו, שהיה מכבד מאוד. חמישה בנים היו סמוכים על שולחנו של בנו אבימי, בכל פעם שהיה רבי אבהו מקיש על דלתו היה רץ ופותח את הדלת בעצמו, ולא שלח את בנו במקומו. ועד שהיה מגיע לדלת היה קורא ואומר "הנה הריני כבר בל"א שלא יחשוב אביב שהוא מתעכב מלפתוח. יום אחד ביקש ממנו רבי אבהו כוס מים ועד שהביא לו נרדם אביו. התכופף ולו זקף עד שהתעורר אביו. וכן מספרת הגמרא על רבי טרפון שהיתה אימו זקנה וכל פעם שהייתה עולה למיטתה היה יורד על ארבע לסייע לה לעלות. שסיפר זאת בבית המדרש, אמרו לו חבריו "עדיין לא הגעת לחצי כיבוד. האם זרקת ארנקך בפניך לים ולא הכלמתה?"³ סיפור נוסף מביאה הגמרא על רב יוסף. כאשר היה שומע את צעדי אימו היה אומר "אקום לפני השכינה שבאה".

ויתרה מזו אומרת הגמרא "תר, שלשה שותפין הן באדם: הקב"ה, ואביו, ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה: מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני... בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה: יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם, שאלמלי דרתי ביניהם ציערוני"⁴. והוסיף ע"כ בתנא דבי אליהו: "בזמן שאדם מקלל אביו ואמו ומכה אותן ועושה בהן חבורה, ככיוול הקב"ה כופף את רגליו תחת כסא הכבוד, ואומר, אני השוייתי לאילו כבוד שלי, ששלתן שקולין כאחד בכבוד, אילו הייתי אצלו של זה, כך היה עושה לי, יפה עשיתי שלא דרתי עמו בשכונה. הא כל המבקש ימים ושנים ועושר ונכסים וחיים בעולם הזה וחיים ארוכים לעולם הבא שאין לו סוף, יעשה רצון אביו שבשמים ורצון אביו ואמו, שנאמר כבד את אביך ואת אמך וגו"⁵.

לאור האמור עד כה ברצוני לעסוק מעט מזעיר בסוגיא של שימת הורים כיום בבתי אבות או להביא עבורם עובדים זרים האם הדבר מותר או אסור. אין בכח מאמר זה לפסוק חלילה וכן לא מובאות בו כל השיטות אלא בבחינת "ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבלות יקנה"⁶ ודברים שנאמרו בשיעורים.

¹ שמות כ', י"א

² שמונה פרקים לרמב"ם פרק ו'

³ רמב"ם הלכ' ממרים ו, י

⁴ השגות הראב"ד במקום

⁵ אליהו רבה (איש שלום) פרשה כד ד"ה זכור את יום

⁶ משלי א', ה'

ומספרת לנו הגמרא: "רב אסי הוה ליה(הייתה לו) ההיא אמא זקונה, אמרה לי'(לו): בעינא(אני רוצה) תכשיטין, עבד(עשה) לה. בעינא גברא(בעל), נייעין(נחפש) לך. בעינא גברא דשפיר כותך(יפה/טוב כמוך), שבקה ואזל לארעא(עזבה והלך לארץ) דישראל⁷.

על פי גמרא זו הבין הרמב"ם⁸ שנטרפה דעתה של אימו של רבי אסי שכן ביקשה ממנו להינשא לה ופוסק "מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן, ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתטו ביותר ינחם וילך לו ויצו אחרים להנדיגם כראוי להם".

וחולק עליו הראב"ד⁹ ש"אין זו הוראה נכונה" להניחם לטיפול של אחר ושאלם ילך למי יצווה לשמרם כראוי להם? מי יוכל לטפל בהם כראוי מלבד בנם?

וכן הב"ח סובר שסברת הראב"ד נכונה שכן משמע מדברי הגמרא שלא מוכח שנטרפה דעתה, רק הייתה זקנה. והלך כי לא יכול היה למלא רצונה- לתת לה בעל כמותו- כלומר לאם שפויה חייב בכל מצוות כיבוד הורים. ובגלל שחשש שלא יוכל לעמוד בזה הלך לו. ומכלל הן אתה שומע לאו אילו הייתה נטרפת עליה דעתה חייב היה להישאר איתה להאכילה להשקותה ולהלבישה בלבד – שמכון שנטרפה עליה דעתה שוב פקע שאר חובתו עליה.

ומתריך דבריו הכסף משנה¹⁰ פסיקת הרמב"ם "יצווה אחרים להנהיגם כראוי" רק בגדר עצה טובה ולא חייב בה ואין ספק שכך עשה רבי אסי. ועל דברי הראב"ד שאין זו הוראה נכונה אומר שהסתמך הרמב"ם על גמרא מפורשת ולכן יש חובה להמציא להוריו מטפלים כראוי להם אם נטרפה דעתם.

לעומתו מסביר הרדב"ז¹¹ (רבי דוד בן זמרה) שעזב אותה רב אסי לטובתה, וציווה אחרים לפרנסה ולטפל בה. וזו תקנתה משום שבפניו אינה מתביישת להשתטות מבלי שיעיר לה ויגער בה ואחרים יוכלו לגעור בה ולהחזירה משטותה.

בעצם הב"ח מכריע כדעת הראב"ד ולא פסק להקל כש"ע והרמב"ם.

בעל הציץ אליעזר (הרב אליעזר ולדנברג)¹² מדייק מדברי הרמב"ם שכתב כראוי להם (השו"ע השמיט תיבה זו) שמה שכתב הרמב"ם "נשתטו ביותר"- למצבים בהם צריך להשתמש כנגד ההורים באלימות ובקשירה כי השתגעו מאוד ורק במצב כזה יורשה להביא אחרים לטפל בהם, כי אסורה עליו צורת טיפול כזו בהוריו. וזו משנעות המילים "כראוי להם" דוקא.

הלכה למעשה פוסק הילקוט יוסף כדיברי הרמב"ם והשו"ע ומוסיף¹³ שאם נטרפה דעת האם והיא מפריעה את שלום הבית והסדר (כמובן שמדובר שהבן כבר נשוי) והרופאים ציוו על הבן לקושרה שלא תזיק – אסור לבן לעשות זאת אלא ימסרה בידי אחרים שינהגו איתה כראוי לה. או שאחד ההורים¹⁴ חולה במחלת אלצהיימר ר"ל שדעתו מטורפת עליו, והבן מוכן להחזיקו בביתו ולטפל בו בוודאות שלפעמים לא

⁷ מסכת קידושין דף לא' עמוד ב'

⁸ רמב"ם הלכ' ממרים ו, י

⁹ השגות הראב"ד במקום

¹⁰ כסף משנה הלכ' ממרים פרק ו' הלכה י'

¹¹ רדב"ז שם שם

¹² ציץ אליעזר חלק יב' סימן נ"ט

¹³ ילקוט יוסף הלכ' כיבוד הורים ז', כ'

¹⁴ ילקוט יוסף הלכ' כיבוד הורים ג', י"ב

יוכל לשלוט בעצמו ויתפרץ ויצעק על אביו שלא כדין כשיעשה מעשי שטות. לדינא נראה שיותר עדיף ששילח אותו למושב זקנים, ושם יטפלו בו כצורכו.

לגבי¹⁵ שליחת הורים למושב זקנים בעת זקנותם לכתחילה לא ישלחם למושב זקנים, אלא יכניסם לביתו, והוא ובני ביתו יטפלו בהם. אך אם הדבר יגרום שהמקום יהיה צר מאוד, או שיפריע לשלום בית, או שלתועלת הוריו עדיף שיהיו במושב זקנים, או שהבן מתגורר בעיר אחרת, עדיף שישלחם למ"ז. ולתוספת ביאור צריך להדגיש¹⁶ שכל זאת צריך להיות על דעת אשתו אבל אם האשה אינה רוצה לדור בחצר אחת עם חמותה, אין הבעל יכול להכריחה לכך, ובפרט אם חמותה גורמת לסכסוכים בינה לבין בעלה, או שהדבר מקשה על אשתו.

¹⁵ ילקוט יוסף הלכ' כיבוד הורים ב', כ"ט

¹⁶ ילקוט יוסף הלכ' כיבוד הורים ב', ל'

מלחמת העולמות

הרב יואל לנגה

פתיחה

חז"ל מספרים לנו על מלחמה גדולה, גדולה יותר מכל מלחמה ששמענו עליה בהיסטוריה. זו איננה מלחמה בין שבטים, לא בין מדינות ואפילו לא בין מעצמות, זו מלחמת העולמות בין בני האדם למלאכים¹. ננסה ללכת בעקבות דברי חז"ל ולהכיר את הכוחות השונים ואת הטקטיקות שיאפשרו לנו בני האדם לצאת מהמלחמה הלא מאוזנת הזו כשידינו על העליונה.

אירועים בולטים

הגמרא² מספרת שהמלחמה התחילה עוד לפני בריאת האדם: "אמר רב יהודה אר בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מלאכי השרת אמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו אמר להן כך וכך מעשיו אמרו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם וכן כת שניה כת שלישית אמרו לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עש"ה. מהגמרא עולה שהמלאכים לא הבינו מדוע כדאי לברוא את האדם שעתיד להכעיס את בוראו. לדעתם, אין מקום בעולם למי שאינם מושלמים. רבש"ע דווקא כן רצה לברוא אדם ולכן כפה את דעתו על המלאכים. הגמרא³ ממשיכה ומספרת שהמלאכים זכרו את דעתם וחיכו להזדמנות להוכיח לבורא שצדקו: כיון שהגיע לאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך אמר להן ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו'. כלומר המלאכים רואים בחטאי בני האדם הוכחה לכך שלא היה כדאי לברוא את האדם. הקב"ה לעומתם דווקא מוכן להמשיך לסבול את חטאי בני האדם "עד זקנה ושיבה".

במקום אחר מתארת הגמרא⁴ התנגשות חמורה אפילו יותר בין המלאכים לבני האדם. זה קרה בשעה שרצה הקב"ה לתת את התורה לעם ישראל: "ואמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו אמר להן לקבל תורה בא אמרו לפניו חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים אמר לו הקב"ה למשה החזיר להן תשובה... אמר לפניו רבוננו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם שוב מה

¹ כמו שהסברנו הרבה פעמים במהלך השנה מדרשים לא מתארים מציאות אלא מעבירים מסר. גם הדרשים המצוטטים פה וביטויים בהם נשתמש במאמר לא מכוונים לומר שכך היה אלא שזה מה שרוצה המדרש לצייר כדי להמחיש את רעיונותיו.

² תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין דף לח ע"ב.

³ שם.

⁴ תלמוד בבלי, מסכת שבת דף פח ע"ב.

כתיב בה לא יהיה לך אלהים אחרים בין עמים אתם שרויין שעובדין עבודת גלולים שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין ... מיד הודו לו להקב"ה שנאמר ה' אדונינו מה אדיר שמך וגו' ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב. תשובתו של משה רבינו למלאכים מדגישה את ההבדל הגדול בין מלאכים לבני אדם. משה רבינו מדגיש שהתורה מיועדת לבני אדם בכלל ובמיוחד לעם ישראל. מלאכים שאינם עובדים לא צריכים שבת ומי שאינם חיים בין עובדי עבודה זרה לא עלולים לחטוא. ההוכחה של משה רבינו מראה שהתורה אכן מתאימה לבני אדם, אבל מדוע 'מבזבז' הקב"ה את תורתו על בני האדם?⁵ וכי לא היה עדיף לו ליצור תורה שמתאימה למלאכים שאינם נכשלים אף פעם ואינם עלולים לחטוא?

הנביאים

התחלנו במדרשים בגלל שהם מתייחסים לתקופות הקדומות יותר. עכשיו נעבור לתיאורים מהנביאים המתעדים מפגשים בין הנביאים לבין המלאכים. המפגש הראשון שנעיין בו הוא המפגש של ישעיהו הנביא שמתאר את חוויותיו כך⁶: בשנת מות המלך עזיהו ואראה את אדני ישב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל: שרפים עמדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף: וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו: וינעו אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן: ואמר אוי לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב כי את המלך ה' צבאות ראו עיני: ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה במלקחים לקח מעל המזבח: ישעיהו מתאר שזכה לראות את המלאכים שסביב הקב"ה ואפילו שמע אותם משבחים אותו. הוא מתאר גם איך השבח ששבחו המלאכים את ה' גרם בעוצמתו למעין רעידת אדמה בעליונים (וינועו אמות הסיפים...) אבל גם את צערו על שלא זכה להצטרף לשבח ששבחו המלאכים את ה'. ישעיהו לא יכול להצטרף לשבח הוא טמא שפתיים, כלומר הוא אדם שלא מרגיש ראוי לשבח את ה', וגם סביבתו היא סביבה של בני אדם שלא ראויים, לדעתו, לשבח את ה', בגלל חטאיהם.

גם הנביא יחזקאל זכה לחזות במעשה מרכבה (כך מכנים הנביאים את המלאכים המשמשים מעין פמליא של הקב"ה). יחזקאל אפילו מוסר לנו תאור מפורט של מה שראה, אבל גם הוא לא זכה להצטרף לשבח שמשבחים המלאכים את ה' ורק כאשר הוא חוזר, כביכול, לארץ הוא שומע את המלאכים מאחוריו⁷: ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו: וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה וקול האופנים לעמתם וקול רעש גדול:

⁵ ההוכחה של משה מעמידה בפנינו את השאלה ההפוכה מה חשבו המלאכים? האם הם לא שמו לב שהמצוות לא קשורות אליהם? מסתבר שהמלאכים שמו לב רק לצדדים של פנימיות התורה והסודות שיש בכל אות ובכל תג בתורה. משה רבינו לימד אותם שיש להתייחס קודם לפשטי התורה ולמצוותיה ורק אחר כך לסודות. לצערינו גם בדורינו יש אנשים שמתהדרים בלימוד קבלה וסודות התורה תוך התעלמות ממצוות התורה.

⁶ ישעיהו ו' א-ו.

⁷ יחזקאל ג' ב-ג.

כמה כמה?

בכל התמודדות יש מנצחים ומנוצחים. מי המנצחים ומי המפסידים בהתמודדות בין בני האדם למלאכים?

נעיין במדרש המתאר קרב נוסף, הקרב על הקמת המשכן⁸: "ויהל' מי אמר ווי? מלאכי השרת אמרו ווי, אמרו עכשיו הקדוש ברוך הוא מניח אותנו ויורד וזר בארץ. אף על פי כן פייסם הקב"ה ואומר להם חייכם העיקר למעלה הוא שכן כתיב (חבקוק ג) כסה שמים הודו ואחר כך ותהלתו מלאה הארץ. אר סימון בשם רבי יהושע בן לוי שחק עליהם הקדוש ברוך הוא כשאמר להם העיקר למעלה מניין שכן כתיב (תהלים קמח) הודו על ארץ ושמים תחלה ארץ ואזכ שמים לפיכך אמרו ווי.

גם המדרש הזה מתאר התנגדות של המלאכים לקשר בין ה' לבני האדם אלא שכאן מודגשת גם ההכרעה של של ה' שצחק על המלאכים והעדיף את בני האדם. הפייטן ייני הכריע בפיוט ליום הכיפורים בצורה ברורה מי הצד המנצח במלחמה הזו: אשר אימתך: באראלי אמן, באביר אומץ, בכלולי קרח, בבדודי קדח, ומוראך עליהם. ואבית תהילה: מגלומי גוש, מגרי גיא, מדלולי פעם, מדלי מעש, והיא תפארתך⁹. כלומר, הפייטן מעיד שה' שולט במלאכים אבירי האומץ והם גם יראים ממנו אבל הוא מעדיף דווקא את תהילתם של בני האדם דלי המעש.

מדוע מעדיף ה' את בני האדם על המלאכים? התשובה היא בת שתי מילים בלבד: בחירה חופשית. נכון, המלאכים עושים כל דבר שה' מצווה בלי להתלבט בלי לעגל פינות ובלי להישאר במיטה עד אחת עשרה, אבל כמו שנהוג לומר "זה לא חכמה". לבני האדם יש בחירה חופשית ואם הם עושים מצווה זה נובע מרצונם ומהתגברות על היצר. גם אם האדם עושה עבירה חלילה זה לא מעיד על זלזול או על התנגדות עקרונית אלא רק על קושי זמני להתגבר על היצר. ברור שה' יעדיף את מי שמקיימים את מצוותיו מרצון ומתוך התמודדות על פני "רובוטים" שעושים את מצוותיו בלי שיש לעשיה זו משמעות מוסרית. אם, למשל, לא הצלחנו לקום יום או יומיים לתפילה אבל ביום השלישי קמנו הרי שלקימה הזו יש ערך רב הרבה יותר מאם היינו מצליחים לקום לתפילה כל יום בגלל שאין לנו רצון להמשיך לישון. הקב"ה יודע על הקשיים שלנו מבין אותם ושמח על כל התקדמות של אדם שיש לו קשיים אבל הוא מצליח לנצח אותם. גם מי שנפל חלילה ולא עמד ביצר יכול "לחזור לעצמו" ומובטח לו שריבונו של עולם יבין את הקושי שעמד בו וישמח על המאמצים שהוא עושה כדי לחזור ולעשות את רצונו של הבורא.

אז שיהיה לכולכם שרות מועיל ומשמעותי בלי נפילות וקשיים רוחניים וזכרו גם אם נופלים זה פתח לקום ולהגיע אפילו גבוה יותר.

⁸ מדרש רבה במדבר פרשה יב.

⁹ שתי שורות הפתיחה של פיוט ליום כיפור המופיע במחזורי האשכנזים.

החיים לאחר המוות

משה אביסדריס

דברי פתיחה

במאמרי זה אני אכתוב על נושא החיים לאחר המוות. נושא זה עוסק בנשמתו של האדם ומה קורה איתה לאחר מותו. בחרתי לכתוב על נושא הזה מכיוון שהנשמה והעולה בגורלה לאחר המוות הם תעלומה בפני ובפני כל אדם. כתבתי את המאמר בסיומה של שנה שלמדתי במכינה. בשנה זו נחשפתי למידע רב ולהכרה שלחיי האדם בעולם הזה יש תפקיד ומטרה. במסגרת ההכרה הזו הבנתי שלאדם יש נשמה ותפקידו לעסוק בימי חיו בתיקונה ובהשלמתה עד שתזכה לחיי הנצח בעולם הבא. במאמר זה נביא מקרים והוכחות שהביאו גם את דורנו להכרה בהישארות הנפש. המקרים שבהם נעסוק הם: א- מוות קליני. ב- דיבוק. ג-הופעת נשמות בגלוי. ד-סיאנס. ה- גלגול נשמות. ו- רגרסיה (חזרה לאחור בעזרת היפנוט). מקרים אלו יהיו הוכחה להימצאותה של הנשמה ולקיומה הנצחי גם לעולם הבא. ההכרה בהימצאותה של הנשמה ובנצחיותה מביאה את האדם להבנה שהעולם הזה היא רק מעין פרוזודור לחיי הנצח בעולם הבא.

מוות קליני

מהו מוות קליני

ההגדרה המדעית למוות היא צירוף כל הפרטים הבאים: דום לב, העדר פעילות מוחית - אין גלי מוח, הספקת חמצן לתאי המוח פוסקת, ירידה בטמפרטורת הגוף, ושיתוק עולם התחושות. מספר האנשים אשר שבו לחיים לאחר מוות קליני הוא כשלושים מליון איש. המפליא הוא שרובם ככולם מדווחים על חוויות דומות אשר חוו בעת תהליך מותם. חלקם יודע לספר על מה שהתרחש בסביבה הקרובה וגם הרחוקה של גופתם המתה. המספר הרב בדורנו של השבים לחיים מוסבר בכך שטכניקות ההחייאה החדשניות בזמנינו החזירו אנשים רבים ממצב של כמעט מוות אל החיים.

האם יש חיים לאחר המוות?

יש חיים אחרי המוות, טוענים - בפעם הראשונה - אנשי מדע רופאים ופסיכיאטרים שחקרו במשך שנים ארוכות חולים שנחשבו מבחינה רפואית למתים, וחזרו אחר כך לחיים. הם מצאו דברים משותפים בסיפוריהם המעידים, לדבריהם, כי המוות אינו הסוף.

ד"ר ריימונד א. מודי מביא בספרו¹ עדויות של אנשים שראו את המוות חולים קשים או פצועי תאונה שהוכרזו מתים אך נשאו בחיים כ"ניסים רפואיים". הם מספרים על ניסיונם בוואריאציות שונות, אך אלמנטים מסוימים מרגעי הפטירה חוזרים בכל הסיפורים: מנהרה אפילה, אור גדול וחזק שהיה ישות שופעת אהבה ללא קץ. הישות דברה עמם בדרך של העברת מחשבות. הם ראו את כל קרוביהם וידידיהם שנפטרו לפנייהם באים לקראתם, הם ראו תמונות מהירות אך ברורות, מחייהם, וכולם, בלי יוצא מן הכלל, היו מסוגלים לראות ולשמע את כל הנעשה סביב גופם הגשמי שעזבו למטה. כולם סיפרו פרטי פרטים על שולחן הניתוחים עליו מתו או על המכונת המרוסקת בה נהרגו, פרטים מדויקים עד לפרט הרפואי הקטן ביותר, והרופאים שטיפלו בהם אינם מבינים איך קלטו אותם שעה שהיו מתים לפי כלל הרפואה ללא

¹ חיים לאחר החיים ד"ר ריימונד א. מודי

דופק, ללא נשימה וללא גלי-מוח.

הסיפורים הרבים שהתגלו מביאים את חוקרי התופעה לומר כי לא יתכן שאלמנטים זהים יחזרו בעדויות של מיליוני אנשים אלה אם כן הם חוו כולם משהו אמיתי.

עתה לאחר שראינו את מחקרי המדע בנושא, מדהים לגלות כי ישנה הקבלה מדהימה בין תוצאות המחקרים לבין הדיווח המפורט המופיע בתורת ישראל עוד מלפני אלפי שנים בדבר המתרחש עם האדם לאחר עזיבתו את גופו. ונפרט את הדברים בקצרה.

מתוך דברי המחקרים אנו לומדים חמישה דברים מרכזים:

1. קיימת אפשרות של חזרה לחיים לאחר מוות קליני.

2. הנפטרים רואים לאחר מותם אור גדול וחזק אשר הוא "מציאות של מישהו" השופע אהבה ללא

קץ. הוא מדבר עימם בדרך של העברת מחשבות.

3. הנפטרים רואים את חייהם עוברים לפניהם בשברירי בזק, אך בסדר כרונולוגי, במהירות מופלאה.

4. קרובים וידידים אשר נפטרו קדם לכן, יוצאים לקראת הנפטר.

5. המתים מסוגלים לדעת את כל הנעשה מסביב לגוף הגשמי המונח למטה גם מי שהיה עיוור בחייו

לאחר שראינו את חמש המסקנות העיקריות שהסיקו החוקרים ניצור הקבלה לתורתנו הקדושה

שמפורט ומוסבר בה הרבה יותר מהמחקרים המדעים.

1. קיימת אפשרות של חזרה לחיים לאחר מוות קליני. במסכת שמחות² נאמר: "יוצאין לבית הקברות

ופוקדין על המתים עד שלשה ימים. מעשה שפקדו אחד וחי עשרים וחמש שנים, ואחר כך מת." כלומר, עד

שלושה ימים מהקבורה יש לצאת לבית הקברות ולבדוק אם הנקבר לא שב לחיים. מכיוון שעד שלושה

ימים קיימת אפשרות של חזרה לחיים. מעשה נוסף בתלמוד³ מסופר על רב יוסף בנו של רב יהושע שנפטר

ושב לחיים. אמר לו אביו מה ראית? אמר לו, עולם הפוך ראיתי. עליונים אנשים שנחשבו כאן לנכבדים

מחמת עושרם וכדו' למטה, ותחתונים אנשים שנחשבו כאן לפשוטים, אך היו עובדי האלוקים כראוי למעלה.

אמר לו אביו: עולם ברור ראית!

2. הנפטרים רואים לאחר מותם אור גדול וחזק אשר הוא "מציאות של מישהו" השופע אהבה ללא

קץ. הוא מדבר עימם בדרך של העברת מחשבות. בזהר הקדוש⁴ נאמר: "בשעתא דאשלימו יומי דבר נש

לאפקא מעלמא, איתיהיב רשות לבר נש למחמי מה דלא הוה ליה וכו'" כלומר- בשעה שנשלמו ימיו של

האדם לצאת מן העולם, ניתנת רשות לאדם לראות מה שלא היה לו רשות לראות. ידוע שגילויים עליונים

משולים לאור. עוד ראוי לציין כאן את דברי חז"ל⁵: הרי הוא אומר כי לא יראני האדם וחי (שמות לג).

בחייהם - אינם רואים, אבל רואים הם בשעת מתתן, ועוד אמרו חז"ל⁶: "כיון שבא האדם להפטר מן

העולם, נגלה עליו הקדוש ברוך הוא וכו'

3. הם רואים את חייהם עוברים לפניהם בשברירי בזק, אך בסדר כרונולוגי, במהירות מופלאה. לפני

² מסכת שמחות תחילת פרק ה

³ בבא בתרא י', ב

⁴ ספר הזהר בראשית ריח

⁵ במדבר רבא סוף נשא

⁶ ילקוט שמעוני איוב, תתקכ"ב

המצאת המצלמה ומכשירי ההסרטה וההקרנה, המנציחים את ההווה ומראים בעתיד את העבר כהווה היו דבריהם של החוזרים לחיים בלתי נתפסים בשכל: לראות את אשר נעשה בעבר. כיצד יתכן?? לפני אלפי שנים כתבו חז"ל משפט חד זה⁷: "כשאדם נפטר מן העולם באים כל מעשיו ונפרטים לפניו".

4. קרובים וידידים אשר נפטרו קדם לכן, יוצאים לקראת הנפטר. בזהר הקדוש, בדבר מתן האפשרות לאדם לראות בשעת הפטירה, נאמר כך⁸: "אביו וקרוביו משתכחן תמן עימיה, וחמי להון, ואישתמודע להון, ואזלין עם נשמתיה עד אתר דתשרי באתריה". אביו וקרוביו נמצאים שם עמו, והוא רואה אותם, ומתוודע אליהם, והם הולכים ומלווים את נשמתו עד המקום אשר בו היא תשכון.

5. המתים מסוגלים לדעת את כל הנעשה מסביב לגוף הגשמי. חז"ל, אשר מקור המידע שבידם איננו נובע ממחקרי השבים לחיים ממות קליני זמני, אלא מתורתו העמוקה של בורא האדם. חז"ל מציינים בדבריהם את משך הזמן שבו הנפש שוהה בסביבת הגוף. וכך נאמר בתלמוד ירושלמי⁹ "כל שלשה ימים אחרי הפטירה, הנפש טסה על הגוף". ועוד נאמר בתלמוד¹⁰: "כל שאומרים בפני המת, יודע".

דיבוק

מהו הדיבוק?

במקורות חז"ל נקרא הדיבוק "רוח תזזית". על פי רוב אלה רוחות של בני אדם שנפטרו מן העולם בטרם שהשלימו את תיקונם, כלומר, את מה הוטל עליהם משמים לעשות לטובתם. עם זאת נאמר בזהר "אמר רבי יהודה, נפשאת דרשיעיא אלין אינון מזיקים דעלמא", תרגום: "אמר רבי יהודה, רוחותיהם של עוברי עבירה, הם הנדבקים בבני אדם". כלומר, רוחות הרשעים נדבקות באדם וגורמות לו להיות חולה ולנזקים אחרים כדי להסתתר ממכות המשחיתים הממונים עליהם. "ויכול להיכנס לפעמים שלא ברשות הממונים עליו". ולפעמים המשחית נכנס באדם בלי ששולחים אותו.

מה הנזק שגורם הדיבוק?

לפני לא יותר משני דורות חי הרב המקובל רבי יהודה פתייה זצ"ל, אשר הקדיש חלק ניכר מחייו לטיפול וריפוי רוחות שנדבקו בבני אדם. בספרו "מנחת יהודה" הוא מביא עשרות עדויות על דיבוקים ורוחות שהוציא מאנשים שפנו אליו. בספרו הוא כותב כי "פעמים שהדיבוק גורם לאדם צער וחולי, ללא רפואה. ופעמים שהדיבוק מביא לאדם מחשבות רעות כגון ניאוף, כפירה וכדומה. ודיבוק זה צריך יגיעה רבה "בייחודים" להוציאו.

מדוע נכנס הדיבוק באדם?

הדיבוק נכנס באדם או כדי לייסרו על עברה שעבר, הכניסה לגופו של האדם נעשית בקלות אבל לעומת זאת, היציאה צריכה יגיעה רבה. או שהדיבוק נכנס בתוכם כדי להינצל ממכות המשחיתים.

כיצד יוצא הדיבוק?

חכמי ישראל, בזכות מעלותיהם הרבות, הצליחו להוציא דיבוקים על ידי תפילות, השבעות, חרמות,

⁷ ספרי, האזינו

⁸ ספר הזהר בראשית ריח

⁹ יבמות פרק טז, ה"ג

¹⁰ שבת קנב, ב

הנחת קמיעות, ואמירת ייחודים של שמות הקודש. בזמן ששומע הרוח את הייחודים, כואב לו ומתייסר יותר ממכות המשחיתים ומחיבוט הקבר

מדוע יש היום, בניגוד לעבר, מעט מאוד דיבוקים?

אין בהם צורך לשם הבחירה החופשית של האדם. צורת הנהגת הקב"ה כיום היא נסתרת, ולא גלויה, ולכן נתמעטו התופעות העל - טבעיות מעין אלה, אשר גילו בעבר לעיני הרואים, בצורה חדה ונוקבת, את עניין העונש והשכר שבתורה. וכן יתכן שבשמים מונעים מרוחות מלהיכנס בבני אדם, בגלל שאין היום מי שיכול להוציאם.

עדות ללקרי דיבוק שהיו באנשים

אלכוהוליסט תושב דימונה שמת לפני שלוש שנים וחצי חדר לפני שלושה שבועות לגופה של אשתו האלמנה, במטרה לצרף אותה אליו לעולם האמת. בכל פעם שנטלה האישה לידה ספר תהילים היא נחנקה וקול בעלה בקע מבטנה וניהל שיחות עם בני המשפחה. הם פנו למקובל הרב דוד בצרי. זה איבחן שמדובר בדיבוק ולא במחלת נפש, על פי הדיבור מהבטן, הקול המוכר של הבעל והעובדה שהדיבוק הכיר את קורות חייו של המת לפרטי פרטים. שעה ארוכה ניהל הרב בצרי שיחה עם הדיבוק. בגן עדן לא רצו לקבל אותו, אפילו בגיהנום לא, ושערי שמים ננעלו בפניו. הוא נשאר תלוי בחלל האוויר, כשהמזיקים רודפים אותו ומציקים לו, ומצא מקלט בגופה של אשתו. הרב בצרי ויתר המקובלים אמרו את התפילות לגירוש דיבוק ותקעו בשופרות, בעוד האלמנה המסכנה משתוללת והולמת בראשה ברצפה. הדיבוק, שלא יכול לשאת בסבל שגרמו לו התפילות ותקיעות השופר, הסכים להתפנות לאחר כשעה, זמן קצר למדי במונחים של גירוש שדים. אלא שהוא ביקש לצאת דרך גרונה של אלמנתו, ובכך בעצם לחנוק אותה. הרב בצרי אילץ אותו לצאת דווקא מהאצבע הקטנה של הרגל. האישה סבלה ייסורי תופת באצבע רגלה, ואז יצא הדיבוק בקול צעקה גדולה ונעלם כלעומת שבא. האישה חזרה לאיתנה

הופעת נשמות בגלוי

בחלק זה נביא מקרה שקרה שבו אנו רואים את התגלות הנשמה בעולם הזה לחלק אין בסיס והוכחות חוץ מסיפורים של אנשים שראו נשמות אך עצם התופעה באה לחזק את השארות הנפש. מעשה אשר שמע מפי רבי חיים מוולוז'ין בעל המעשה:

מקרה שקרה אחד הבחורים המצוינים משיבת "עץ חיים" בוולוז'ין חלה, בהיותו נזקק לטיפול, ארז חבילותיו ונסע לבית הוריו. אחד מחבריו בישיבה נתלווה אליו לכל הדרך לעת ערב הגיעו לאיזו עיירה והחליטו ללון שם באכסניה. בבוקר נקב בעל הבית את סכום התשלום מנה הבחור החולה את כספו וראה כי חסר לו מהסכום שבע פרוטות. בעל האכסניה הצהיר כי הוא מאמין לו שבהזדמנות יפרע לו את החוב הקטן. משם המשיכו בדרכם, עד שהגיעו לבית הורי החולה. כאן נפרד החבר מהחולה באיחולי רפואה שלימה במהרה. החולה זכר את החוב, נתן ביד החבר סך שבע פרוטות וביקשו כי בחזרה לישיבה לא ישכח לשלם לבעל האכסניה. הוא הודה לו על טירחנותו, והלה הבטיחו לפרוע החוב ונפרדו בשלום. בינתיים התגברה מחלתו של הבחור ולאחר זמן קצר שבק חיים לכל חי. כשהגיעה הבשורה המעציבה לישיבה ספדוהו ובכו עליו, כי עתיד היה להיות אחד ממאורי הדור. נהוג היה בישיבת וולוז'ין, כי כל עשרים וארבע שעות היממה, לא פסק קול התורה בהיכל הישיבה, והיו משמרות מתחלפות במשך כל

היממה. נוהג זה נקבע בהתאם לדברי ראש הישיבה רבי חיים הקובע על יסוד הפסוק: "אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמתי" - אם היה העולם פנוי לגמרי אפילו לרגע אחד מעסק והתבוננות בתורה, תיכף היו כל העולמות נחרבים ומתבטלים לגמרי ח"ו. וגם איש אחד מישראל רב כוחו, כי בידו לקיים את כל העולמות על ידי עסקו והתבוננותו בתורתנו הקדושה לשמה, ואיך לא יתלהב לב האדם בזה העניין הנורא!

באחד הימים כשרבי חיים הסתובב במסדרוני הישיבה לאחר חצות הלילה, משקיף, משגיח ומעודד את שקידת התורה בהיכל הישיבה. והנה - - רואה הוא לתדהמתו עין בעין את הבחור הנפטר צועד לקראתו. ר' חיים לא נבהל הרבה, ניגש לבחור הנפטר והושיט לו יד "שלום עליכם!" - מה נשמע בדינך למעלה? שאלו ר' חיים. כאן גילה לו הנפטר, כי בהגיעו לפני בית דין של מעלה, והחלו לערוך זכויותיו מול חובותיו, התברר כי הינו זך ונקי מכל חטא ועוון. ונפסק דינו להיכנס ישר לגן עדן. והנה בהגיעו לשערי הגן, התייצב השטן, חסם את הכניסה בפניו, וזעק כי לא ייתן לו להיכנס, היות ועוון גזל בידו! לתדהמת כל בני הפמליא, גילה השטן כי אותו בחור עזב את העולם הזה בהשאירו חוב של 7 פרוטות לבעל האכסניה, ואף כי אינו אשם בעוולה זו, מכיוון שמסר לחברו הפרוטות ועשהו שליח לפרוע החוב, אין זה מעניין אותו אם הוא אשם או לא אשם. העיקר הוא יודע דבר אחד, כי בעל האכסניה נשאר חסר שבע פרוטות, וכי הוא לא וויתר עליהם, אלא האמין שיפרעו לו בהזדמנות... מצב ביש זה העסיק את בית דין של מעלה, והחליטו, היות ומצד אחד אין הבחור אשם כלל וכלל, כי כל מה שבאפשרותו עשה. אך מאידך גיסא נשאר בעל האכסניה עשוק 7 פרוטות, לכן באופן יוצא מן הכלל, ניתנת רשות לבחור הנפטר להתלבש ולהראות כאדם חי, ולהיפגש עם רבו לבקשו לסדר תשלום החוב. כל אלו דברי הבחור הנפטר אשר סיפר באזני רבי חיים. ר' חיים הבטיחו שיסדר העניין, ולפתע נעלם הבחור, חלף ואיננו. ר' חיים קרא את החבר והלה אישר כי אכן קיבל סך הפרוטות לפרעם, והצטער מאד ששכח עד עכשיו מתשלום פעוט זה הוא נסע שוב לבעל האכסניה ופרע לו את החוב. ומאז לא נראה יותר הנפטר, כי הגיע למנוחתו בגנזי מרומים.

סיאנס

ראשית יודגש כי על פי ההלכה אסור לערוך סיאנס מכל סוג שהוא או להשתתף בו אך עצם התופעה מוכיחה את הישארות הנפש.

הסיאנס ומשמעותו

סיאנס הוא תקשור עם רוחות, למעשה עם נשמות שכבר לא בעולם הזה אשר נפטרו והלכו לעולמם, (לעולם הבא). בפעולת ביצוע הסיאנס שמלכתחילה אני מודיע שהיא אסורה בהחלט ואין לבצע אותה גם אם משדלים אתכם שזה מעניין ומפתה או שזה מעשה מקובל וניתן לעשותו, אל תפתו היזהרו במעשיכם. את טקס הסיאנס עורכים קבוצת אנשים שבראשה מדיום. הקבוצה מכינה את הכלים הנועדים לשמש במהלך הטקס, לאחר שהכול מוכן המדיום ושאר חברי הקבוצה מחליטים איזה נשמה להוריד. לרוב האנשים מורידים קרובי משפחה שנפטרו אשר הם מעוניינים לשאול אותם שאלות. ברוב המקרים הנשמה יורדת ועונה תשובות לשאלות שהיא נשאלת. ישנם מיקרים אשר הנשמה נשארת לנצח באותו מקום אשר בוצע הטקס ורודפת את אותם אנשים אשר העלו את נשמתה והיא עלולה להזיק לאותם האנשים אשר הורידו אותה לשם מטרת הסיאנס. לכן במקרה כזה הנשמה גורמת נזק רב למשתתפי הטקס לרוב נזק

נפשי, וכאן נציין שאין לתעתע בנשמות, אין להפריע להם בזמן מנוחתם, ובודאי שזה נוגד את היהדות והדת שלנו. כמו שכתוב בתורה¹¹ "ודורש על המתים" מכאן ניתן ללמוד ולהבין שאין לשאול את המתים שאלות ואין לבצע את פעולת הסיאנס.

המון אנשים מתעסקים ועוסקים בסיאנס ומורידים נשמות אשר אמורות לנוח על משכבם ופשוט מתעללים בנשמה. עצם הורדת הנשמה זוהי התעללות בנשמה, כי נשמה אמורה לנוח וכשעושים סיאנס ומזמינים נשמה מסוימת אנו גורמים להטרדה של הנשמה שזה אומר מפריעים לה במנוחתה ובנוסף מפריעים לנשמה לעבור את התהליכים שאותה נשמה אמורה לעבור.

טקס הסיאנס

טקס הסיאנס מתבצע בעזרת לוח והיא הדרך הפשוטה ביותר לתיקשור עם ישויות. וכל מה שצריכים לביצוע סיאנס זה הוא רק לוח עץ שמשמש כלוח תקשור, ועליו צריכים להופיע כל אותיות הא-ב, מספרים מאחד עד עשר, נקודות "פתיחה" ו-"סגירה" והמילים "כן" ו"לא". התיקשור הוא דרך לדבר עם אותן רוחות על החיים שהשאירו מאחור, ואף לעזור להן ל"העביר מסרים" לאנשים שהשאירו מאחור. לאחר כמה זמן אם הופיעה ישות כלשהי הספל יתחיל לזוז, או שדברים בחדר יתחילו לקרות- אם המשתתפים מרגישים ב"משהו רע" שנמצא בחדר, ריח רע (שמאפיין שדים) או "מכות" קטנות שהמשתתפים הרגישו שניתנו להם, יש לסגור את ה"זימון" בצורה מסודרת ומיידית. מעבירים את הכוס לנקודת ה"סגירה", ואומרים "בזאת אנו סוגרים את התכנסות זו", להדליק מיד אור לבן חזק (אחרי הסגירה) ולכבות את כל הנרות.

יש לדעת שהמידע הניתן על ידי גויים שנפטרו, הוא רדוד ושטחי מאד ביחס למידע הנמסר ע"י יהודים שנפטרו. דבר הנובע מהשוני בהרכב הרוחני של נשמת היהודי, ומעצם העובדה ששכרו (ועונשו) בעולם הרוחני הוא ברמה המתאימה למי שקיבל תרי"ג (613) מצוות לעומת 7 המצוות שהגויים קיבלו מאת בורא האדם והיקום כולו.

גלגול נשמות

מהו גלגול נשמות?

גלגול נשמות הוא האמונה שהנשמות חוזרות ומופיעות בעולם הגשמי כשהן מלוכשות גופים מתחלפים, אמונה זאת נפוצה בשיטת דתות ופילוסופיות של תרבויות שונות.

האם גלגול נשמות קיים?

רבי סעדיה גאון בספר האמונות והדעות ור' חסדאי בספר אור ה' ועוד מספר רבנים מכחישים ומבטלים את האמונה שגלגול נשמות קיים. לעומתם יש רבנים אחרים שטוענים שיש. אז נשאלת השאלה האם גלגול נשמות קיים או לא? כדי לענות על שאלה זאת נביא דעות של פילוסופים ומדענים העוסקים בנושא וגם את דעת התורה בנושא והוכחות מהתורה לקיום המושג "גלגול נשמות".

התייחסותם של פילוסופים לגלגולי נשמות

אפלטון, פילוסוף יוני, מאמין שהנפש הייתה קימת לפני שנכנסה בגוף אבל הוא מתייחס רק לאופן

¹¹ דברים י"ח

חייה לפני מותה אבל אחרי מותה היא נידונה והיא נהנית מפרי חייה או נושאת בתוצאות עוונותיה. אחרי אלף שנים היא בוחרת באופן חופשי בגורל חיים חדש וירידה זו אל האדמה חוזרת 10 פעמים עד שלבסוף היא חוזרת למקורה הנצחי.

ימילווס, פילוסוף יוני נוסף, אמר שיש נשמות טהורות שאין חוק הגלגול חל עליהן עוד אבל הן יורדות לעולם כדי לעזור לנשמות אחרות להגיע לשלמותן. מדענים ופילוסופים רבים בדורנו משתמשים ברגסיה חזרה לאחור בעזרת הפנוט כדי להוכיח את עניין גלגול הנשמות.

הוכחות מהתורה לגלגול נשמות

רעיון גלגול נשמות הוא למעשה רעיון ההתחדשות הנובע מן היסוד הפשוט "פושט צורה ולובש צורה" רעיון ההתחדשות נלמד בספר הזהר מפסוק שלכאורה מורה את ההפך. בתהילים נאמר¹² "אנוש כחציר ימו כציץ השדה כן יציץ כי רוח עברה בו ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו" משמע מהפסוק שלפי הפשט גורל האדם בעולם הוא כמו ציץ השדה (כמו פרח בשדה) שכאשר הוא מתייבש הוא נעלם ואינו מתקיים כך גם האדם כאשר הוא מת אז אין לו המשך ואינו מתקיים עוד. מהמשך הפסוק אנו לומדים על השארות הנפש בהמשך הפסוק נאמר "וחסד ה' מעולם עד עולם על יראיו וצדקותיו לבני בנים" מכאן אנו לומדים על השארות הנפש. כך שאם אנו לוקחים את הפסוק הראשון שאומר שבמותו של האדם מסתיים תפקידו אז אנו לא יכולים להבין את המשך הפסוק שאומר שחסד ה' מתקיים לעולם, אך הוא יכול להתקיים לעולם אם לאדם יש סוף ואין לו המשך כאשר הוא מת. לכן חייב לומר שאין זה הכוונה שבמותו של האדם נפסק תפקידו אלא שיש המשך לאחר המוות. עוד נאמר בזוהר¹³ לגבי הפסוק ציץ השדה שהאדם נמשל לעץ כמו העץ שתכונותיו שכל הזמן שגוזמים אותו גודלים לו ענפים מחדש כך גם האדם שכאשר הוא מת הוא חוזר בגלגול מחדש צעיר וכך התהליך חוזר על עצמו עד שמגיע לתיקון הסופי של הנשמה.

רגסיה

מהי ריגרסיה?

1. רגרסיה - הוא תהליך היפנוטי מקובל בו המהופנט חוזר לגיל הילדות, חי מחדש את החוויות אשר עברו עליו ומתנהג ומרגיש בהתאם ('ריגרסיה' פירושה נסיגה בגיל). בדרך כלל המהופנט אינו זוכר דבר לאחר שמתעורר.
2. במקרים רבים ניתן להוריד את הגיל עד קודם לזמן הלידה. ובכך נחשפים פרטים מזיכרונו שלפני הלידה.
3. האדם מוצא את עצמו בהשפעת זיכרונו בסביבה אחרת, שפה אחרת וגיל אחר.
4. לפעמים ניתן לסגת בגיל עד לגלגולים קודמים יותר.
5. באחד המקרים הצליח מהפנט מקסיקני ממוצא גרמני להחזיר אישה כמה גלגולים לאחור לימי הפרעונים. היא זכרה מצעד צבאי שאורגן לרגלי הפירמידות לכבודו של אחד הפרעונים. וראה להלן תחקירים עובדות ועדויות שונות. זהו אחד מהנושאים החשובים ביותר הקשורים למהות האדם, ללא קשר

¹² תהילים, ק"ג

¹³ זוהר פנחס רעיא-מנימנא רט"ז

לגילו, השכלתו או מוצאו. לכולנו בסופו של דבר מצפה המוות. אנו שואלים את עצמנו תמיד, האם המוות הוא הסוף?

כאשר האדם עושה רגרסיה, יורד האדם בגיל ובהתאם לכך משתנים תגובותיו והתנהגותו. בגיל שנתיים הוא ימצוץ אצבע, ואם יבקשו ממנו לכתוב הוא לא ידע. אם ישאלו אותו כמה זה אחד ועוד אחד הוא יתחיל למנות את אצבעותיו. כשמגיעים לגיל שנה הוא יתנהג בהתאם לגיל זה, אבל כאשר אתן לו הוראה לדבר הוא ידבר. כאשר מגיעים לתקופה שבה האדם היה ברחם, הוא ידווח בדרך כלל שנעים לו שהוא חש חמימות. הוא אפילו יתכווץ לתנוחת עובר כמו ברחם.

יש הטוענים שרגרסיה נובעת מחוויות ילדות או מתוך דברים שנשכחים הנובעים מקריאת ספרים או ראית סרטים. בדרך כלל אנשים נדהמים, ואינם מאמינים שהם אמרו את אשר אמרו כשהיו תחת היפנוזה. אין השפעה של החוויה שנחווה על מהלך החיים בהווה. הדבר נראה שכאילו הנשמה השתמשה בכלי, שזה הגוף שלה בחיים הנוכחיים, על מנת להעביר את המסר של הגלגול הקודם, ותו לא.

באחד המקרים טען קצין בצה"ל שעבר רגרסיה, שקוראים לו מיכאל אברמוביץ. שאלו אותו היכן הוא נמצא, והוא השיב לי שהוא נמצא בלטרון עם שיירות אספקה. בשלב מסוים הוא החל לתאר התקפה. זה היה ב-1948. (הקצין לו נעשתה הרגרסיה נולד רק לאחר שנת 1950). פתאום הוא כאילו חטף צרור בבטן, התכווץ "וממש כמו מת בידיים". אחר כך כמו ירד עליו מסך, ויותר הוא לא זכר כלום. אשתו של מפקד היחידה שנכחה באותו ערב לא התעצלה וחיפשה בספרים שונים, בין היתר בגוילי אש, ושם היא אכן מצאה את כל הסיפור.

סיכום

לסיכום אנו רואים את החיים לאחר מותו של האדם בכל אחד מהמקרים שהבאנו במאמר:

המקרה הראשון הוא מוות קליני במקרה זה אנו רואים את האדם אשר חווה אירוע מוות שבו הלב הפסיק לפעום כתוצאה מזה הנשמה עולה לעולם הבא היא מתנתקת מגופו של האדם וחוזרת לעולם הנשמות שמשם היא באה. מספר החווים אירוע זה הוא כ-3 מיליון המספרים את אותו הסיפור עובדה זו גורמת לנו להבין כי חייב להיות כי מה שהעדים דוברים הוא נכון וכי לנשמה לאחר המוות יש המשך וחיה לא מסתיימים בעולם הזה. והיא חייבת לתת דין על מה שעשתה בעולם.

המקרה השני מדבר על דיבוק שבו מתואר כינוסה של נשמה שנשלחה משמים כדי לגרום לאדם ייסורים. הנשמה נכנסת לגופו של האדם וגורמת לו לסבל עם עצם שהותה בגוף. אנו רואים את הסיפורים שבהם נכנס באדם דיבוק כיצד הנשמה מתקשרת עם הסובבים אותה וכמה קשה להוציא אותה מגופו של האדם.

המקרה השלישי מדבר על הופעת הנפש בגלוי בעולם הזה הנשמה מתגלה לאדם בצורה שניתנה לה ועולם הזה והיא יורדת לעולם בדרך כלל כדי לתקן או לעשות דבר שלא הספיקה לעשותו בעולם.

המקרה הרביעי מדבר על תופעת הסיאנס שבו המדיום או האדם מקים טקס שבעזרתו הוא מוריד נשמות מהעולם הבא ובעזרת טקס זה הוא יכול לתקשר עם נשמה מ'שהוא זימן טקס זה אסור לפי התורה וגם מסוכן למקים אותו

המקרה החמישי מדבר על גילולי נשמות שהיא אמונה של אנשים שאומרת שאדם חוזר לאחר המוות בגלגול לעולם כדי לתקן את הנשמה שלו ואת הפגמים בה אמונה זו מוכחת על יד פילוסופים והתורה. לבסוף הבאנו תופעה הנקראת רגרסיה שבה משתמשים בהפנוט כדי להחזיר את האדם אחורה בזמן בעזרת הרגרסיה אדם חוזר אחורה בשנים עד שהוא מגיע לזמן שלפני שהוא נולד ושם הוא מתנהג ואומר דברים שקראו לו לפני שבה לעולם ומתנהג כמון שהיה בגלגול הקודם. לאחר שראינו את המחקרים והעובדות המוכיחות בוודאות ש"האני" האמיתי של כול אחד מאיתנו זהו האדם הרוחני הפנימי הלבוש בבשר ועצמות. החיים אינם מתחילים ומסתיימים בעולם הזה ויש המשך לחיים ולכן יש לדעת כי כול הזורע וחורש בעולם הבא יזכה לקטוף וליהנות מפרות עמלו בעולם הבא.

איסור הפחד במלחמה

אור אוהד

הקדמה

היציאה למלחמה כרוכה בסכנות רבות, אך עם כל זאת מצווה תורתנו שאסור לנו לפחד מאויבינו כאשר אנו יוצאים להילחם נגדם שנאמר¹: "כי תצא למלחמה על אויבך, וראית סוס ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם, כי ה' אלוקיך עמך המעלך מארץ מצרים, והיה קרבתכם אל המחנה וניגש הכהן ודיבר אל העם ואמר אליהם: שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, אל ירך לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, כי ה' אלוקיכם ההולך עמכם להילחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם!!".

ברצוני לדון ב"איסור הפחד במלחמה" העולה מפסוקים אלו.

פרק ראשון: תחושת הפחד

איך ייתכן שאדם מצווה ב"לא לפחד" בזמן המלחמה הרי זוהי תחושה לא רצונית ורגש שאינו תלוי בך?

ביחס לשאלה הכללית איך ניתן לצוות על דברים שבלב, כותב הראב"ע (רבי אברהם אבן עזרא) על הפסוק "לא תחמוד אשת רעך", כיצד ייתכן הדבר שנאסר על אדם לא לחמוד דבר שהוא יפה בעיני ליבו, איך בכלל אדם מצווה על דבר שהוא מתקשר לרגש ולכאורה, זהו דבר שאינו ניתן לשליטה?

ומסביר הראב"ע על דרך משל איך ייתכן הדבר. משל לאיש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא רואה בת מלך שהיא יפה, כמובן שהוא יודע את יחסיהם ומעמדיהם השונים. ויודע הוא כי ע"פ השכל אין כל היגיון לחמוד אישה שכזו, מכיוון שלעולם לא ייתכן שיקרה ביניהם דבר מה. עוד דוגמא היא לאדם שמתאוה שהיו לו כנפיים לעוף לשמים ולא ייתכן הדבר, כך גם אדם שהורגל מנעוריו לדעת שאמו אסורה לו וממילא הוא גם לא מתאוה לה. כך כל אדם משכיל צריך שידע לקבל רק את אשר חלק לו ה', ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד.

כותב הרמב"ם²: "מי האיש הירא ורך הלבב כמשמעו שאין בליבו כוח לעמוד בקשרי מלחמה, ומאחר שייכנס בקשרי מלחמה, ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה.. וישים נפשו בכפו ולא יירא.. ולא יפחד.. וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה שנאמר" אל ירך לבבכם אל תירא!!". הרמב"ם הבחין בבעיה של איסור הפחד במלחמה ולמרות זאת פסק שאסור לפחד במלחמה ולכן הסביר עניינו של הלאו: ראשית כיוון שבמציאות אינו עובר על הלאו אלא אחרי שהוא מגיע לכלל מעשה-נסיגה או בריחה, על כן שייך להזהיר ולצוות על כך.

הדבר השני שהוא חשוב מאוד להבנה שאין האיסור מתחיל בהרגשה טבעית של יראה ופחד, אלא בשעה שאדם קובע מחשבתו בהרהורי בהלה: כמות לוחמי האויב, הדי הפגזים, שריקות כדורים וכו'. והוא שנאמר "וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ולהבהיל בעצמו" שזהו תחילתו של איסור הפחד במלחמה מתחיל ב"לא תירא" וסוף אזהרתו ב"ואל תערצו מפניהם".

¹ דברים כ', א'.

² ספר המצוות ל"ת, נ"ח.

הבה ננסה לבחון את דברי הראב"ע והרמב"ם.

כמו שביארנו קודם ע"פ השכל כל איש כפרי פשוט שיש לו דעת נכונה מבין שהוא אינו יכול לשאת בת מלך, כך גם צריך שיבין את אשר חלק לו ה'. ישנם דרכים רבות הנותנות לך כלים כיצד להתמודד עם האיסור "לא תחמוד", לדוגמא: שמירת העיניים, מעמד האישה וכו'. לעומת זאת באיסור הפחד במלחמה מדובר בעניין של חיים ומוות ובכל זאת ישנו ציווי של איסור פחד. למעשה דווקא ניתן לראות את השוני שבין דברי הרמב"ם לבין הראב"ע. לדברי הראב"ע אדם יכול להרחיק את עצמו מניסיונות של "לא תחמוד", ואילו לרמב"ם בזמן במלחמה אדם לא יכול להרחיק את עצמו משדה הקרב. באיסור הפחד במלחמה עיקר הציווי הוא שלא יראה את הפחד בגלוי ולא יגרום לחולשה אצל שאר הלוחמים. לא רק זאת אלא גם מה שביארנו קודם כי עיקר האיסור מתחיל בשעה שאדם קובע מחשבתו בהרהורי בהלה ולא מדובר בהרגשה טבעית של יראה ופחד. לשון הרמב"ם: "ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה, ישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו". כלומר יש כאן הידבקות והישענות בה' בצורה שבאה לחזק את האדם ופירושה שברגע שאתה עושה את הדברים הנ"ל אין לך מה לדאוג, אלא רק על מי לסמוך. וכן הרמב"ם מבטיח "וכל הנלחם בכל ליבו בלא פחד. ותהיה כוונתו לקדש השם בלבד מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה ויבנה לו בית נכון בישראל".

פרק שני: "לא תירא", איסור או הבטחה?

האם כל הדברים הכתובים בפסוק שבראש המאמר מהווים ציווי לישראל שבאמת אסור לפחד בשום אופן או שמא הבטחה אלוקית לניצחון?

הרמב"ם בספר המצוות נוקט עמדה שהדברים הם בגדר איסור. וזו לשונו "כותב שישנה אזהרה מלירא מן הכופרים בעת המלחמה, ושלא נברח מפניהם, אבל חובה עלינו להתגבר ולעמוד ולהתחזק כנגד העם האחר וכל מי שישוג אחר ויברח עובר על לא תעשה כאמור; לא תערוץ מפניהם.. ונכפל הציווי הרבה, לומר שלא יברחו ושלא ישובו לאחור בעת המלחמה, כי בעניין זה אפשר לקיים אמונת האמת".

לעומתו, הרמב"ן בהשגות לספר המצוות לרמב"ם כותב ש"לא תערוץ מפניהם" אינו לאו, אלא הבטחה להצלחה במלחמה. הרמב"ן מוכיח את דבריו מדברי השוטרם אם היה איסור לפחד לא יכולים היו להגיד שהירא ילך לביתו, כי הרי אסור לירא.

בעל מגילת אסתר טוען שהצדק עם הרמב"ם כי מאין לכוהן ההבטחה שלא יארע שום דבר ללוחמים, הרי ידוע שאכן יש הרוגים במלחמה.

את הפסוק "אל ירך לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערוצו מפניהם, כי ה' אלוקים ההולך עמכם להילחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם!" מפרש הרמב"ן כאזהרה לא לפחד מן האויבים, אלא ישענו בכל ליבם על ה' ולא יבטחו בגבורתם האישית. הרמב"ן מלמד אותנו כיצד נימנע מהפחד, וזאת ע"י חיזוק הביטחון בה' "וטעם כי ה' אלוקים ההולך עמכם להילחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם, וזהירם שלא ירך לבבכם ולא ייראו מן האויבים ויאמרו שלא יבטחו בזה בגבורתם לחשוב בליבם גיבורים אנחנו ואנשי חיל למלחמה, רק שישבו ליבם אל השם ויבטחו בישועתו ויחשבו כי לא בגבורות הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה כי רוצה ה' את יראיו את המייחלים לחסדו ואמר להם להילחם עם אויביכם, כי יפילם לפניכם. ניתן

להסיק כי לדעת הרמב"ן אף אם חלילה יפלו בשבי האויב או ימותו במלחמה, הבטחת ה' חלה, כי בלעדיה היה יכול להיות גרוע יותר. ובנוסף, ההבטחה היא לכלל ולא לפרט, כי ייתכן וחטאו יגרום. מלבד זאת, ההבטחה תועיל רק אם סומכים עליה לחלוטין, ואז נאמן הקב"ה לעמוד בהבטחתו.

מכל מקום לפי דעת הרמב"ן, גם להתקיימות חלקית של ההבטחה יש ערך, אך לרמב"ם כיוון שאין ודאות בדבר מוחלט ממילא אין מקום להבטיח זאת, לכן לא ביאר שזו הבטחה, אלא ציווי.

פרק שלישי: באיזה סוג מלחמה מדובר?

"ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבנו"³. מפסוק זה עולה השאלה האם אדם שחושש בליבו פטור מלצאת לכל סוג של מלחמה- גם רשות

וגם מצווה או שכוונת הדברים היא רק לגבי סוג אחד של מלחמה?

במשנה⁴ ישנה מחלוקת בין רבי יוסי הגלילי לבין רבי עקיבא יסוד המחלוקת היא מי חוזר לביתו ואינו יוצא למלחמה. את הפסוק "מי האיש הירא ורך הלב ילך וישוב לביתו" מפרש רבי עקיבא כפשוטו אדם שמפחד לצאת למלחמה "שאינו יכול לעמוד בקשרי מלחמה ולראות חרב שלופה, לעומתו דורש רבי יוסי הגלילי: "המתיירא מפני העבירות שבידו", כלומר מפני עבירותיו הוא מסכן את שאר הלוחמים, בכך שהוא פוגע הציבור.

ביסוד מחלוקתם נחלקו: מה מוביל להצלחה במלחמה? האם הגבורה האנושית של הלוחמים גורמת וזה רק נותן להם כוח לעשות חיל, אך עליהם להיות אנשי חיל כדי להוציא לפועל את עזרת ה', לכן הפחדן בטבעו חוזר כדעת רבי עקיבא. ואולי הסיעתא דשמיא היא המכרעת- ה' מושיע את החלשים והנפחדים, הודות לצדקותם וביטחונם בו, לכן הירא מהעבירות אין לו להישען על סייעתא דשמיא- דעתו של רבי יוסי הגלילי. בנוסף ידוע כי לא רק הפחדנים ובעלי העבירות מוחזרים, יחד איתם חוזרים כל מי שבנה בית ולא חנכו, מי שנטע כרם ולא חיללו ומי שארס אישה ולא נשאה. רבי יוסי הגלילי אומר שכל האנשים האחרים המוחזרים (בנה בית ולא חנכו, ארס אישה ולא לקחה ונטע כרם ולא חיללו) מוחזרים רק על מנת שאלו המתיראים לא יתביישו כאשר ייראה קלונם ברבים.

אם כך נשאלת השאלה וכי בחרה התורה בקריטריונים הללו באופן אקראי או סתמי? על שאלה זו עונה האבן עזרא וכך גם ניתן להבין את שיטת ר' יוסי הגלילי. הוא כותב כך: "כי ליבו וכל תאוותו לביתו ולא למלחמה על כן ינוס ויניס אחרי". התורה אכן קבעה שצריך לצרף אנשים אל "המתייראים", אך ודאי שלא עשתה זאת באופן סתמי או אקראי. התורה הבינה, שבמקרים האלה אע"פ שאין עבירות בידם, מצבם הנפשי הוא כזה, שהם אינם חפצים במלחמה וכל תשומת ליבם אינו אלא לביתם, לכרמם ולנשותיהם. לוחמים אלה עלולים להוות בעיה בשעת קרב, לכן מצאה התורה לנכון לצרף דווקא את אלה לבעלי העבירות, ולפנות אותם משדה הקרב. כאמור, במלחמת רשות יש בכוחו של הצד הפרטי שבאדם להשפיע על הצד הכללי, ויחד עם זאת המלחמה עדיין נשארת בהגדרת "רשות". אנו למדים על מצבם הנפשי המשתנה של ישראל בזמן מלחמת רשות אל מול מלחמת מצווה. במלחמת רשות בהחלט נכון לומר

³ דברים כ', ח'.

⁴ סוטה מ"ד.

שיש אנשים שמצבם הנפשי אינו מאפשר להם לצאת למלחמה, והם אינם חפצים למלחמה וכל תשומת ליבם אינו אלא לביתם, כרמם ולנשותיהם.

לעומת זאת במלחמת מצווה, "עזרת ישראל מיד הצר הבא עליהם" הציווי האלוקי להילחם הוא יסודד הווייתה של המלחמה, במצב שכזה נעלם הצד הפרטי שבחיייו של האיש הישראלי, לפתע הוא הופך לאישיות כזו שהצד הישראלי הכללי מניע את כל כולו, את כל האמת הפנימית שבו, את כל הכוחות שמצויים בתוכו אל הפועל. ידיעת העובדה שכל דמי ישראל וגורל העם והמשך קיומו תלוי בכל פרט ופרט מישראל שמרכיב את האומה. מתוך כך נכון וראוי הוא להילחם את מלחמות ה'.

סיכום:

במאמרי דנתי בעיקר באיסור הפחד במלחמה, ראינו שבכוח השכל והמחשבה להתגבר על ההרגשה הטבעית של יראה ופחד.

עוד דנתי בפסוקי התורה שלפני היציאה למלחמה, האם אלו דברי איסור או הבטחה.

והדבר האחרון היה האם כל הפירושים וההשגות שהובאו במאמרי דיברו על מלחמת הרשות או על מלחמת המצווה.

בחרתי דווקא בנושא זה דווקא בגלל הסיבה שלשמה אנו מתגייסים לצבא הגנה לישראל, על מנת להבין ולהעביר את רמת חשיבות הדברים.

ברצוני להוסיף קטע שהוא חשוב מאוד בעיניי מתוך הספר "תיאום כוונות" של הרב חיים סבתו המתאר את מלחמת יום הכיפורים⁵:

"בישיבה נהגנו להקשות על הרמ"ם ולתרץ. אף אני אקשה עלי שתי קושיות: פסק הרמ"ם, בהלכות מלכים ומלחמותיהם, שאסור לו לאדם שיירא עצמו במלחמה, ואם עבר על כך, כאילו כל דמי ישראל תלויין בצווארו ושפך דמי הכול ותימה: איך אפשר לו לרמ"ם שיצווה על האדם שלא יתירא ליבו במלחמה? ומספר הוא כמה מפחיד היה שדווקא הכוח שלו היה הכוח הפורץ קדימה ואיך הידיים והשיניים רעדו מעצמן. "וכי יכולנו שלא נתיירא? כך הוא שואל ומתרץ"אלא שאם נדקדק בלשון הזהב הרמ"ם נראה שלא כתב לאסור, אלא שלא יירא האדם את עצמו בשעת המלחמה. שכן כתב שלא יתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ולהבהיל עצמו ולהסיח דעתו מן המלחמה, זהו מה שאסרה התורה.

ובזמן המלחמה ממש לא היסחנו דעתנו, ולא עלתה על דעתנו דבר אחר רק לאמץ את עינינו לראות את הטנקים שכנגדנו ולכוון עליהם. ואני אומר איזה מסירות נפש על אף היראה והבלבול"רק לאמץ את עינינו זה מה שבאמת היה חשוב בעיניהם בזמן המלחמה-כלל ישראל!

"פעמים שעושה הקדוש ברוך הוא חנינה עם מי שאינו ראוי ומאיר לו את פניו. ואותה חנינה ואותה הארת פנים עומדת היא לנגדו כל ימיו ולא מרפה ממנו. חוב הוא ועליו לפרעו. והדין דין אמת. פעמים שהוא יורד לגנו לערוגות הבושם, רועה בגנים ולוקט שושנים. שריאל ושמואל ושעיה ויעקב ואביהו. וגם דוב נפל. יחד יצאנו. יודע בעל התאנה אימתי הוא לוקט את תאנתו. ומי יכול לכוון כוונותיו לכוונתו של יוצר האדם.

⁵. תיאום כוונות, הרב חיים סבתו עמ' 163, 165, 166.

צדקה

יורם אלעזר

הקדמה:

בנושא הצדקה, כתבו הרבה גאוני עולם וצדיקים גדולים, תלמידי חכמים מהראשונים, הרמב"ם, ספר החינוך, הסמ"ק, הרמב"ן, ועוד, וישנו חומר רב העוסק בנושא צדקה. אני מביא את מה שלדעתי הכי חשוב או הכי נכון לומר על צדקה בהכרות הראשונה עם המצווה. אני ינסה להסביר מעט על דינים, מחלוקות והלכות בנושא הצדקה.

צדקה – מהי?

שיטת הרמב"ם¹

ספר החינוך – "לעשות הצדקה עם הצריך לה בשמחה וכטוב לבב"²

הרמב"ם פותח את הלכות הצדקה עם מס' ציטוטים הנוגעים לחיוב זה: "מצוות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני, אם הייתה יד הנותן משגת שנאמר: "פתח תפתח את ירך לו ונאמר: "והחזקת בו גר ותושב וחי עמך ונאמר: "וחי אחיך עמך". וכל הרואה עני והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה שנאמר: "ולא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחיך האביון!". ממניין זה אנו מבינים מהרמב"ם, שהצדקה בכללה מתחלקת למצוות עשה אחת ומצוות לא תעשה אחת.

לגבי מצווה העשה, נותן הרמב"ם שלושה פסוקים ובעניין מצוות הלא תעשה נותן הרמב"ם פסוק אחד, עם שתי אזהרות לגבי הלאו.

כמה מגדולי הראשונים³ ניסו להבין את העניין של ריבוי הפסוקים בעניין מצוות העשה והדגישו שריבוי פסוקים אלו באו להשמיע לנו את חשיבותה של המצווה ושמי שעובר עליה עובר על כמה וכמה ציווים. מכאן נראה, שהרמב"ם הדגיש את מצוות הצדקה וציפה שאנו נבין את חשיבותה. בשונה ממקומות אחרים הרמב"ם לא הסתפק בהלכה שלפנינו כדי להגדיר את המצווה, אלא הוא נתן לנו גדר מצווה מפורטים. אם בעניין מצווה העשה, מפרט הרמב"ם כמה זכאי העני לקבל וכמה אנו לעומתו, צריכים לתת. ולגבי הלאו כותב הרמב"ם שהעשיר לא תמיד עובר על המצווה ולא בכל הנסיבות עובר העשיר על הלאו אלא רק אם "רואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו". הרמב"ם גם מוסיף ופוסק בפרוש שהנותן צדקה בסבר פנים רעות, איבד את מצוותו והפסידה (כאילו לא קיים את המצווה כלל) כיון שעל הנותן לתת "בסבר פנים יפות ובשמחה". ספר החינוך מחזק את דבריו וכותב⁴: "לעשות צדקה עם הצריך לה בשמחה ובטוב לבב".

¹ נקדש בצדקה פרק א'.

² נקדש בצדקה עמ' 12 סימן י'.

³ מש"כ הקרית ספר על אתר טור ר' סימן רמז', שולחן ערוך סימן רמז' א'.

⁴ נקדש בצדקה בעמ' 12 סימן י'.

הגמרא במסכת בבא בתרא דף ח' עמוד ב' אומרת שמעלת הצדקה הגדולה ביותר היא – **מתן בסתר!**

מדוע?

התשובה לכך היא מאוד בהירה ומאוד מתחשבת בעני. הגמרא עונה ואומרת שבמתן בסתר העני איננו יודע ממי קיבל את הצדקה כך שאין בו בושה מהאדם שממנו קיבל אותה.

ישנם מעלות גבוהות בצדקה, כל מעלה וטעמה. ורק דוגמא לכך: צדקה שבאה ע"י אוכלין וכדומה עדיפה על צדקה במעות וזאת משום שאנו צריכים לדעת, שלא ידוע ולא בטוח שאותו עני יהיה מספיק בר כוח כדי ללכת לקנות אוכל (וכן גם תלוי מצבו של העני). לכן, עדיף לתת ישירות דברי מאכל.

אם נוכל לעשות כן בסתר (שתי מעלות גדולות ביותר שדיברנו עליהם), אשרינו ואשרי חלקנו.

"סוס ועבד" / עשיר שהוא בעצם עני⁶

הרמב"ם פוסק בעקבות מסכת כתובות דף סז' עמ' ב': "אפילו היה דרכו של זה העני לרוכב על הסוס ועבד רץ לפניו והעני ירד מנכסיו, קונים לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו שנאמר: "די מחסורו אשר יחסר לו".

מהמשנה אנו למדים שחיוב המצווה הוא לאו דווקא לתת לכל עני אוכל לאכול ובגד ללבוש (או מספיק כדי להקים בית בישראל), אלא שלעיתים יש מצווה לתת לו גם דברי מותרות.

אני מאמין שאחרי הקריאה של המשנה הזאת ומהסבר שנתנו לגביה, יהיו הרבה מאיתנו שיתמהו, והתמיהה אכן מוצדקת. מהי ההצדקה, לתת לעני סוס ועבד וכיוצא בזה? האם במצוות הצדקה ישנו חיוב לאפשר לאדם שהתרגל לחיות חיים מרווחים להמשיך ולנהוג כך?

יש לכך שתי תשובות עיקריות יפות מהראשונים ואני רוצה לנסות ולהסביר את שתיהן:

התשובה הראשונה מובאת בספר שיטה מקובצת בשם הגאונים⁷: "דהני מעשיות (כתובות סז', ב') בעני בן טובים, בעני שאינו מפורסם בעניות, שעושים לו כבוד שלו כדי שלא יתפרסם, אבל עני שנתפרסם אין לו כי אם כעניי ישראל". הפרוש הוא שמטרת נתינת הצדקה היא כדי לדחות את פרסום נפילתו של העשיר לעניות כדי למנוע ממנו בושה וביזיון אשר כרוכים בפרסום העניות כלומר: חייבים לתת לאותו עשיר אשר נפל לעניות צדקה, עד אשר דבר נפילתו פורסם וישמע ויסופר ברבים. כשכבר הושמעה נפילתו של העני, הוא כבר לא יהיה מחויב בצדקה. המשנה נתנה לנו את הדוגמא של הסוס שהוא רוכב עליו והעבד שרץ לפניו לא כדי להמחיש לנו מהו עשיר באמת (אדם שמלא בנכסים עבדים וכו'), אלא כדי לתת לנו דוגמא לפרסום עניות, שאם כבר לא ירכב על סוס ועבד לא ילך לפניו, הכל יראו וידעו ולכן עד אז מחויבים אנו לתת לו צדקה. אם אותו עני (העשיר שלנו בסיפור) נמצא במקום מרוחק ממקום מושבו (עירו) ואין מכירים אותו, אין כל מצווה לתת לו צדקה (סוס ועבד) שהרי איש אינו יודע על כך שאותו עני היה עשיר בעבר, וכי הוא (העני) ירד מנכסיו.

⁵ מסכת בבא בתרא דף ח' עמ' ב'.

⁶ נקדש בצדקה עמ' 88 סימן קז'.

⁷ שיטה מקובצת.

התשובה השנייה לשאלה שלפנינו, נמצאת בדברי תלמידי רבנו יונה אשר כתב⁸: "ודווקא בעשיר שירד מנכסיו שהוא מורגל בתענוגים גדולים אבל בשאר עניים שלא הורגלו בכך לא מחייב כולי האי". מדבריו של רבנו יונה אנו מבינים שנתנית סוס ועבד נועדה למנוע מן העני סבל וצער הנובעים מקשיי ההסתגלות לאורחות החיים החדשים (עניות) ולא דווקא בגלל הביזיון הנוגע לפרסום העניין.

לפי דעה זו, יש להמשיך ולתת סוס ועבד ללא הגבלת זמן. כמו כן, צריך לומר, כי אין הבדל בין אם העני זקוק לחפצים ששימושם גלוי לעיני הבריות או שאינם גלויים, כך שהשאלה היחידה שנשאר לשאול היא: האם אותו עני יסבול אם לא יקבל "די מחסורו"? ומכאן שלא משנה היכן הוא נמצא בעירו או מחוצה לה, כי הרי הוא יסבול בכל מקום שבו יחסרו לו הסוס והעבד.

ערכה של הצדקה / כמה אנו צריכים להשתדל בשבילה –

מעשה שהיה⁹ עני בא לפשוט ידו בביתו של תלמיד חכם גדול, שגם לאותו צדיק לא היה די מחסורו. פתח הצדיק את דלת הבית וראה את העני שכבר היה תשוש ועל סף מוות מרעב. הכניסו, חיפש דברי מאכל לתת לעני. אותו צדיק חיפש וחיפש ולא מצא שום דבר. ניסה לחפש מעות, אך גם מעות לא היו לו. משראה הצדיק שאין לו מה לתת (והחליט שלא ישלח את העני ככה לדרכו), הלך והוציא מבית הגננים של אשתו (קופסת התכשיטים שלה) טבעת ונתנה לעני, ברכו ושילח אותו לשלום. אשתו של הצדיק חזרה הביתה אחרי כמה דק' ונכנסה לחדר כדי להוריד את תכשיטיה בבית הגננים שלה. היא מורידה את התכשיטים ותוך כדי היא מבחינה לפתע שחסרה לה שם טבעת. היא התחילה לצעוק: "גנבים!! גנבים!!". בעלה הצדיק ניגש אליה ניסה להרגיעה ואמר לה: "לא גנבים ולא כלום. היה פה עני, לא היה לי מה לתת לו, לקחת את הטבעת ונתתי לו. אשתו לא האמינה למשמע אוזניה והשיבה: "אתה יודע בכלל מה השווי של הטבעת?" "מה השווי? שאל הצדיק, "24 זהובים!!" ענתה האישה, "24 זהובים? שאל הצדיק ומייד רץ אחרי העני! העני כאמור היה רעב ועייף והצדיק הגיע אליו מהר, תפס אותו, ניסה לדבר, והעני בשלו: "זו לא מתנה על מנת להחזיר! תשאיר אותה אצלי! הצדיק שוב מנסה לדבר והעני שוב: "בבקשה ממך אדוני, אני לא אכלתי שלושה ימים!! תשאיר לי אותה! והצדיק שוב מנסה לדבר, שוב ושוב, עד שהעני החליט להקשיב, והצדיק אומר לו: "אני מאוד מצטער, לא ידעתי מה השווי של הטבעת, הטבעת הזאת שווה 24 זהובים! אל תמכור אותה בזול!! וחזור לביתו.

הצדיק ידע, שהעני רעב, הוא לא יתחשבן על מחירו. הוא תשוש, ומבחינתו, העיקר לקבל משהו לאכול, לא חשוב מה. הוא לא ידע שעם הטבעת הזאת הוא יוכל להתפרנס שנים! אז הוא חס על העני ואמר לו שלא ימכור את הטבעת בזול.

⁸ שיטה מקובצת.

⁹ מסכת שבת.

סיכום:

בהקדמה ניסיתי להסביר למה בחרתי בנושא הצדקה והסברתי על מה אני הולך לספר במאמר. כשהסברתי מהי צדקה הבאתי כמה פסוקים וניסיתי להסביר את מניינם (שלושה פסוקים לגבי מצוות העשה ורק אחד לגבי הלאו).

לאחר מכן הסברתי מעט על מתן בסתר וחשיבות המעלות הגדולות הללו בצדקה (מתן אוכלין, מתן בסתר וכו').

ניסיתי גם להסביר האם יש מצב שעשיר הוא בעצם עני ("סוס ועבד") הבאנו שם את השאלה: האם אנו חייבים לתת צדקה לעשיר שהתרגל לחיות חיים מרוויחים וירד מנכסיו (דברי מותרות). הבאנו שתי תשובות יפות אחת מספר שיטה מקובצת בשם הגאונים ואחת מתלמידי רבנו יונה – בשמו.

את ערכה של הצדקה החלטתי להסביר ע"י מעשה שהיה ממסכת שבת – מעשה מדהים של צדיק גדול. במעשה ראינו כמה צדיק מקריב ומה הוא מוכן לעשות בשביל קיום המצווה החשובה הזו. מהמאמר על הצדקה יש איזשהו מסר, מוסר השכל חשוב מאוד והרבה נקודות למחשבה, הן בהסתכלות מתחשבת בעני והן בהסתכלות מתחשבת בזולת בכלל במיוחד אחרי שהסברנו את "סוס ועבד".

ולסיום נצטט שוב את דברי ספר החינוך ולא נשכח:

"לעשות הצדקה עם הצריך לה בשמחה ובטוב לבב."

היצר הרע

חגי בשה

הקדמה

חשוב לי מאוד שכל תלמיד ותלמיד במכינה יקרא את המאמר הזה מכיוון שהוא ניכתב על המצב האישי שלי במכינה, בחמישה חודשים הראשונים ובהמשכם.

האם האדם בטבעו הוא טוב או רע?

בספר בראשית כתוב "ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים..."¹¹⁴ שהכוונה של צלם אלהים הוא שהאדם ביסודו הוא טוב. לעומת זאת בהמשך כתוב: "כי יצר לב האדם רע מנעריו."¹¹⁵ כלומר האדם מיסודו ומנעריו הוא רע. משני מקורות אלו אנו לומדים דברים הפוכים על טבע האדם מצד אחד הוא טוב ומצד שני הוא רע.

מובא בגמרא דרש רב נחמן בר רב חסדא: "ויצר ה' אלהים את האדם בשני יולין {וייצר} משמע שני יצרים"¹¹⁶ אלהים ברא באדם יצר טוב ויצר רע, ומכיוון שכך אנחנו למדים שהאדם בטבעו גם טוב וגם רע. יצר טוב הינו טוב לאדם ומועיל לו אך כיצד האדם צריך להתמודד עם יצר הרע? ישנם שלוש אפשרויות לאדם להתמודד עם יצר הרע.

אפשרות ראשונה: כתוב במסכת אבות – "איזהו גיבור הכובש את יצרו"¹¹⁷. משמע שהאדם הגיבור הוא זה שמתגבר על היצר שלו, ולא נותן לו לגבור עליו פשוט דוחק אותו ממנו. לדוגמא: אדם מתעורר משנת לילה ורוצה לקום לתפילה אך היצר הרע מונע ממנו לקום, אותו אדם מתגבר על יצר הרע וקם ממטתו, ומכאן משתדל האדם לעלות על היצר ולכבוש אותו, ולא לתת לו להשפיע על אורח חייו.

אפשרות שנייה: כתוב במסכת ברכות: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך... – בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע"¹¹⁸. אדם צריך לעבוד את ה' בשני יצריו ולהשתמש בשני יצריו לטובה ולא לדחוק, אלא להיעזר ולהשתמש בו לטובה. לדוגמא: כתב רבי נחמן מברסלב: שמעלה גדולה באדם שיש בו יצר רע כי כך אדם יוכל לעבוד את ה' עם היצר, כלומר יקח אדם את כל החמימות והתלהבות וישתמש בהם לעבודת ה' בשלמות כי העיקר הוא לעצור את היצר בעת התאוה ולהשתמש בו בעת תפילה והעבודה.

אפשרות שלישית: כתוב בספר בראשית: "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד"¹¹⁹ ואומר על כך המדרש¹²⁰ אמר רבי שמעון בר אלעזר "הנה טוב מאוד" והנה טוב שינה וכי שינה טובה מאוד? רבי נחמן בר שמואל בר נחמן בשם רב שמואל בר נחמן אמר "הנה טוב מאוד" זה יצר טוב והנה טוב מאוד זה יצר רע וכי יצר רע טוב מאוד. כל אדם צריך לדעת שאילולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד ולא

¹¹⁴ בראשית א', כז'

¹¹⁵ בראשית ח' כ"א

¹¹⁶ ברכות דף ס"א

¹¹⁷ אבות ד', א'

¹¹⁸ מסכת ברכות דף נד

¹¹⁹ בראשית ט', ו'-ז'

¹²⁰ בראשית רבה ט', ו'-ז'

נשא ונתן וכן שלמה אומר: "כי היא קנאת איש מרעהו"¹²¹. ומכאן אנחנו למדים שאילולי היצר הרע לא היה לנו יצר מין ולא היינו מתאהבים באשה ולא מביאים ילדים לעולם, ואם היה כך לא היה המשך קיום, ומכיוון שיש יצר הרע אנו מתגברים עליו או משתמשים בו וכך אנחנו יכולים לבטא את היצרים שלנו כלפי הקיום.

מהו יצר הרע ?

שלוש תכונות יש ליצר הרע:

התכונה הראשונה: מלחמת האמת והשקר: בספר מכתב מאליהו מובא: שכח היצר הוא כח השקר, שמפתה את האדם לקבל את השקר כתחליף לאמת והמתרגל בזה, לבסוף "כופר באלוקי אמת ומודה לאל אחר שנקרא שקר והוא כת שאינה רואה פני שכינה כמו שכתוב דובר שקרים לא יכוון לנגד עיני ואינו בכלל ישראל שכתוב בהם שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב" ומה לי אם ידבר כזב לאחריים או לעצמו: כח השקר אחד הוא ומש"כ שאינו בכלל ישראל היינו שהוא משמות ערב רב, וכתב הגר"א שמגדרי הערב רב הוא " ונעשה לנו שם" שהוא בחינות שלא לשמה ומטעה את הבריות ואת עצמו שהוא עובד לשמה ומעמיד השקר במקום האמת.

התכונה השנייה: כיצד לרמות את היצר: יצר הרע נקרא "מלך זקן וכסיל"

מלך זקן – "איש מלחמה ומלומד בערמומיות"

כסיל- כי גבול זה שם בו הקב"ה שאפשר לרמות כח השקר בשקר עצמו.

פירוש לזהר תולדות {קלט} כיוון שראה יעקב שעשו, אפילו בדבר חשוב כבכורה, היה מוכן להתרצות בדבר של מה בכך, כנזיר עדשים, הבין שבעתיד יוכלו בניו לפייס את השטן- שרו על עשו- בשעיר לעזעזל כדי שלא יקטרג, השעיר לעזעזל הוא בחינת שלא לשמה, ואנחנו שולחים אותו לעזעזל בציווי ה', היינו שבאמת רוצים לעבוד את השי"ת לשמה אבל מרמים את היצר שלא לשמה.

התכונה השלישית: שני מיני יצר הרע: הביאור הוא על פי סוד שני מיני יצר הרע, כבר כתב הגאון

ר' ישראל סלנטר זצ"ל¹²² שיש יצר הרע "טבעי" הפועל על חמשת מידותיו ותאוותיו של האדם, ויש יצר הרע "הרוחני" שהוא כח הטומאה שבאדם שאינו קשור עם מצוות ותאוות": אדרבה הוא מסיתו נגד טבעו, כגון מי שמשתוקק מאוד לכבוד ובכבוד של מצווה הוא עומד מנגד וכן מי שיש לו חשק ללמוד ודווקא במקום מטונף בא לו החשק. שהיצר ה"רוחני" שולט באדם, הוא פועל באופן של "אני יודע רע - ... ואף על פי כן... יעשנו" בחינת " יודע את רבונו ומכוון למרוד בו" בחינת זה "כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו" כי חוזק הרצון דוחק גם מה שבחר וגלוי ללב: ואדרבה ככל שהאמת ברורה לו יותר, כוח הרצון דוחפו יותר לעשות נגד האמת שהוא מכיר, כי הרי רוצה למרוד כמאמר הכתוב "המה היו במרדי אור לא הכירו דרכיו"¹²³.

¹²¹ קהלת ד, ד

¹²² איגרת המוסר

¹²³ איוב כד, יג'

חוות דעת אישית:

בסופו של דבר לאחר שהבנתי את משמעותה של המכינה התעוררתי בבקרים וגיליתי ימים ארוכים ומשמעותיים יותר, לעומת הימים בתחילת השנה שהיו קצרים וחסרי תוכן, וכאן מובן מאוד תוכן המאמר המתאר את היצר, ופעולותיו, וההתגברות עליו.

ולכן כל הקורא מאמר זה ידע שהעבודה על היצר אינה פשוטה אך עם קצת כוח רצון והתמדה נתגבר ונשתמש בו.

חלומות

מאור גולגוליאן

הקדמה

החלטתי לבחור בנושא החלומות מאחר שהוא נושא מעניין ותדיר, לילה אחר לילה. ננסה להבין את משמעות התופעה ואת חלקם של הביאורים והדעות לגבי חלום. תוך כדי המאמר נעסוק בכמה שאלות עיקריות:

1. מהו חלום?
2. האם בע"ח חולמים? האם ילדים חולמים, אם כן האם כמו מבוגרים או באופן שונה?
3. האם קיים קשר בין חלום לנבואה?
4. מהו פתרון חלומות ע"פ היהדות?

מהו חלום

חלום הוא חוויה דמיונית בעלת מספר שניות, מלאת רגשות ותחושות במהלך השינה. מחקרים גילו כי החלום ודרך הבנתו מתבססת על סיבות תורשתיות וטבעיות והן נובעות מהרהורים ומחשבות שנמצאים בליבו ובראשו של האדם הישן. החלום כולל את התחושה כמעין התרחשות ממשית ופיסית בעולם החיצוני. השינה מורכבת מחמישה עד שבעה חלומות אך האדם זוכה לזכור רק שניים מהם. לפעמים החלום מאפשר להגיע לידי פתרון לבעיה כלשהי שבה האדם חשב במציאות ולא הגיע לתשובה ופתרון. כמה סוגים לחלום, אחד הסוגים הוא התפרצות מתח והתרגשות. בד"כ זה מתבטא בדופק ובלחץ דם גבוה. מאחר וזאת חוויה חזקה, מאוד קשה להעיר אדם ישן במצב זה. סוג נוסף הוא משאלת הלב, וזה כולל חוויות הנראות רחוקות מהמציאות הקרובה שבה האדם שנמצא. בין שלבי החלום קיים שלב שינה פעילה, שבה הגוף פעיל והוא מרובה בחלומות. שלב אחר הוא שלב שינה שקטה, בה הגוף שקוע בתרדמה. על שינה זאת אמרו חז"ל: **שינה אחד משישים במיתה**.

חלום של הרהורי לב

דניאל בספרו מתאר את חלומו של נבוכדנצר: **אנת מלכא רעיונך על משכבך סליקו**¹²⁴. רש"י מפרש: **רעיונך: הרהורך, על משכבך סליקו: מה שהיית מהרהר ביום מה יהיה אחריך על משכבך עלו**. רבי יונתן אומר בשם ר' שמואל בר נחמני במסכת ברכות לומד מפסוק זה: **אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר: אנת מלכא רעיונך**!!¹²⁵.

¹²⁴ דניאל פ"ב, כ"ט

¹²⁵ ברכות נ"ה, ע"ב

כלומר מהמקורות האלו, אני למדים, שהחלום הנו אוסף של הרהורים שהאדם הרהר בהם במשך היום שקדם לחלום. לפי ספר "מכתב אליהו" של הרב דסלר, המטרה של החלום שההרהורים בליבו של האדם יביאו אותו לידי התעוררות לתשובה, ומביא מקור מהזוהר! כדן ק"ה אודע לה לנשמתא... אינון מילין כפום אינון הרהורין דליבא בגין דבר נש נטיל ארחא בתוכחי...¹²⁶ 'ניצוצי אורות' פירש! לפיכך מודיעין ליה הרהוריו ומחשבותיו כדי שיקח תוכחה להיות חושב ומהרהר בדברים טובים, הכוונה שהאדם יהרהר בדברים טובים (עבודת ד') ביום, ועל ידי כך לא יהיו חלומותיו רעים.

רב חסדא במסכת ברכות אומר! חלמא בישא עדיף מחלמא טבא,¹²⁷. הכוונה שחלום רע עדיף מחלום טוב שע"י החלום הרע האדם מצטער ובא לידי תשובה. הרב קוק בספרו 'עין איה' מסביר: "... אבל בחלום חזיון לילה, שהחיים החיצוניים לא יפעלו על האדם ברב רגשם, יתעוררו כוחות הנפש ודמיונותיה לפי ערך המצב הראוי לה מצד חייה הפנימיים, על כן צדיק ההולך בתומו ככפיר יבטח, ואם ישכב לא יפחד ולא ידע רע, ורשעים תיסרם רעתם ומפחד כלילות יבוהלו!"¹²⁸

לא משנה כמה האדם יסתיר את פנימיותו בעולם החיצוני וכחיש את מצבו, תמיד בחלום הוא יפגש עם מצבו הנכון, לפי נפשו. הראי"ה בספרו 'אגרות הרא"ה' קיימת הדרכה כלפי חלום: "לא יהיה מקושר (חלום) בקושר חשוב על כללות החיים... לאדם להכיר אל נכון מצבו הפנימי!"¹²⁹

חלום של משאלת לב

בסוג החלום שבו נראים דברים הרחוקים מהמציאות, החלום נובע ממשאלות ליבו של האדם וזה פירושו המילולי של ימינו 'חלום', האדם מרגיש הרגשה שהחלום הוא דבר אמיתי וממשי, בחלום זה לפעמים האדם יכול לכוונו כפי רצונו! "אמר רבא: תדע, דלא מחווי ליה לאינש לא דקלא דדהבא, ולא פילא דעיל בקופא דמחטא!"¹³⁰

תרגום: שאין מראין לו לאדם, בחלומו, לא דקל עשוי זהב, ולא פיל הנכנס בחור מחט. כלומר שהחלום אינו יוצר דברים שאין אדם מעלה על דעתו, מקור החלומות בסופו של דבר מגיע מדעת האדם. אפילו אם החלום נראה רחוק מהמציאות, הוא שייך להרהור במחשבה של האדם. לדוגמא: אדם שנכווה קלות במהלך יומו, קיים סיכוי גדול שיחלום בשנתו שהוא נשרף כולו בשריפה גדולה.

חלומות אצל תינוקות ובע"ח

השאלה נשאלת מספר פעמים ע"י אמהות וחובבי בע"ח.

לגבי תינוקות

הורים שמתבוננים בתינוקותיהם מגלים שהם מתכווצים תוך כדי שנתם, ידיהם רועדות, עיניהם נעות מאחורי עפעפיהם העצומים ולפעמים הם אפילו בוכים בשנתם. סך הכל השינה של התינוקות מרובה מאצל המבוגרים. ככל שהתינוק גדל-זמן השינה הולך וקטן. אך האם מכך ניתן להסיק שתינוקות אכן חולמים?

¹²⁶ זהר לפרשת וישב, קפ"ג

¹²⁷ ברכות נ"ה, ע"א

¹²⁸ עין איה ברכות ב', עמוד 266

¹²⁹ אגרות הראי"ה ח' א' עמ' פ"ה-פ"ו

¹³⁰ ברכות נ"ה, ע"ב

אצל המבוגר תוכן חלומו מורכב ובנוי על ניסיון חייו ועל החוויות שחווה במהלך יומו. עולם החלומות של התינוקות, מאוד מצומצם וחוויותיהם ביום מתבססות אל אי נוחות הנפש כגון: רעב, קור, רטיבות ועוד. וכן גם חלומותיהם בעלי תחושות מאוד פשוטות ובלי תוכן.

לגבי בעלי-חיים

שנתם נבדקה ונחקרה ומסתבר שבע"ח חולמים. שני סוגי השינה, השקטה והפעילה, אכן קיימים, בכל המינים והזנים. אצל הזוחלים המצב לא ברור מאחר ושנתם מתבססת בעיקר על שינה שקטה. בניסוי שנערך על קוף לימדו אותו ללחוץ על מתג בשלט בכל פעם שרואה תמונה במסך הטלוויזיה, גילו שגם כאשר נרדם ממשיך במוחו לחשוב על תמונות המסך, ותנועות גופו התבססו על תנועת לחיצת המתג. זאת מסיקים מאלקטרודות ופוליגרף, הבודק ורושם, את הדופק, המתח והנשימה. לסיכום: נראה כי תינוקות ובע"ח אכן חולמים, אך חלומותיהם מתאימים לרמת התפיסה והתחושות שלהם. באותה מידה נוכל גם לנחש את מהות חלומותיהם.

החלום כנבואה

לפעמים לאחר חלום נשאר הרגשה משונה האם יתכן שמה שקרה בחלום יקרה במציאות? האם אפשרי שחלום יכול להיות חלק מנבואה?

חז"ל אמרו: "חלום אחד משישים בנבואה". הכוונה שחלום הוא דרגה רוחנית ועילאית בדומה לנבואה. למרות זאת, אין על האדם לחשוש ולתהות מה יקרה לאחר שחלם חלום בעל משמעות כבדה. כמו שהזכרתי החלום נובע מהמון סיבות ובעיקר מריבוי מאכלים, מחשבות הנובעות ממשאלות והרהורי לב. 'לא תאנה אלייך רעה' אמר רב ירמיה בר אבא בשם רב חסדא "שלא יבהלוך לא חלומות רעים ולא הרהורים רעים"¹³¹. ר' חיים דוד הלוי בספר 'עשה לך רב' נשאל לגבי חלום, האם הוא בגדר נבואה או קסם שווא? הוא ענה שחלום אינו בהישג ידו של האדם. הוא לא קובע מה יחלום בשנתו, ואין האדם יכול לדעת שהחלום נבואה ולא פרי דמיונו. כי אין בכוחנו להבדיל בין נבואה לבין הרהורי לב ודאגה נפשית.

תענית חלום

אחרי חלומות משונים ומוזרים שבהן האדם מרגיש דאגה וצער בליבו, יש ונכון לקבל על עצמו תענית, אפילו בלי לקבל מראש. בד"כ התענית מתחילה בבוקר שלאחרי החלום. יש שאמרו שהטעם לתענית חלום משום כספק סכנת נפשות, 'יפה תענית חלום כאשר לנעורת'¹³². מאחר ויש סיכוי קטן לנבואה בחלום וישנה אפשרות שהאדם יפגע במציאות. עוד טעם שיצטער האדם על חלומו וישוב בתשובה, שהחלום אותו חלם יצטער וכך יזכה לחזור בתשובה.

תענית חלום בשבת

"כל המתענה תענית חלום ביומו ואפילו בשבת, קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה!"¹³³ ר' אליעזר פאפו בספרו 'פלא יועץ' אומר שמותר להתענות בשבת תענית חלום, אבל רק אם התענית לא תצטער וירגיש

¹³¹ ברכות נ"ה, ע"ב

¹³² שבת י"א, א'

¹³³ ברכות ל"א, ע"ב

קצת את עונג השבת בכך שההרגשה להתענות אחרי חלום נותנת תחושה והרגשה טובה. אך אם האדם אינו דואג מהחלום ואינו רוצה להתענות אינו מפסיד.

לסיכום: החלום יכול לכלול בתוכו נבואה מאחר והיא דרגה אלוקית דומה לנבואה, אך אין האדם יודע בלי שום ספק שזה לא דמיונות אלא נבואה, מאחר ושכלו מלא בתכנים ומחשבות. לכן אם האדם דואג וחושש מחלום אותו ראה בשנתו, יכול להתענות תענית חלום, אך יכול לוותר אם אינו דואג.

פתרון חלומות ביהדות

כיום אנשים רבים משתוקקים לפתור את חלומותיהם מאחר והם סקרנים להבנתם, ומימושם. רב חסדא אומר במסכת ברכות: *חלמא דלא מפשר, כאגרתא דלא מקריא*¹³⁴ תרגום: חלום שלא נפתר, כאגרת שלא נקראה. הכוונה שכל עוד החלום לא נפתר אין החלום בעל משמעות. פתרון החלום הוא היוצר את משמעותו *'כל החלומות הולכים אחר הפה'*.

ועוד נאמר במסכת ברכות: *"רבי בנאה: עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים. פעם אחת חלמתי חלום והלכתי אצל כולם, ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה וכולם נתקיימו בי"*¹³⁵. כל פתרון הולך ע"פ הדיבור של הפותר. לכן טוב על כל אחד לפתור ולפרש את החלום שלו אך ורק ע"י אנשים אשר יפתרו את חלומו לטובה.

לסיכום

במאמר שמנו לב שהחלומות הוא נושא חשוב שחייבים ללמוד ולהבין אותו, גילינו כמה מהמפרשים לגבי דעת חז"ל (אחד משישים בנבואה) והבנו שלא הכל בחלום הוא חזיון ודמיון. ראינו שחלום הוא פרי הרהוריו של האדם, וכי גם בע"ח ותינוקות חולמים. לולא פתרון חלומותיו של יוסף הצדיק, יוסף לא היה מגיע לגדולתו במצרים ולא הייתה מתחילה גאולת עם ישראל, מאחר וע"י פתרון החלומות של השרים הבכירים במצרים זכה להתקדם. על כן אנחנו רואים שחלום הוא התעלות רוחנית גבוהה כלפי הקב"ה ומעוררת לידי תשובה ומעשים טובים.

אוהב ומעריך אתכם תמיד, מאור.

¹³⁴ ברכות נ"ה, ע"א
¹³⁵ ברכות נ"ה, ע"ב

מצוות הנחת תפילין

משה דהן

מבוא

מצוות הנחת תפילין היא מצווה שחובה על כל יהודי לקיימה בכל ימי חייו, מיום היותו בר מצווה עד יום פטירתו מן העולם חוץ משבתות ומועדי התורה וימי חול המועד. בהיותי מקיים מצווה זו יש ברצוני להתחבר אליה ולהבין את תכניה ולנסות לזהות מטרת לקיומה. במאמרינו נעסוק בשלושה נושאים הקשורים למצווה זו:

א. אלו תכנים ציוותה התורה שיהיו כתובים על התפילין?

ב. כיצד נבצע את המצווה ומניין לנו שזו הכוונה של מה שציוותה התורה?

ג. מהן המטרות שנוכל לזהות כמטרות אפשריות של המצווה?

על איזה תכנים ציוותה התורה שנשים אותם בתפילין?

לגבי ארבע פרשיות בתורה ציוותה בהן התורה שנקשור אותן על היד ונשים אותן בין עינינו,

ארבע הפרשיות הן:

א. פרשת והיה כי יביאך.

ב. פרשת קדש לי כל בכור.

ג. פרשת והיה אם שמע.

ד. פרשת שמע.

א. "פרשת שמע": כתובה בספר דברים¹³⁶ תכני הפרשה הם: א. להכיר בייחוד ה' (שהוא אחד יחיד ומיוחד). ב. לאהוב אותו עד כדי מוכנות למסור את הנפש על קידוש שמו ("בכל נפשך" אפילו אם ייקחו את נפשך) ג. מצווה לשים את דברי התורה בכלל ואת ייחוד ה' ואהבתו בפרט על לבבנו. ד. ללמד לבנינו. ה. ולהגות בהם בכל המצבים ("בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך") ו. לקרוא פרשה זו בבוקר ובערב ("בשוכבינו ובקומנו") ז. לכתוב פרשה זו על מזוזותינו ח. לקשור אותה על היד ולשים אותה לטוטפות בין העיניים.

ב. פרשת "והיה אם שמע": כתובה בספר דברים¹³⁷ תכני הפרשה: בפרשיה זו אנו מצווים לעבוד את ה' באהבה עם כל הלב ע"י שמירת מצוותיו. הקב"ה מבטיח שאם כך נעשה ירדו גשמים, הארץ תיתן את הצרכים הכלכליים שלנו ואנחנו נתקיים בארצנו. אך אם נעבוד אלוקים אחרים הגשמים לא ירדו, הארץ לא תספק את צרכינו, ולא עוד אלא שאנו נאבד ממנה. גם בפרשיה זו התורה מצווה: א. לקשור אותה על היד ולשים אותה בין עינינו. ב. ללמד אותה את בנינו. ג. לדבר בהם בשוכבינו ובקומנו. ד. לכתוב אותה על מזוזות הבית ובשערים. חז"ל אומרים¹³⁸ שבקראנו את פרשת שמע אנו מקבלים על עצמנו עול מלכות שמיים ובקראנו את פרשת והיה אם שמע אנו מקבלים על עצמנו את עול המצוות לקיימם ולשומרם.

¹³⁶ דברים ו', ד' - ח'.

¹³⁷ דברים י"א, י"ג - כ"א.

¹³⁸ מסכת ברכות פרק ב' משנה ג'.

ג. פרשת "קדש לי כל בכור" כתובה בספר שמות¹³⁹. תכני הפרשה: באופן כללי הפרשייה כוללת מעשים שאנו מצווים לעשות כדי לזכור את יציאתנו מצריים.

המעשה הראשון: לקדש לה' כל בכור זכר שייצא דרך הפתח של הרחם שנולד למין האדם או למין הבהמה (בהמה טהורה או מין חמור).

המעשה השני: להימנע מאכילת חמץ.

המעשה השלישי: לאכול מצות במועד חג הפסח.

המעשה הרביעי: למנוע חמץ ממושבותינו ומבעלותנו.

המעשה החמישי: להעביר לבנינו את סיפור יציאת מצריים.

המעשה השישי: שנשים פרשייה זו לאות על היד ולזיכרון בין עינינו.

ד. פרשת "והיה כי יביאך": פרשה זו כתובה בספר שמות¹⁴⁰. גם פרשייה זו מצווה לעשות מצוות שהן זכר ליציאת מצריים.

המעשה הראשון: הוא להעביר לה' בכור זכר של בהמה טהורה ולעשותו קורבן.

המעשה השני: בכור חמור להחליף בשה ולתת את השה לכוהן.

המעשה השלישי: אם אינו מחליף את בכור החמור בשה צריך לערוף את בכור החמור.

המעשה הרביעי: לפדות בכור אדם.

המעשה החמישי: להעביר לילדינו את סיפור יציאת מצריים.

המעשה השישי: לכתוב פרשייה זו לאות על ידינו ולטוטפות בין עינינו.

כיצד נבצע את המצווה ומנין לנו שזו הכוונה של ציווי התורה:

"וקשרתם לאות ידך והיו לטוטפות בין עיניך". ההוראה לקשור ארבע פרשיות אלו על היד ולשים אותם לטוטפות בין העיניים נכתבה בתורה במפורש. אולם, לא אפשרי לקיים הוראה זו מבלי שנסכים שכאשר ציווה ה', הוא הסביר למשה רבינו בע"פ כיצד נקיים אותה. ללא הסבר של הקב"ה מה הוא רוצה בדיוק שנעשה, איך נדע למה הוא התכוון בצוותו לקשור פרשיות אלו ליד ולשים אותם לטוטפות בין העיניים? האם הוא התכוון שנגזור אותיות אלו מנייר או מקלף ונעשה מהן כמעין שרשרת של אותיות שנשים אותה סביב היד, אולי הוא התכוון שנכתוב אותן על קלף ונקשור אותו ליד ונשים אותו בין עינינו. ויש עוד הרבה אפשרויות נוספות שאולי להן הוא התכוון. כמו כן על איזה חלק ביד עלינו לקשור פרשיות אלו והיכן הוא המקום המדויק בין העיניים שנצטוונו לשים שם. הרי בוודאי הקב"ה התכוון במצווה זו למשהו מאוד מסוים ולא התכוון להשאיר לדמיון האנושי לקיים את המצווה באין סוף אפשרויות. על כן מוכרחים לומר שכאשר ציווה ה' את משה לקשור פרשיות אלו על היד ולשים אותם לטוטפות בין העיניים הוא הסביר למשה בע"פ בדיוק למה הוא התכוון. לפי המסורת שעברה אלינו מאב לבן לנכד ולנין מאז מתן תורה אנו יודעים שעלינו לכתוב פרשיות אלו בדיו על קלף. בתפילין של ראש כל פרשייה על קלף בפני עצמו ולשים אותה בתא אחר. מכיוון שצוונו לשים בתפילין ארבע פרשיות הרי שבתפילין של ראש צריכים להיות ארבעה תאים. בתפילין של יד כל הפרשיות כתובות על קלף אחד שמונח בתא אחד.

¹³⁹ שמות י"ג, א'-י'.

¹⁴⁰ שמות י"ב, י"א-ט"ז.

התפילין צריכות להיות כתובות על קלף ומונחות בתאים מעור בהמה טהורה והן צריכות להיות מרובעות ושחורות וכן דרך קשירתן במקום קשירתן כל אלו פרטים במצווה שנאמרו למשה רבנו בסיני בקבלת התורה. חלק מהפרטים נאמרו כפרשנות לפרטי המצווה שנכתבו בתורה. למשל, כאשר התורה כתבה שתפילין של ראש צריכים להיות לטוטפות בין העיניים היא לא התכוונה לשים אותן בין העיניים ממש, אלא בין העיניים בגובה הראש, במקום השיער. ההלכה הזאת נאמרה למשה כפרשנות למה שכתוב בתורה: "והיו לטוטפות בין עיניך" אולם ההלכה שהתפילין צריכות להיות מרובעות ושחורות ועוד כמה מהלכות תפילין שנאמרו למשה רבינו הן "הלכה למשה מסיני". כלומר, שנאמרו למשה בע"פ ואין להן רמז בתורה שבכתב.

מהן המטרות שנוכל לזהות כמטרות אפשריות של המצווה?

בחלק זה נציע כמה מטרות אפשריות לקיומה של המצווה הזו. המקור הראשון שנביא באשר שיש בו התייחסות לנושא זה הוא ספר החינוך. בספר זה מונה מחברו תרי"ג מצוות שבתורה לפי סדר כתיבתן שבפרשות התורה. על מצוות התפילין כותב מחבר הספר בפרשת ואתחנן שבה מופיעה פרשת שמע ישראל¹⁴¹ שהיא אחת מארבע פרשיות שצוינו לשים בתפילין. דרכו של מחבר הספר לכתוב בכל מצווה תחילה את תיאור המצווה ואת עיקרי הפרטים שלה. לאחר מכן להציע מטרות אפשריות לקיומה של המצווה ולבסוף להשלים את מירב הפרטים של דרך קיומה. בבואו לכתוב את שורשי מצוות תפילין של יד הוא כותב שבהיות האדם חומרי יש לו משיכה חזקה אחרי תאוות גופו כחיות וכבהמות. הנפש האלוקית המצויה בגופו החומרי של האדם היא המונעת ממנו להתנהג ע"פ תאוותיו הגופניות וגורמות לו להיות שונה מהחיה ומן הבהמה. אולם הנפש, הנשמה האלוקית שבאדם מצויה בגופו החומרי של האדם והוא שולט בה. לא רק שהיא מתקשה במצב זה להתגבר על תאוותיו של הגוף אלא היא מצויה בסכנה להמשך חייה וקיומה באדם. הקב"ה ברצונו לזכות את עמו, עם הקודש, וברצונו לסייע לנו לבל נאבד את נשמתנו אשר היא מן העליונים וקיומה בנו זכות גדולה היא לנו, ציווה לנו מצוות שיהיו שומרים עליה, מחזקים אותה, ומגנים עליה מפני התגברותו של הגוף החומרי ותאוותיו. שומרים אלו הם כמה מהמצוות שה' ציווה את עמו לקיימן, כגון הציווי שדברי תורה לא יפסקו מפנינו יומם ולילה, ושניתן ארבע ציציות בארבע כנפות כסותנו, כלומר שציציות יהיו מסביבנו בארבעה צדדים, וכן שנשים מזוזה בפתחי בתינו, כך שנשים לב אליהן בהיותנו בביתנו, בכניסתנו וביציאתנו. כך גם ציווה לשים את התפילין בידנו ובראשו וכל אלה המצוות להזכירנו תמיד את היותנו תמיד בצלם אלוקים, ושבתוכנו מצויה נשמה ונפש אלוקים, כדי שלא נלך אחרי תאוות הגוף. התפילין ביד הן בין השאר כדי שנמנע את ידינו ממעשים שליליים והתפילין שבראש בין העיניים הן בן השאר כדי שלא נתור אחרי מראות עיננו המעוררות אותנו לתאוות הגוף ולא נתור אחרי מחשבות המוח והלב הממשיכות אף הן לעיתים אחרי תאוות הגוף. כזה הוא גם תפקידם של שאר המצוות שכתובות בפרשיות הנמצאות בתפילין.

בבואו לכתוב את שורשי מצוות תפילין של ראש הוא כותב שמטרותיה הן באופן עקרוני כמו המטרות שכתב בתפילין של יד, אך הוסיף במצווה זו לכתוב מדוע נבחרו דווקא פרשיות אלה להיות מונחות

¹⁴¹ ספר החינוך פרשת ואתחנן.

בתפילין. לפי דבריו הם נבחרו בגלל שבהן יש: א. קבלת מלכות שמיים שהן קבלת ה' ועול מצוותיו עלינו. ב. קבלה והכרה במלכות ה' שפירושה הכרה בכך שה' הוא אחד יחיד ומיוחד ואין עוד במציאות אחד יחיד ומיוחד כמותו. ג. הכרה ואמונה ביציאת מצריים המביאות את המאמין בהן להאמין גם בכך שה' ברא את העולם, מנהל אותו ומשגיח עליו.

קבלת עול מלכות שמיים, ההכרה והאמונה באחדות ה' וייחודו, והאמונה בסיפור יציאת מצריים הם יסודות הדת היהודית ואמונתה. על כן נצטוונו להניח יסודות אלו כל היום על ראשנו בין עינינו ועל לוח ליבנו, כי המוח והלב הם האיברים אשר עליהם אומרים גם חכמי הטבע שהם משכנו של השכל. כאשר אנו מניחים על האיברים שהם משכן השכל את יסודות הדת היהודית ואמונתה להתחזק ביסודות אלו ומהם להתחזק לזכור וללכת בדרכי ה' ונזכה לחיי נצח בעולם הבא. הרמב"ם בספרו ההלכתי "היד החזקה" ספר אהבה הלכות תפילין ומזוזה פרק ד' הלכה כ"ה כותב שקדושת התפילין היא קדושה גדולה מאוד. השפעתן על המניח אותן, גם היא גדולה מאוד שכל זמן שהתפילין נמצאות בראשו של האדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמיים ואינו נמשך לקלות ראש ושיחה בטילה ואף אינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה את ליבו ואת מחשבתו לדברי אמת וצדק. לפי הרמב"ם המטרה של הנחת התפילין היא ליצור השפעה על מידותיו של האדם, על יראת השמיים שלו. לשמור אותו מהרהורים רעים ממחשבות רעות ומקלות ראש. יגרמו לו התפילין להעסיק את מחשבותיו רק בדברים אלוקים נעלים וקדושים. ועוד כותב הרמב"ם בהלכות תפילין ומזוזה פרק ו' הלכה י"ג את דברי החכמים הראשונים שכל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו, יציאת בבגדו ומזוזה בפתחו מתוך שמוקף הוא במצוות, הן שומרים עליו ומזכירים לו שלא יחטא. בספר שולחן ערוך לרבי יוסף קארו חלק אורח חיים סימן כ"ה סעיף ה' כותב שהאדם צריך לכוון בהנחת התפילין לקיים בהם מצווה אלוקית שציווה אותנו להניח על הראש ועל הזרוע את ארבעת הפרשיות המונחות בהן. המטרה של הנחת התפילין המכילות את ארבעת פרשיות אלו הם כדי שע"י הנחתן יזכור את הניסים והנפלאות שעשה עימנו. ניסים אלו מזכירים לנו ומלמדים אותנו על המיוחדות של ה' אשר יש לו שליטה בלתי מוגבלת בכל העולמות העליונים והתחתונים, ושביכולתו לעשות בהם כרצונו. ההכרה בכוחו המיוחד והבלתי מוגבל של ה' גורמת לאדם לשעבד להקב"ה את הנשמה והמחשבה שהן במוח ואת התאוות שהן בלב. כאשר יזכור האדם את ייחודו של ה' ואת כוחו הבלתי מוגבל יזכור אותו מעל הנאותיו ותאוותיו.

סיכום

מצוות התפילין מכילה הרבה נושאים. בחרנו להתמקד בשלושה מתוכם: התוכן של הפרשיות הנמצאות בתפילין והמסרים שלהם, מטרות אפשריות לקיום מצוות התפילין, וכוונת התורה כאשר היא מצווה לקשור על היד ולהניח לטוטפות בין העיניים ארבע פרשיות מסוימות. מצאנו שיש הרבה מסרים ותכנים בארבעת הפרשיות שבתפילין אולם אפשר לומר באופן כללי שיש בהם קבלת עול מלכות שמיים, קבלת עול מצוות וזיכרון יציאת מצריים. לגבי המטרות שבהנחת התפילין יכולות להיות מטרות רבות אולם ככלל ניתן לומר שיש במצווה הזאת כוח גדול לקרב את האדם לקב"ה. כדי להבין למה התכוונה במצווה זו, נזקקים אנו לפרשנות האלוקית שניתנה למצווה זאת כמו גם למצוות אחרות ע"י הק"ב שה' שנתן למשה ולימד אותו את התורה שבכתב. פרשנות זו אינה כתובה בתורה אלא נמסרה למשה רבנו בהר סיני.

המתת חסד

אסף דויד

פתיחה

המתת חסד בהגדרתה היא המתת אדם מתוך מטרה מוצהרת ומוסמכת להיטיב עימו כאשר הוא חולה במחלה סופנית ובתהליכי גסיסה. כיום יש בעולם הרפואי ויכוח סוער על השימוש בהמתת חסד על מנת לזרוז את קיצם של חולים סופניים ולקצר את סבלם. זוהי אחת מנקודות המחלוקת המרכזיות באתיקה הרפואית.

קיימים שני סוגים של המתת חסד:

האחת אקטיבית, כלומר, להמית את האדם ע"י רעל או הריגה במקום, לעומת המתת חסד סבילה שבה מונעים מהחולה טיפולים המאריכים את חייו, כגון ניתוק ממכשירי הנשמה מלאכותית במקרים שבהם הטיפולים לא ישנו את מצבו הסופני של החולה במצב שבו האדם סובל או נטול הכרה. שני הצדדים בוויכוח טוענים טענות מזוויות מוסריות. מצד אחד מציגים את טענת הזכות של האדם על גופו ואת זכותו שלא לסבול ולהעדיף חיים על פי מוות. מצד שני מדגישים את קדושת החיים ומזהירים מפני מתן היתר לקיפוד חיים גם אם הנסיבות קיצוניות.

עמדת החוק הישראלי ביחס להמתת חסד

החוק הישראלי קובע אדם אחראי למות חברו באם "במעשהו או במחדלו החיש את מותו של האדם הסובל או ממחלה, פגיעה שהיו גורמות למותו גם אילו לא מעשהו זה או מחדלו זה". אדם אחראי על גופו עצמו ואם החליט בצוואתו כאשר ויגיע למצב של סבל שינתקוהו ממכשירים, צריכים לעשות זאת או כשמשפחתו מבקשת זאת במקרה של חוסר כסף וכו'. המתת חסד אקטיבית מעולם לא הותרה בארצנו אך המתת חסד סבילה (הימנעות מהמשך הטיפול) הותרו מספר פעמים.

הגדרת גוסס ע"פ ההלכה

אין הגדרה מדויקת של גוסס בדברי חז"ל, אך יש הגדרות ותיאורים בראשונים ובגדולי הפוסקים שמהם ניתן להגיע לתיאור מצב המוגדר "גוסס".

הגדרה ראשונה, "משמע שהרכבה גוססים אינם יכולים לדבר, אך יש שיכולים"¹⁴²

הגדרה שנייה... שמשך זמן הגסיסה ג' ימים, ותוך זמן זה רוב גוססים למיתה"¹⁴³.

בכל אופן נראה שבדורנו אין דרך מדויקת להבחין במצב של גסיסה, לא רק בגלל שההגדרות לא חד משמעיות אלא גם בגלל שינוי הטבע באדם שחל במשך השנים.

האם מותר להמית "המתת חסד" לפי ההלכה?

אומנם יש צדדים לכאן ולכאן בוויכוח בנושא המתת חסד אבל ע"פ ההלכה קדושת החיים היא השולטת ברוב המקרים (שהיא אוסרת המתת חסד). במקרה של גוסס נפסק בשו"ע: "הגוסס הוא כחי לכל דבר, אין קושרין לחייו ואין סכין אותו ואין מדיחין אותו ואין פוקקין את נקביו ואין שומטין הכר מתחתיו..."

¹⁴² הרמ"א באה"ע פ' קכ"א סעיף ז'.

¹⁴³ פרישה יו"ד סימן שלט' ס"ק ה'.

ואין מעצמין את עיניו עד שתצא נפשו וכל המעמץ עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמיו¹⁴⁴ ומסיים במסכת שמחות: "וכל הנוגע בו הרי זה שופך דמים, למה הדבר דומה? לנר המטפטף שכיון שנוגע בו האדם מייד נכבה"¹⁴⁵.

עוד מדובר בנושא זה בספר ערוך השולחן¹⁴⁶ וגם בשו"ת ציץ אליעזר¹⁴⁷ וזה לשונו: "ואלף שאנו רואים שמצטער הרבה וטוב לו המוות מכל מקום אסור לנו לעשות דבר לקרב מיתתו, והעולם ומלואו של הקב"ה וכן רצונו יתברך". ומסביר ערוך השולחן את הטעם לקדושת החיים באומרו מדוע בוחר הקב"ה מוות לאלמוני תוך התקף לב או מחלה קצרה ללא ייסורים, ולפלוני מחלה קשה המרבה את ייסוריו, וכי ח"ו שרירות לב יש כאן?! אלא כך גזרה מחוכמתו יתברך לתת לכל אדם לפי מעשיו וזה חלק מדינו יתברך.

מסופר על רבי חנינא בן תרדיון שכרכוהו בספר תורה והקיפוהו בחבילי זמורות, והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על ליבו כדי שלא תצא נשמתו במהרה, כאשר תלמידיו יעצו לו שיפתח פיו ותיכנס בו האש, השיב להם "מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו"¹⁴⁸. ברמב"ם זוהי הלכה פסוקה "שאחד ההורג את הבריא את החולה הנוטה למות ואפילו הרג את הגוסס, נהרג עליו"¹⁴⁹, לאדם אין רשות על עצמו כי הוא קניינו של הקב"ה ולכן אסורה המתת חסד סבילה לדעתו.

עד כאן צדדים לאסור את המתת חסד ומכאן נביא צדדים להתיר המתת חסד.

המתת חסד בבע"ח

לאחר שנגענו בהמתת חסד בבני האדם, יש לשאול האם עלינו לנהוג כך גם בבעלי-חיים? אין לי מקור מוסמך שאוכל להביא בתור ראיה לגבי המתת חסד בבעלי חיים אבל עדיין זו שאלה שצריך לדעת. ומאחר ואיננו יודעים בנושא בעלי חיים נשאר בסימן שאלה.

התרת המתת חסד

מובא בספרו של הרב חיים דוד הלוי¹⁵⁰, הרב "שלטי גיבורים" הסביר כי כשם שאסור לקרב מיטתו של גוסס כן אסור להאריך את חייו באמצעים מלאכותיים, בהסתמך על דברי "ספר חסידים" שכתב בפירושו שאין גורמין לאדם שלא ימות מהרה, כגון שהיה אחד גוסס והיה אחד קרוב לאותו בית חוטב עצים, ואין הנשמה יכולה לצאת מסירין החוטב משם, ואין משימים מלח על לשונו, כדי שלא ימות (וזה גם ההלכה למעשה שאסור לעכב מותו של אדם באמצעים מלאכותיים, פרט כמובן כאשר הרופאים חושבים שבהארכת חיי הגוסס יוכלו למצוא מזור למחלתו). ומעתה לחטוב עצים ולהשים מלח על לשונו של גוסס אסור, "וכל כיוצא בזה שרי להסיר הגרמא ההוא". כלומר, לסלק דבר חיצוני הגורם עיכוב יציאת הנפש מותר, והטעם פשוט כיוון שכבר הגיע שעתו של זה למות כדרך הטבע, ורק חטיבת העצים וגרגיר המלח

¹⁴⁴ פרישה יו"ד סימן שלט.

¹⁴⁵ מסכת שמחות פרק ראשון הלכה א'.

¹⁴⁶ ערוך השולחן יו"ד סימן של"ט סעיף א'.

¹⁴⁷ ציץ אליעזר חלק ה'.

¹⁴⁸ מסכת עבודה זרה דף יח' עמ' א'.

¹⁴⁹ הלכות רוצח פרק ב' הלכה ז'.

¹⁵⁰ שו"ת עשה לך רב שאלה כ"ט.

ששמו על לשונו (שבמקרה שלנו זוהי מכונת ההנשמה המלאכותית), להאריך חייו הם המעכבים יציאת הנפש בעיתה, זה מותר לעשות לסלק העיכוב. "אבל לעשות דבר שיגרום מיתתו מהרה ויציאת נפשו, אסור". לבסוף בא למסקנה הברורה שסילוק הגורם המעכב שמותר אינו דווקא כאשר הונח אותו גורם בידיים, דוגמת גרגירי המלח, כי באמת עיקר ההיתר הוא משום שהגיע עיתו של זה להיפטר מן העולם מבחינתו הטבעית, ורק אותו גורם חיצוני מעכב, "ולפי זה אם יהיה שם דבר הגורם לנפשו שלא תצא, מותר להסיר אותו הגורם ואין בכך כלום".¹⁵¹

כל מה שאמרנו על הגרגיר מלח הוא הדמיון השלם למכונת הנשמה מלאכותית. כי היתר הוצאת גרגיר המלח הוא מוסכם ופשוט לדעת כל הפוסקים ללא שום חולק, ונתבאר עיקר הטעם מפני שאין זה אלא הסרת המונע. ונתבאר שגרגיר המלח בא כדי להאריך חייו ולנסות למצוא מרפא למחלתו. ועתה כשרואים שהוא כבר גוסס וגרגיר המלח סתם גורם לו לסבול יותר אפשר להסירו. לעניין מכונת הנשמה היא דומה בדומה ממש, שחולה זה כאשר הובא אל בית החולים במצב מסוכן חיברו אותו מיד אל מכונת ההנשמה והחיווהו חיים מלאכותיים, כדי לנסות לטפל בו ולרפאותו (כמו גרגיר המלח). וכאשר נוכחים הרופאים לדעת שאין מזור למכתו ומכונת ההנשמה בדומה לגרגיר המלח רק גורם לו לסבול יותר, הרי פשוט שמותר לנתק את החולה מן המכשיר שאליו חובר.

ואומר הרב חיים דוד הלוי שלא זו בלבד שמותר לנתק ממכונת ההנשמה, אלא שיש גם חובה לעשות כן, כי הלא נפשו של אדם שהיא קנינו של הקב"ה, כבר נטלה הקב"ה מאדם זה, שהרי מיד בסילוק המכונה ימות. ואדרבא ע"י ההנשמה המלאכותית אנו משאירים בו את נפשו וגורמים לה (לנפש) צער שאין היא יכולה להיפרד ולשוב למנוחתה. עד כאן הצד המתיר להמית חולה גוסס במחלה סופנית. לדעת הגרש"ז אוירבך- אין היתר לנתק ממכשירים, אך בשעה שהחומר תם- מותר שלא להוסיף חומר- על מנת למנוע סבל לחולה וזה כאשר אין כל סיכוי לרפאו.

לסיכום:

החיוב לרפא הוא ללא שיעור ומעבר להערכת תוחלת חייו של המטופל, הקב"ה נתן לנו חיים בתקווה שנשמור עליהם. אין בימינו הגדרה ברורה מי נחשב גוסס והמושגים "עת יציאת הנפש" ו"מונע חיצוני" אינם ברורים מדעית, על כן קשה להסתמך על ההיתר "הסרת מעכב ליציאת הנפש" ראינו צדדים לאסור כגון: ערוך השולחן והציץ אליעזר הטוענים שקדושת החיים היא החשובה וזה מה שה' יתברך החליט. ומאידך, הרב חיים דוד הלוי המתיר ואף מחייב שבמקרה של חולה סופני גוסס לנתקו מהמכשירים. הטוענים האלו הם רק לגבי המתת חסד סבילה, אבל לפי כל הדעות המתה על ידי מוות אקטיבי, ז"א לעשות מעשי ממש שימית את החולה, כגון רעל וכו' אסור בהחלט!

"יהי רצון שהקב"ה יצילנו וישמרנו, וישלח רפואה שלמה לכל חולי ישראל בקרוב, ויקרב את מועד תחיית המתים".

¹⁵¹ שו"ת עשה לך רב שאלה כ"ט.

השפעת המוזיקה על האדם

אלירן דיין

הקדמה

רבי נחמן מברסלב היה אומר "דע לך שלכל רועה ורועה יש לו ניגון מיוחד משלו..." "לכל אדם יש את הניגון שלו ומנגינה זו משפיעה על התנהגותו ואורח חייו. בחרתי לעסוק בנושא השפעת המוזיקה על האדם, כיוון שאני מחובר לסוגי מוזיקה שונים, ואני מרגיש שהם משפיעים עלי בתחומים שונים. ברצוני לברר את סוגי ההשפעה וכיצד הם נוצרים. למוזיקה יש השפעה על האדם בכמה דרכים:

הדרך האחת היא: השפעת כלי הנגינה שבהם האדם מנגן, על גופו ונפשו של האדם. למשל:

תופים-מקום החזקת התופים הוא ברגלים. כאשר האדם שומע מנגינת תופים קצבית הוא מתחיל לרקוד ולהזיז את הרגלים, כמו באפריקה שברוב המנגינות שלהם יש קצב של תופים, וכתוצאה מכך כל הטקסים שלהם ודרך מחשבתם היא דרך הרגלים.

או למשל: גיטרה-מקום החזקת הגיטרה הוא קרוב ללב. הצלילים שהיא מוציאה משפיעים על הרגש. כמו למשל במוזיקת הרוק שיש לה השפעה חזקה על הרגש, כאשר הצליל הכי חזק במוזיקה הזו הוא של הגיטרה. כל מה שנשאר לסולן לעשות הוא לבטא גם במילים את הרגשת הלב.

מסופר על הרב שלמה קרליבך שהיה מחזיק את הכלי שבוא היה מנגן, כמה שיותר קרוב לראשו כדי שהמוזיקה תשפיע על שכלו ואף על שכלם של השומעים. תכנים שמופיעים בליווי של מוזיקה מופנמים באדם ביתר קלות. הרב קרליבך ניגן ושר שירים אמוניים. המטרה שלו הייתה שהתכנים האמוניים שבשירים יופנמו בשכלם של השומעים בעזרת המוזיקה המלווה אותם, ותיצור בתודעתם הרהורי תשובה. **הדרך השנייה היא:** השפעת סוגי מוזיקה שונים על נפשו של האדם.

ישנה כמות גדולה מאוד של סוגי מוזיקה. במאמר זה נעסוק בארבעה סוגי מוזיקה עיקריים: מזרחית, מוזיקה שחורה, קלאסית, מטאל.

מזרחית-המוזיקה המזרחית מתאפיינת במגוון כלים כמו דרבוקה, גיטרה, קלידים וכו'.

מאפיין נוסף של מוזיקה זו הוא נושאי השירה (שמדברים בעיקר על אהבה ועל שמחה) כמו כן היא מתאפיינת גם בצורת השירה, שיש בה סלסולים.

בקטגוריה מוזיקה מזרחית קיימת תת קטגוריה הנקראת שירי דיכאון מזרחיים. השירים המוגדרים כך מדברים על כמה רע בחיים, וכמה החיים שלי לא טובים. האדם ששומע את הסגנון הזה, חושב כמה רע לו בחיים ומתקשה להסתכל על הצדדים הטובים שבהם.

המוזיקה המזרחית ותכניה יכולה להשפיע על השומע והשר אותה בשני אופנים שונים, ולעיתים אפילו

הפוכים:

א. להכניס את האדם למצב של ריקוד ושמחה.

ב. להכניס את האדם לסוג של עצבות.

ההשפעה משתנה בהתאם לקצב של המנגינה ומילות השיר.

מוזיקה שחורה - מקורה של המוזיקה השחורה היא אצל האפרו-אמריקאים.

מוזיקה שחורה כוללת בתוכה הרבה צלילי באס, מחיאות כפיים וסירנות משטרה. צורת השירה הזו לרוב היא די דומה לדיבור רגיל, אבל הדיבור מעורב עם קצב מהיר. המילים במוזיקה השחורה כתובות בצורה עממית ומלאה בסלנג.

התכנים יעסקו לרוב בזוגיות או במצב הקשה של הדובר (מבחינה כלכלית או נפשית).

בתוך המוזיקה השחורה יש 3 קטגוריות: היפ הופ, ראפ, R&B. שלושתם דומים מאוד אבל יש הבדלים בקצב של הלחן ובמילים.

המוזיקה השחורה יכולה להשפיע על השומע, המנגן והשר אותה בשלושה סוגים של השפעה:

א. יש סוג אחד של מוזיקה שחורה שהוא קצבי. הסוג הזה גורם לשומע,

למנגן ולשר לקפוץ על פי קצב הגורם להתעוררות ולתחושה של חיוניות.

ב. יש סוג אחר של מוזיקה שחורה שבא לספר בניגון ובמילים על מצבו של

מחבר השיר או הסולן. מדובר בסוג של מוזיקה רגועה הגורמת לשומע,

למנגן ולשר להתעוררות רגשית הנובעת מהזדהות עם המצב של האדם

שעליו השיר נכתב.

ג. הסוג השלישי של המוזיקה השחורה הוא הסוג הכבד יותר. מדובר בעיקר

בשירי מחאה שבהם הזמר מתריס דברים כלפי הגורם כלפיו הוא רוצה

למחות. פעמים רבות יהיו מעורבים במילות השיר קללות ודיבורים קשים.

השומע, המנגן והשר יכולים להגיע כתוצאה משמיעת סוג המוזיקה הזו

לכעס מוגבר ולעצבנות.

מוזיקה קלאסית-המוזיקה הקלאסית שונה משאר סוגי המוזיקה בין השאר בכך שהיא התחילה להתפתח

מאות שנים לפני סוגי המוזיקה האחרים. ביצירתה של המוזיקה הזו מושקעת יותר מחשבה מאשר בשאר סוגי המוזיקה האחרים.

הדבר הכי מיוחד במוזיקה הקלאסית הוא שאין בה מילים, וכל התוכן שלה מועבר בתווים ובצלילים.

בניגוד לשאר סוגי המוזיקות שאותם מנגנים במקומות שונים ומגוונים, והקהל המאזין משתתף בשירה,

ולעיתים אף בריקוד עם הזמרים והמנגנים, המוזיקה הקלאסית מתנגנת באולמות, כאשר כל הקהל יושב

ברגיעה ובדממה, כדי שכל אחד יוכל לקבל את כל המסר הרגשי המועבר במנגינה ולפרש אותה איך שהוא

רוצה.

המוזיקה הקלאסית משפיעה בעיקר על הרגש, והמבין בה יוכל לזהות את התכנים שרצו המנגן

והמלחין להעביר אליהם.

מוזיקת מטאל-מוזיקה זו מאופיינת בהרבה מאוד רעש, גיטרות חשמליות ושימוש מרובה בדיסטורשן

(עיוות של הצלילים).

מוזיקת המטאל מחולקת להרבה מאוד סוגי מוזיקה ולפי הסוגים השונים משתנה גם הרכב כלי הנגינה. כלי הנגינה העיקריים במוזיקת המטאל הם: גיטרות חשמליות, גיטרה בס ותופים. יתכנו גם כלים נוספים בהתאם לצרכים של הסוגים השונים.

בניגוד לסוגים אחרים של מוזיקה שבהם אפשר להתחבר למוזיקה ע"י שמיעתה בלבד, במוזיקת המטאל יש חשיבות מאוד גדולה לצפייה בנגנים, בכלי נגינתם, בזמרים, בצורת הלבוש שלהם ובהופעתם. נושאי השירה במוזיקת המטאל נע בין שירי אהבה, שירים על קשיים, שירי מרד ומחאה, פנטזיה ומוות.

בסוגים מסוימים של מוזיקת מטאל, מלבד כל כלי הנגינה מצרף הסולן את קולו כאשר הוא מחליף אותו לגראולינג (שאגות). הצרוף הזה נועד לתת למוזיקה ולשירה אופי יותר מאיים ואלים. הסולן יצרף את שאגתו בעיקר בשירים שמדברים על מוות או פנטזיה.

למוזיקת המטאל 3 סוגי השפעה:

- א. יש מוזיקת מטאל שגורמת לשומע לקפוץ בפרעות ובטרורף חושים.
- ב. יש מוזיקת מטאל שגורמת לאדם להגיב בהתפרצות רגשות של בכי או פחד.
- ג. יש מוזיקת מטאל שגורמת לשומע להיכנס לדמיונות מפותחים אפילו עד כדי התנתקות מהמציאות בזמן שמיעתה.

סיכום:

סוגים שונים יש למוזיקה, והיא משתמשת בכלי נגינה שונים, ומעבירה בעזרתם מסרים שונים ויוצרת השפעות שונות ורבות על המאזין, השר והמנגן אותם. לעיתים כאשר אנו פוגשים אדם שהיה נתון להשפעה של מוזיקה מסוג מסוים, נוכל לזהות לפי מצבו והתנהגותו מהו סוג המוזיקה שהוא שומע או שמע, ואיזה סוג של השפעה הייתה לה עליו.

עישון ועישון נרגילה ביו"ט

ברק דרסו

הקדמה

בחלק גדול של העולם שימוש בטבק הוא תופעה חדשה. עם גילוי אמריקה, בסוף המאה ה-15, ראו קולומבוס ואנשי משלחתו את האינדיאנים מייבשים עלי טבק, מבעירים אותם ושואפים את העשן. בשנים שאחר כך הובא הטבק לאירופה, והחלו בעישון העלים על ידי מקטרת או סיגרים, בלעיסת עלי טבק ובהרחת אבקת טבק. בשלב מאוחר יותר טחנו את הטבק ועטפו אותו בנייר וכך נוצרו הסיגריות. מאז התפשט העישון מאד, לא מעט בגלל הנוחות שבשימוש בו. בעקבות גילוי המאוחר של העישון, אין התייחסות בתנ"ך, בגמרא ובראשונים התייחסות לנושא זה.

מבחינה חברתית, צעירים נוטים לעשן מאחר ובחברה עישון מסמן גבריות ושחרור, ובני נוער רבים רוצים להוכיח לחברה שהם בוגרים ומשוחזרים. וכפי שהגדיר החפץ חיים שהעישון—ראשיתו גאוה.

רקע מדעי

עשן הסיגריה מכיל כארבעת אלפים חומרים שונים, חלקם בצורת חלקיקים מוצקים, וחלקם בצורת גזים. חלק מחומרים אלו, ובעיקר החלקיקים הגזיים, הם רעילים למערכות גוף שונות, וחלקם הם חומרים מסרטנים. עשן הסיגריות נספג מהר דרך רירית דרכי הנשימה, וגורם לתופעות מיידיות, כגון כיווץ כלי דם, וירידה בטמפרטורת העור, ולהשפעות רחוקות טווח. אחד החומרים הרעילים שנחקר רבות הוא חד-תחמוצת הפחמן (CO), אשר נקשר להמוגלובין שבכדוריות האדומות. דבר זה מונע את התקשרות ההמוגלובין לחמצן, ובכך נמנעת העברת חמצן בכמויות מספיקות לרקמות השונות. עובדה זו מסבירה את ההשפעה השלילית של העישון על מערכת העצבים המרכזית, על שריר הלב, ועל כלי הדם. חומר מסוכן נוסף בעשן הטבק הוא הניקוטין, אשר נחשב כגורם מסרטן בדרגת ממאירות גבוהה, וכן גורם לכיווץ כלי דם, ובכך גורם להשפעה שלילית על כלי הדם הכליליים בלב, ועל כלי הדם שבמוח. חומר זה גורם להתמכרות, ולכן יש קושי להיגמל מעישון.

חלקיקי עשן הטבק יכולים לחדור לגוף על ידי עישון ישיר, או על ידי עישון סביל, היינו שאיפת העשן העולה מהקצה הבוער של הסיגריה על ידי מי שאינו מעשן, אך נמצא בסביבה של מעשנים. יש הסבורים, שהעישון הסביל יכול להיות מסוכן יותר מהעישון הפעיל, כי העשן מהקצה הבוער של הסיגריה מכיל ריכוז גבוה יותר של מרכיבים מסוכנים מאשר העשן הנשאף. העישון הסביל גורם לאנשים שונים תופעות אלרגיות בדרכי הנשימה ובעיניים, ומעלה את שכיחות המחלות הממאירות. נמצא כי סרטן הריאות שכיח יותר באופן משמעותי לא רק אצל מעשנים פעילים, אלא גם אצל המעשנים הסבילים. העישון הסביל הוא גורם משמעותי למחלות לב קטלניות, הן במבוגרים והן בילדים. רעילות העישון הסביל למערכת הלב וכלי הדם היא מגוונת, ונובעת ממרכיבים שונים בעשן הסיגריה. העישון הסביל חמור במיוחד ביחס לילדים השוהים במחיצת הורים מעשנים. נמצא כי הסיכוי לילד לאם מעשנת להתאשפז עקב בעיות ריאה גבוה ב-70% מהסיכוי של ילד לאישה שאיננה מעשנת. כמו כן נמצא שבילדים להורים מעשנים יש פגיעה משמעותית בתפקודי הריאות.

מבחינה הלכתית

בעקבות הטענה הרפואית שעישון מסוכן לבריאות, נכנס לתוקפו האיסור "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". אפילו אם אין בזה סכנת נפשות אלא רק סכנה לנזק בריאותי, האיסור עדיין תקף כדברי הרמב"ם: "הואיל והיות הגוף בריא ושלם. מדרכי ד' הוא, לפיכך צריך האדם להרחיק עצמו מדברים המאבדים את הגוף"¹⁵². יש ספק בנושא עישון מועט של סיגריות מאחר ולפי דעת הרופאים הנזק הבריאותי נגרם מעישון בכמות גדולה ולא מכמות קטנה של עישון.

האיסור ההלכתי על עישון פורסם פעמים רבות בארץ ובחוץ לארץ ע"י רבנים ורופאים דתיים. כבר בתקופת החפץ חיים, לפני שנחקרו נזקי העישון, כתב החפץ חיים זצ"ל שאסור לחלושי כוח לעשן משום "ונשמרתם"¹⁵³. וכן כתב הג"ר חיים דוד הלוי לאסור עישון משם "ונשמרתם"¹⁵⁴. וכמה פעמים יצא הרב יעקב רקובסקי, רב בית-החולים "הדסה" להזהיר נגד סכנת העישון.

יוצא שלעישון מרובה יש דין סכנה וודאית ולא של סכנה רחוקה. מחקרים הראו שאחד מתוך עשרה מעשנים כבדים נחלה בלב, מח, כליות או סרטן ריאות. שמונים אחוז מסרטן ריאות נובע מעישון. העובדה שיש עליה תלולה בסרטן הריאות מקבילה למספר המעשנים ההולך וגדל. וכן שמחלה זו מופיעה פי שישה אצל מעשנים מאשר לא-מעשנים, ויותר אצל מעשני סיגריה מאשר מעשני מקטרת או סיגר, וכן העובדה שהיא נדירה אצל נשים- מראה שיש קירבה סטטיסטית בין סרטן ריאות ובין עישון.

עישון ביום טוב ותעניות

מלבד הנזק הבריאותי, יש עוד כמה מכשולים הלכתיים בעישון, כגון עישון בבית-הכנסת אפילו שלא בשעת התפילה שהוא אסור משום קלות ראש¹⁵⁵.

וכן היתר לעישון ביום טוב אינו כל כך פשוט ובוודאי שיש ליזהר מחשש כיבוי ניצוצות דולקים. גם לגבי היתר עישון ביום צום ובייחוד בתשעה באב, דנו האחרונים. וכן לפעמים אדם דוחק לסיים את השבת, מפני שהוא להוט לעשן, ונמנע מלהוסיף מחול על הקודש.

בעניין עישון ביום-טוב נחלקו הפוסקים - יש מי שכתבו, שמותר לעשן ביום טוב, ופשט ההיתר בימינו כדבר פשוט. מספר טעמים להיתר נאמרו על ידי הפוסקים - עישון נחשב כדבר שווה לכל נפש, והעישון נחשב כדבר טוב לבריאות, שגורר תאוות המזון, ומועיל לעיכול המזון. לשיטת המתירים עישון ביום-טוב יש להיזהר בדרך ההדלקה והכיבוי של הסיגריות, יש הסוברים שעישון הוא מזיק ובכ"ז מותר לעשן ביו"ט¹⁵⁶ אם נזהרים שלא לעבור על איסורי כיבוי ביום טוב. גם לשיטת המתירים - מי שאינו נהנה מעצם העישון, אסור לו לעשן ביום-טוב, ומי שנהג שלא לעשן ביום-טוב, הרי זה נדר שאי אפשר להתירו; יש מי שכתבו, שאסור לעשן ביום-טוב. מספר טעמים לאיסור נאמרו על ידי הפוסקים - העישון הוא בגדר הבערה שלא לצורך, ויש חשש איסור כיבוי במהלך העישון, ועישון אינו נחשב כשווה לכל נפש, וגם

¹⁵² הלכות דעות ד, א לרמב"ם

¹⁵³ לקוטי אמרים פי"ז, זכור למרים פ"י עמ' כח, תורת הבית פד לחפץ חיים.

¹⁵⁴ עשה לך רב ח"ב א.

¹⁵⁵ שו"ע או"ח קנא; שאילת יעבץ ח"ב ס' ט'; ספר החיים לר' חיים פאלאג'י ס' מה אות א;

ערוך השולחן ס' קנא ס' ה'. כף החיים קנא אות יג.

¹⁵⁶ צוף אליעזר חזון עובדיה

לדעת המתירים - הרי זה דווקא לפי תפיסתם אז, שיש מרכיבים של רפואה ותועלת בעישון, אבל בימינו שהתברר שיש סכנה בעישון, אין להחשיב זה לדבר השווה לכל נפש. לשיטת האוסרים - יש הסוברים, שאף טלטול הסיגריות אסור ביום-טוב משום מוקצה; יש שהחמירו ביום-טוב ראשון, והתירו ביום-טוב שני; ויש שהחמירו בראש השנה מחמת אימת הדין.

בעניין עישון בתעניות נחלקו הפוסקים - יש מי שאסרו זאת בין בתענית יחיד ובין בתענית ציבור, וכל שכן בתשעה באב; ויש מי שהתירו עישון בכל התעניות, אלא שהמליצו להימנע מעישון בתשעה באב.

עישון ביום יום

מכיוון שעישון אינו צורך חיוני לאדם, בוודאי שיש בו משום בזבוז כסף למי שיכול לחדול מלעשן, ובוודאי שלא להתחיל בכלל.

יותר חמור הוא מה שהרבה מעשנים גורמים אי-נעימות לאחרים. ואין זה מספיק לבקש רשות, כי הרבה פעמים אדם "אנוס" על פי הנימוס שלא לסרב או שהוא מתבייש, ונתינת הרשות אינה בלב שלם. וחז"ל אמרו על הפסוק "והאלוהים יביא במשפט על כל נעלם". "אמר רב: זה ההורג כינה בפני חבריו ונמאס, שמואל אמר: זה הרק בפני חבריו ונמאס". מרוב הרגל יש מעשנים כבד ששכחו שהם גורמים צער לחבריהם. בייחוד בתחבורה הציבורית הינם עוברים על ההוראות שלא לעשן כלל באוטובוס עירוני, או לעשן רק בחלק האחורי של אוטובוס בין עירוני. יש צורך בהרבה עדינות ורגישות בעניין זה. אגב, לפעמים אדם מבקש סיגריה מחברו, וכאשר אין חברו נותן לו בלב שלם אלא אנוס על פי הנימוס, יש בזה צד של אבק גזל.

ומצאנו בגמרא: "אמר ליה רב לחייא בריה: לא תשתי סמים (אמר רב לחייא בנו: אל תשתה סמים)". ופירש רשב"ם: "לא תשתי סמים - אל תשתה סמים, מפני שנקבע להם ווסת (הרגל גופני ונפשי), ויהא לבך שואלך, ותפסיד מעות, ואפילו לרפואה לא תישתי, אם אפשר לרפואה אחרת". וכן פירש רש"י: "לא תשתי סמא - לא תלמד לשתות סמים מפני שנקבע להון ווסת, ויהא לבך שואלך, ותפזר מעות. לישנא אחרניא: לא תהא רגיל לשתות סממנים, כדאמר כל מילי דמעלי להאי קשה להאי (כל דבר שמועיל לזה מזיק לזה) "על כל פנים, הזכרנו שעישון אינו יוצר התמכרות ואפשר להגמל ממנו בלי סבל ניכר, בכח הרצון- שהוא הכח היותר פנימי שבאדם¹⁵⁷.

בעניין נרגילה ביו"ט

הרב עובדיה כותב בספר חזון עובדיה¹⁵⁸ שלמרות שהטבק נשרה במים ובמגעו הראשון עם הגחלים הוא גורם לכיבויין נרגילה מותרת ביום טוב. אין בכך כלום, וכדין בשר על גבי גחלים, ואין להצריך שירטיבו הטבק מערב יום טוב.

סיבת היתר: בדומה למה שכתבתי בסיבת היתר לסיגריות ביו"ט

(1) כיוון שהנאת עישון הנרגילה חשובה אוכל נפש

(2) שטוב הדבר לבריאות יותר מעישון סיגריות שהעשן מסתגן יפה דרך צינור הנרגילה.

אולם לאחרונה נתפרסמו מחקרים אודות הסכנות של עישון הנרגילה....

¹⁵⁷ פסחים ק"ג

¹⁵⁸ מהלכות יו"ט, סעיף י"ד

תכלית החיים

אשגרה וונדמגן

הקדמה

המאמר שאני כותב הוא בנושא שאלות שמאוד מעסיקות אותי בכלל החיים. ראיתי לנכון לעסוק דווקא בנושאים אלו בגלל שהם השאלות שמעסיקות את כל בעל דעת, זאת אומרת כל אדם שיוצא לאוויר העולם צריך לשאול את השאלות ולהגיע למסקנה מה המשמעות שמסתתר מאחורי הדברים הטמונים {המוסתרים או הקבורים}. כל אדם ואדם חייב לשאול את עצמו ולנסות להגיע למסקנה הסופית בחיים כי רק אז יגיע למנוחת הנפש. ברגע שאדם אינו מוצא את התשובה יכול להיות מאוד שזה יצור סדק במסקנות שהיה צריך לאמת אותם לפני שיתחיל את דרכו. לכן צריך שיתאמת לאדם שיש מציאות שאין לו התחלה ולא סוף כמו שאמר הרמב"ם "יסוד היסודות ועמוד החוכמות לידע שיש מצוי ראשון שהוא ממציא את כל הנמצאים" אחר שמצאנו את הבורא ניתן להתחיל ולשאול לשם מה ברא הבורא את העולם.

לכל דבר תכלית ומשמעות כמו למשל אם הנגר בנה את השולחן, כדי שבני אדם שיכולו להשתמש בו. וניתן לתת הרבה דוגמאות. אז אם כך אחר הכל מה המטרה הסופית של נזר הבריאה שהוא האדם. הרבה פילוסופים ניסו לתת תשובה למרות גדולתם של אותם אנשי דעת ואנשי מדע לא יצליחו לפתור את יחידת היקום של משמעות החיים, אבל מי שמתבונן באופן מעמיק בספר התורה, מלשון הוראה, בדרך הפרדס ניתן למצוא את הפיתרונות של משמעות החיים. למי שמגיע ללמוד את תורת הסוד יקבל את כל התשובות שהיו נראים חיצונית סותרים זה את זה, כמו תורה ומדע, צדיק רע לו ורשע טוב לו ואת משמעות הסבל בעולם הזה תשובות לשאלות האלו.

כל האדם מגיע לנקודות תצפית מהן הוא משקיף על חייו שחלפו ולא ישובו. הוא עבר מסלול ארוך, ועתים גם קשה. נאבק בקשיים, צלח משברים, אגר נכסים ועתה... באחת התחנות האחרונות של חייו הוא עורך חשבון נפש: מה עשיתי עד כה? האם המסלול היה נכון? האם לא שגיתי? באותה שעה מתגמדות מוסכמות החברה, ומשתנה זווית הראייה. יחס מיוחד ניתן אז לחלק מהמעשים. מעשים שיש להם ערך נצחי. מעשים טובים שהותירו אחריהם רושם שאינו נמחה. על שפת האוקיינוס ניצבת היהדות ומכריזה: "העולם לא מסתיים החיים נמשכים, נכון, הם משנים צורה היבשה הופכת לים אולם יש חיים לאחר המוות, הנשמה שהיא עיקר האדם נצחית היא תחיה לעד. בנקודת המעבר שבין שני העולמות קיימת חשיבות מיוחדת למעשי המצוות, להטבה, לאמונה, לצעידה במסלול שעם ישראל צעד בו במשך אלפי שנים. במסלול זה מכלול העשייה בשנות הנעורים אינו גורם אכזבה בגיל מבוגר. לחיים במסלול יש משנה סדורה. ויש בו ערך בר-קיימא למעשי האדם.

חשוב להדגיש, לא כפי שרבים סבורים בטעות, גם לאורכו של מסלול זוכה האדם הצועד בו לחיי אושר. הדרך מעניינת והאדם חש סיפוק רב. נכון הדרך אל היעד {המטרה} אינה קלה. אולם התשלום הוא במזומן. לאורכה של כל הדרך. לאורכן של כל שנות החיים. האדם מסוגל לדלות מבארה של היהדות מלוא חופניים שמחה ואושר.

מהי מטרת בריאת העולם ובריאת האדם

היקום נברא עבור האדם בכדי שיצליח להגשים את משימת חייו, להדק ולאמץ את הקשר עם בוראו שהוא מקור החיים.

חייו של האדם עלי אדמות, מעשיו ומחשבותיו, מהווים מסכת רחבה ומורכבת. איננו מודדים את האדם לפי קומתו ומשקלו, כוחו וגבורתו, ואף לא לפי מעשיו החומריים. גדלותו של האדם אינה נמדדת בכך שהספיק לאכול במשך תקופת חייו מספר קילוגרמים בלתי מבוטל של בשר ולחם ולבקר מאות פעמים בבתי שעשועים. גם אדם שהצליח ליצור מכשירים משוכללים, המנעימים את חייו עלי אדמות - עדיין אינו נחשב לאדם שאליו התכוון היוצר.

במה מתבטא ייחודו של האדם? האם בכך שכיום יש ביכולתו להגיע לארצות שמעבר לים תוך יממה, בעוד שלפני מאות שנים נדרשו חודשים רבים לצורך נסיעה זו? האם זהו ייחודו? הן כל ההמצאות הינן אמצעים בלבד. אמנם ניתן לנצל אותן לטובה, אולם באותה מידה ניתן להופכן למכשירים הזורעים הרס וחורבן. האדם אינו נבחן ביכולתו לייצר אמצעים, אלא בהשגת מטרות אמת.

כל אדם הוא יציר כפיו של הבורא. כל אדם נברא בצלם אלוקים, ומלבד הווייתו הגשמית, מלבד עיסוקו באכילה, בשתייה ובשאר צרכי הגוף, שוכנת בו נשמה רוחנית, בלתי מוחשית. נשמה זו מהווה את חייו, מקיימת את גופו ומזרימה בו רוח חיים. יצירה זו היא אותו חלק אלוקי ממעל, אשר נאצל ממרומים, ועל פי רצון הבורא נשלח לארץ כדי להיות נשמת חיים בגוף החומרי. נשמת חיים זו נשלחה במטרה למלא תפקיד אשר למענו נברא העולם כולו. התפקיד, וממילא גם מטרת חיי האדם עלי אדמות, הם עשיית מעשים טובים. אולם במשעול חייו ניצבים עם תכונות והרגלים שונים המפריעים לו להגיע להישגים מירביים.

מאידך, ניתנה לאדם תורה המעדנת את טבעו ואת הרגליו, מדריכתו למעשים טובים, להתעלות ולהדבקות בשוכן מרומים. על האדם למלא בחייו את תפקידו בשקידה, לזכך ולעדן את מידותיו, לשמור על לשונו, שעליה נאמר: "מוות וחיים ביד הלשון", להקדיש את לבו לרחמים ולחסד, לאהבת הזולת ולמעשים טובים, ובקרב פנימה עליו לשאוף להתרוממות ולמיצוי יכולת הנשמה העילאית שהיא חלק אלוקי ממעל השוכנת בקרבו.

זהו האדם שעבורו נבראה הבריאה. היקום כולו, מגבהי מרומים ועד עמקי תהומות, נברא למען אותו אדם המצליח להגשים את המטרה הנאצלת של הבריאה, את השלמת נשמתו ואת הכוונתה לה', שהוא מקור החיים של העולם כולו.

לשם מה נברא האדם

קיומה של הנשמה, לאחר שהיא נפרדת מהגוף, מכונה 'השארית הנפש'. לאחר המוות הנשמה נמצאת בעולם הבא שהוא 'עולם הנשמות'. בעולם הנשמות הנשמה מסוגלת להגיע למדרגת דבקות מוחלטת באלוקים, מדרגה שנמנעה ממנה בהיותה קשורה לגוף.

תקופת הקשר של הנשמה והגוף, כלומר, תקופת החיים בעולם הזה, היא תקופה חשובה ביותר עבור הנשמה, כי היא קובעת את גורלה של הנשמה בעולם הבא לנצח נצחים. בנקודה זו טמונה כל התכלית של האדם בעולם הזה. חסד עשה הקב"ה עם ברואיו בכך שהוא נתן להם אפשרות לזכות בטובה הנצחית, לא בתור לחם חסד, אלא בזכות מעשיהם הנעשים מתוך בחירתם החופשית. הקב"ה העניק לאדם את היכולת לבחור ברע - הוא נתן לו את היצר הרע, וגם פיתויים לעשות

כעצת יצרו. כאשר האדם מתגבר על כל אלו, הרי זה מעשה הנעשה מתוך בחירה חופשית. מעשה זה נחשב ליצירה עצמית שלו, ומחמתה הוא ראוי לשכר בעולם הבא.

התבוננות במצב האדם בעולם הזה מוכיחה אף היא, שלא יתכן שלצורך חייו בעולם הזה בלבד העניק הקב"ה לאדם את מתנת חייו. וכך ביאר זאת הרמח"ל (ר' משה חיים לוצאטו): "כי מה הם חיי האדם בעולם הזה? או מי הוא ששמח ושליח ממש בעוללו? ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואם בגבורות שמונים שנה, (ורובם) עמל ואון. כמה מיני צער וחלאים ומכאובים וטרדות, ואחר כל זאת המוות. אחד מיני אלף לא ימצא, שירבה לו העולם הנאות ושלוה אמיתית. וגם הוא אילו יגיע למאה שנה, כבר עבר ובטל מן העולם. ולא עוד אלא שאם תכלית בריאת האדם הייתה לצורך העולם הזה, לא היה צריך מפני זה שתנופח בו נשמה כל כך חשובה ועליונה... כל שכן שהיא אינה מוצאת שום נחת רוח בכל עינוגי זה העולם.."

בדבריו של הרמח"ל קיימות נקודות חשיבה רבות. אחת הנקודות המעניינות היא חוסר הסיפוק שחש האדם בחייו, למרות הישגיו החומריים, ולמרות שהוא מנסה להנות מהם לאורך כל ימי חייו. פשר אותו חוסר סיפוק, וכן החיפוש התמידי אחר אתגרים, חוויות, נהנתנות ומקורות סיפוק נוספים, נעוצים בקיומה של הנשמה. היא עיקר האדם, ותענוגיה אינם אותם תענוגים גשמיים שמנסים להלעיט אותה כאן. היא מוצאת סיפוק רק בתחום הרוחני, שהוא תחום נצחי שאינו נמדד בקנה-מידה ארצי. חוסר הסיפוק הוא אחת ההוכחות לקיומו של רובד נוסף בבנין האדם, הוא רובד הנשמה. שם נמדד כל פרט בהסתכלות של נצח ובחשבון שנתוניו אינם חומריים.

האם העולם מראה שיש לאדם תפקיד?

האדם לא יכול ליהנות בלי לעבוד את ה' למשל הגמרא מספרת שטורנוס רופוס שאל את רבי עקיבא מה יותר חשוב מה שאדם עושה או שהקדוש ברוך עשה. רבי עקיבא אמר לו מה שאדם עושה נתן לו דוגמא מה הייתה לוקח חיטה או לחם.

הקדוש ברוך ברא כל נשמה עם תפקיד מיוחד מדויק לפי כוחות הנשמה, כל נשמה שיורדת לעולם היא בזמן המדויק ביותר בשבילה לטובתה ולתיקונה, נותנים לנשמה בדיוק את המשפחה שתתאים לה, נותנים לה גם את הכישרונות והיכולות בדיוק לפי מטרת שליחותה בעולם. גם מה שלא ניתן לנשמה זה לצורך שליחותה וטובתה. האם פעם שחקן טניס ביקש מחבט בגודל מטר על מטר כדי שלא "יפספס" אף כדור? לא, כי כך הם כללי המשחק. גם אנו נבראנו עם כלים המתאימים לכללים שבחר הוא עולם כדי לזכות לטוב בנצחי, הכל מדויק, הכל מחושב.

ניתן למוצא בקבלה שה' עושה חשבונות של דורות רבים ולכן נאמר הנסתרות לה' והנגלות לנו. אם תכלית הבריאה הייתה להיטיב מטובו יתברך שמו לכל בני אדם ולכן תפקידו של אדם בעולם הזה לממש את הפוטנציאל שטמון בו ולהשיג השגות גבוהות, כמו שאמר החכם שבאדם שלמה המלך" סוף דבר הכל נשמע את ה' ניראה ואת מצוותיו נשמור כי זה כל אדם." מסקנת המסקנות קיום המצוות ויראת ה' זה הנוסח לתכלית החיים.

מצוות כיבוד אב ואם

אלי ווסה

מצוות כיבוד אב ואם

מצוות כיבוד אב ואם נחשבת למצוות יסוד ביהדות היא הדיברה החמישית בעשרת הדיברות¹⁵⁹: "כבד את אביך ואת אימך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלוקיך נתן לך". ציווי זה מתפרש בשני אופנים:

1. כבד את הורייך וחייך יתארכו: כלומר מי שיכבד את הורייך חייך יתארכו על פני האדמה.
 2. כבד את הורייך ויהיו לך חיים ארוכים כלומר: שתספיק יותר בחיים שלך.
- מצוות כיבוד אב ואם היא מצווה חשובה מאוד וצריך לקיים את המצווה הזו. מצווה זו מתחלקת לשני חלקים:

1. חלק חיובי – כיבוד ההורים הכוונה לעשות פעולות שמכבדות את ההורים שלך כגון: לשמוע בקולם, להטיב להם, "כבד את אביך ואת אימך כאשר ציווך ה' אלוקיך למען יאריכון ימיך למען יטיב לך על האדמה אשר ה' אלוקיך נתן לך" (דברים פרק ה' פסוק טז)
2. החלק ה"לא תעשה" – אמור להתייחס אליהם ביראת כבוד, אבל עד שלב שהם אומרים לך לעבור על המצוות: "איש אימו ואביו תיראו, ושבת תשמרו ואני ה' אלוהיכם" (ויקרא פרק יט' פסוק ג').

ייחודה של מצוות כיבוד אב ואם

ידוע כי עשרת הדיברות מחולקות למצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו. לפי המנהג היהודי עשרת הדיברות התחלקו לחמש דיברות שבין אדם למקום שהם מ"אנוכי ה'" "עד כבד את אביך ואת אימך" וחמש דיברות שהם בין אדם לחברו שהם מ"לא תרצה" עד "לא תחמוד". אם נתבונן היטב על מצוות כיבוד אב ואם, מצווה זו היא ייחודית כי אנו רואים שמצווה זו מתחלקת לשני סוגי דיברות. ידוע שישנם שלוש שותפים לבריאת האדם: בורא עולם, אבא ואמא. לכאורה, זה נראה כאילו שותפים לבריאתו של האדם הם רק אבא ואמא אבל אם נבחן את הדברים ידוע שמי שמחיה את האדם זהו בורא עולם משמע, כל פגיעה בהורים היא פגיעה ישירה מבורא עולם וככה אנו יודעים לכבד יותר את ההורה.

מי קודם במצווה – האב או האם

המשנה¹⁶⁰ קובעת סדר עדיפויות בין ההורים מבחינת מעמדם במשפחה. במקרה של התנגשויות בין כבודם ורצונם, לפי המשנה מעמדו של האב קודם למעמדה של האם וכבודו קודם לכבודה. האב קודם לאם בכל מקום: שכבוד האב עודף על כבוד האם, תלמוד לומר: "איש אימו ואביו תיראו"¹⁶¹. לומדים משם ששניהם שווים אחד לשני, אבל אמרו חכמים האב קודם לכבודה של האם בכל זמן ומקום מפני שגם הבן וגם האם חייבים בכבודו של האב ולכן חכמים אומרים שהאב קודם. אבל לפי הפשט של המקרא ישנו

¹⁵⁹ שמות כ', כא'.

¹⁶⁰ מסכת כריתות ו', ט'.

¹⁶¹ ויקרא יט', ג'.

פרוש שונה לשאלה מי קודם המצווה – האב או האם? ישנו דעה של הרמב"ם¹⁶² שפירש לפי פשט הפסוק: "הקדים אב לאם בכבודו, והקדים אם לאב כמורא – ללמד ששניהם שווים, בין לכבודו וכים למורא". לפי פשט הפס' שזאת דעת הרמב"ם אנו למדים שצריך לכבד את האב ואת האם מאותה מידה ושניהם שקולים אחד לשני בכבודם. למרות זאת, חכמי המשנה טוענים שאם האב והאם נשואים אחד לשני, אז הבן צריך קודם לכבד את האב ואחר-כך את האם ונימוק שלהם הוא: "שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך"¹⁶³. היו חוקרים שטענו שטענה זו נכתבה עוד בזמן שבו המציאות החברתית הייתה שונה מאוד ובאותו הזמן נכתב מעמדה של האישה היה נחות מאוד לעומת מעמדו של הגבר. אך כאמור, התלמוד קובע שאם ההורים גרושים אין חובה על הבן לכבד יותר את האב מאשר את האם אבל אם ההורים לא גרושים והם נשואים הוא צריך לכבד קודם את האב ואחר-כך יכבד את האם – כבוד אב קודם לכבוד האם כיון שגם הבן וגם האם חייבים בכבוד האב אבל רק כאשר הם נשואים.

כיבוד הסבא והסבתא

הסבים שלנו הם ההורים של הורינו המילים העבריות שלהם הם: סב וסבה והם נתפסו בעינינו כמשתייכות לשפה גבוהה ולא אומרים את זה בשפה היום יומית שלנו בעברית ואנו דווקא אומרים סבא וסבתא שזה בא דווקא מהשפה הארמית.

לכל אדם יש ארבע סבים ושמונה רבי סבים כלומר, סבא רבה. בתרבויות רבות לסבים יש הרבה עבודה בגידול הילדים ובחינוכם וגם בתרבות שלנו. ישנם הרבה מקרים שבהם יש להורים בעיות כספיות וכו' והם לא יכולים לגדל את הילדים אז הסבים לוקחים על עצמם את האחריות בגידול וחינוך הילדים, ולכן, לפי ההלכה מצוות כיבוד הורים כוללת גם את כיבוד הסבים: "חייב בכבוד אבי אביו ואבי אימו, ואם אביו ואם אביו. וייתן להם קדימה בדיבור ובאכילה וידבר אליהם בלשון כבוד וחשיבות"¹⁶⁴. מפה אנו למדים שמצוות כיבוד אב ואם היא גם אומרת שאתה צריך לכבד את הסבים שלך באותה צורה וחשיבות שאתה מפגין כלפי ההורים שלך ואתה צריך לדבר אליהם בלשון מכובדת ובחשיבות ולהקשיב לקולם.

מי משלם על מצוות כיבוד הורים?

כתב הרב יצחק יוסף¹⁶⁵ שהבן צריך לטרוח בגופו למענם אבל אין הבן חייב להוציא הוצאות מכספו בשביל להאכיל, להשקות ולהלביש את ההורים שלו. אבל אם אין להורים כסף כדי לשלם עבור אכילה ושתייה ולבן יש כסף הבן חייב לשלם לאביו ולפרנס את אביו לפי עושרו. אך הוא אינו חייב לקבץ נדבות בשביל לפרנס את הוריו וכן אינו חייב לקחת הלוואות בשביל לפרנס אותם. יש דעות שאומרות שמצד נימוס וכיבוד הורים יש לעשות הכול אפילו לאסוף נדבות ולקחת חובות בשביל לפרנס את הוריו.

מסופר בספר פרפראות לתורה¹⁶⁶ פעם נזמן אצל רבי חיים סלוביץ' אשר אחד שהתפרסם בכך שהוא קמצן שאין לו תקנה והוא הלך ועמד בתור בשורות האנשים שבאים לבקש מן הרב פסק הלכה. וכאשר הגיע תורו להתייצב מול פני הרב אמר: באתי לשאול את הרב שאלה במצוות כיבוד אב. אבי הזקן יושב זה שנים

¹⁶² משנה תורה הלכות ממרים.

¹⁶³ בברייתא מסכת קידושין דף לא' ע"א.

¹⁶⁴ קיצור שולחן ערוך – הלכות כיבוד אב ואם.

¹⁶⁵ ילקוט יוסף הלכות כיבוד אב ואם.

¹⁶⁶ פרפראות לתורה דברים, מנחם בקר.

בוורשה הרחוקה ונהיה חולה מאוד ועליי לנסוע כדי לבקר אותו וקיים בכל כיבוד אב אבל כידוע ההלכה היא שלכבוד אב משל אב ולפני זה אינו מחויב להוציא מכיסו את דמי הנסיעה לקיים את המצווה. כיון שאינו בטוח שאביו יחזיר לו את כל ההוצאות הכספיות לנסיעה לוורשה אז הוא בא לשאול את הרב כיצד עליו לנהוג? רבי חיים הסתכל עליו במבט חמור והשיב לו בקצרה: לאמתו של דבר אין כל הכרח מצד ההלכה שתוציא ממון כדי לנסוע לבקר את אביך הזקן בוורשה הרחוקה אבל עדיין לפי ההלכה אתה מחויב לשמוע בקול אביך ולקיים מצוות כיבוד אב, אבל משום שאתה חושש שאביך לא יחזיר לך את כספך או בעקבות זאת כדי לקיים את מצוות כיבוד אב תלך ברגל לוורשה הרחוקה.

קריאה בשם אביו ואמו

אין לקרוא בכלל לאביו בשמו גם כשהוא חי וגם כשהוא מת אסור לבן לקרוא בשם אביו וגם הוא לא יקרא לאחרים בשם אביו כאשר אביו נמצא לידו מפני כבוד אב. אם לאביו יש שם מיוחד שאין אותו להרבה אנשים אסור לבן לקרוא בשם הזה לאף אחד גם אם האב נמצא לידו וגם כאשר האב לא נמצא לידו והדין בזה הוא גם תקף לאם. כאשר נולד לבן ילד והוא קרא לו על שם אביו אבל אביו עדין חי אסור לבן לקרוא לבן לילד בשמו כאשר אביו נמצא לידו משום הכבוד שהוא עדין חי. כאשר הוא מזכיר את שמו הוא צריך לומר "אבי מורי פלוני" או "אבי" סתם, וכאשר הוא לומד תנ"ך הוא לומד גמרא והוא נזכר בשם אביו הוא לא צריך לשנותו ואותו הדין הוא גם אם זה יקרא לו באמצע תפילה.

מותר לחתום את שמו ואת שם אביו כגון: יצחק בן אברהם. למרות שאביו עדין חי הוא עדין חותם עם שם אביו. אבל, ישנם שנוהגים לחתום את שם ה' לפני השם של אביהם כגון: יצחק בן ה' אבי אברהם. מפה אנו לומדים לפי ההלכה וגם מפני הנימוס להורים שצריך לכבד את ההורים ולא לקרוא להם בשמם הפרטי ולהתנהג אליהם כאילו הם חברים שלך, אלא לא לקרוא להם השמם ולהתנהג אליהם בכבוד.

להעיר הורים ישנים

מה יעשה אדם במקרה שאביו ואמו ישנים במיטה ומפתח החנות נמצא מתחת לכרית שלהם ובא לקוח לחנות. האדם יודע שאם הוא ייקח את המפתח הוא יעיר אותם אך אם הוא לא ייקח את המפתח יהיה לו הפסד רווח בחנות. אם גם הרווחי יגיע גם לאב (במקרה של חנות המשותפת לבן ולאב) והוא יודע שאם הוא לא יעיר אותו, האבא יצטער על ההפסדים אז מצווה לבן להעיר את האבא.

ישנו סיפור בגמרא, פעם אחת אבדה אבן טובה מחושן, ששם בנימין חקוק עליה. הם אמרו: למי יש אבן טובה כמו האבן שנאבדה? אמרו להם יש לדמא בן נתינה. הלכו החכמים אליו וסיכמו איתו תמורת האבן מאה דינר והוא הלך להביא את האבן, ומצא את אביו ישן. יש אומרים שהוא ישן אם המפתח על האצבע, ויש אומרים שרגליו היו על התיבה ולבסוף הוא חזר בלי האבן. הם חשבו שהוא אולי רוצה יותר כסף והם העלו את המחיר למאתיים דינר והוא לא הסכים והם המשיכו עד שהם הגיעו לאלף דינר. כיוון שאביו התעורר משנתו הוא הלך בשביל להביא להם את האבן. והם רצו להביא לו את סכום ההצעה האחרונה שהוא אלף דינר אבל הוא סירב לה ולא קיבל את ההצעה ואמר, האם אני מוכר לכם את כבוד אבי בפרוטות? אינני נהנה מכבוד אבותיי מכלום. והקדוש ברוך הביא לו שכר על הכבוד שהוא מביא להוריו באותו הלילה ילדה פרתו פרה אדומה ששקלו אותה והיא שווה הרבה זהב.

ולכן, מצווה על הבן, כאשר האבא ישן והוא עומד לפספס בית כנסת מצווה להעיר אותו, אבל אם הוא ביקש לא להעיר אותו ולמרות שהוא מפספס מצווה אסור להעיר אותו. מצווה להעיר את האב כאשר הוא ביקש ממך להעיר אותו.

מפה אנו לומדים גם מהסיפור על דמא בן נתינה וגם מהשאלה עצמה שאפילו מצוות "קטנות" כמו לא להעיר את ההורים משנתם היא בעצם מצווה כל כך חשובה וגם השכר אליה הוא גדול. ולכן, אנו צריכים לשמור כמה שיותר על מצוות כיבוד אב ואם מכל הבחינות.

לאב שרוצה לשרת את בנו

מובא בספר ילקוט יוסף¹⁶⁷, אבא רוצה לשרת את בנו, מותר לבן לקבל זאת ממנו. אם האב הכין קפה עבור בנו, אין לבן לסרב לשתות את זה, אבל הוא יבקש סליחה על זה שאבא הכין קפה לבן. אם האב תלמיד חכם, אסור לבן שאביו ישרת אותו, אלא אם האב מקפיד על כך, ורוצה לעשות זאת ורצונו זה כבוד. אם גם האב וגם האם הגישו לו והוא צריך רק כוס אחת עדיף שייקח מאמו, משום שאביו לומד תורה ואם ייקח מאביו אז אביו יחשוב שכיבוד אב חמור יותר בעיניו.

סיכום

במאמר זה ניסתי להאיר את הנושא בכל ההיבטים שחשבתי שצריך להדגיש, כדי להעביר להורים ולבנים מהו מצוות כיבוד אב ואם, להראות את ייחודה של המצווה ולנסות לענות על השאלות שכל אדם שואל את עצמו.

למי שיקרא את המאמר ניסיתי להמחיש לך ולהראות לך איך לשפר את עצמך ולקיים את מצוות כיבוד אב ואם הצורה הטובה ביותר. ושתזכה במצווה ובשכר שלה ושיתארכו ימיך על האדמה. בחרתי את הנושא הזה גם בשבילי כדי ללמוד איך אני יוכל לתקן את עצמי לפעמים הבאות איפה טעיתי, איפה לא טעיתי ולכבד את הוריי יותר טוב מבעבר.

גיוס נעים לכל המתגייסים. בהצלחה לכל מי שנשאר שנה ב'!

מקד"צ קמ"ל:כבוד- עוצמה-משפחה!!!

¹⁶⁷ ילקוט יוסף הלכות כיבוד אב ואם.

עולם הבא

דוד ווסה

הקדמה

עולם האמונה היהודי מקבל כדבר המובן מאליו את קיומו של עולם הנשמות הנצחי, המכונה העולם הבא. בהיותי מאמין בשלושה עשר עיקרי האמונה של היהדות, אני גם מאמין בקיומו של העולם הבא. במאמרי זה אני מבקש להכיר ולהבין, כיצד ניתן לקרב את ההכרה בקיומו לעולם המוחשי שבו אנו חיים. המטרה שלי במאמר היא להעמיק ולהתחבר אל ההכרה האמונית הזאת. במאמרנו זה אנו נעסוק בשתי שאלות הקשורות לאמונתנו בקיומו של העולם הבא: הראשונה, כיצד ניתן לקרב לשכלנו שיש קשר בין ההתנהגות שלנו בעולם הזה ובין התוצאה האיכותית לכך במציאות שלאחר המוות? והשנייה, "כל ישראל יש חלק לעולם הבא" האומנם?

כיצד ניתן לקרב לשכלנו שיש קשר בין ההתנהגות שלנו בעולם הזה ובין התוצאה האיכותית לכך במציאות שלאחר המוות?

לשאלה כיצד ניתן לקרב לשכלנו שיש קשר בין ההתנהגות שלנו בעולם הזה ובין חיי הנצח שבעולם הבא, שהם החיים שלאחר המוות, מתייחס רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי. בספר זה הוא מביא דו שיח בין מלך כוזר לבין החבר. מלך כוזר אומר שהפילוסופים ואנשי הדתות האחרות מאמינים שהאדם מגיע לחיי הנצח בעולם הבא כאשר יאמר מילה אחת בפיו. על פי אמונתם מילה זאת תוציא אותו מחייו השפלים בעולם הזה למצב הדומה למלאך בעולם הבא, ממדרגת הבהמות שבה הוא חי בעולם הזה למדרגת המלאכים הנשגבת בעולם הבא. מלך כוזר קצת תמה על האמונה הזאת, מכיוון שקשה לקבל ולהאמין שאדם שעבד את ה' כל ימי חייו, לא יזכה לחיי העולם הבא, רק בגלל שהוא לא אמר איזה שהיא מילה מסוימת. על דבריו אלו של מלך כוזר, אומר החבר שיש באמונתם דבר תמוה נוסף. לפי דעתם אין קשר לאורח חייו של האדם בעולם הזה ובין התוצאה הרצויה לחיי הנצח בעולם הבא. לפי דעתם אין דת מסוימת או מעשה מסוים שדווקא הם גורמים את חיי הנצח. האמונה הזאת היא תמוהה מכיוון שאדם בעולם הזה מצוי בעולם עשיר בעשייה, ועשיית המעשים ממלאת את עיקר ורוב חייו של האדם. דבר תמוה הוא, שהחיים המעשיים שבהם האדם מבלה את רוב חייו, אין להם שום קשר לחיי הנצח שלו. יותר הגיוני שבעולם המאופיין במעשים שהאדם עושה, יש בו מעשים מסוימים שדווקא הם מקנים לו את חיי הנצח. החבר אומר שהיהדות מאמינה שישנם מעשים מסוימים שמקרבים את האדם אל ה' כבר בעולם הזה, ואפשר לראות על האנשים העושים את המעשים האלה שהם קרובים אל ה' כבר בעולם הזה. הקרבה אל ה' בעולם הזה מתבטאת בכך שהאדם המקורב לה' חי בנחת, בבריאות ובשפע כלכלי, חייו בעלי דרגה מוסרית גבוהה, ה' מדבר איתו והוא נביא של ה'. מכיוון שבהיסטוריה של עם ישראל היו כבר תקופות שבעשותם את המעשים האלוקיים ואת מצוותיו חיהם היו טובים, שלמים, מוסריים ואף הנבואה הייתה שורה בתוכם, אנו יכולים להבין מכך שלעם הזה יש פוטנציאל התקרבות גבוה לה', ושבמעשים שה' ציוה עליו לעשותם הוא מביא לידי ביטוי את הפוטנציאל הזה. על פי המדרגה שמגיע אליה העם הזה בעשותו

את המעשים האלווקיים בעולם הזה, אפשר להבין ולדעת שאותה מדרגה תישמר לו גם לעולם הבא. המציאות האלווקית והקרבה אליו המופיעים על ידי המעשים האלווקיים בעולם הזה, נותנים לנו את היכולת להאמין שאותם המעשים יגרמו לכך שתימשך המציאות הזאת גם בעולם הבא. כך אנו מקרבים אל שכלנו את הקשר הזה שבין ההתנהגות שלנו בעולם הזה, ובין התוצאה האיכותית לכך במציאות שלאחר המוות.

"כל ישראל יש חלק לעולם הבא" האומנם?

המשנה אומרת בתחילתה: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ..."¹⁶⁸ ואילו בהמשך היא אומרת: "ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר: 'אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמיים ואפיקורוס...'"¹⁶⁹ לכאורה במשנה יש סתירה פנימית מצד אחד - אנו אומרים שלכל אדם מישראל יש שייכות מהותית לעולם הבא. מצד שני - אנו אומרים שיש אנשים מישראל שאינם שייכים לכך.

המשנה אומרת: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא"¹⁷⁰ השאלה היא: איזה חלק? משנה זאת אומרת שכל אחד מקבל את החלק שמגיע לו לפי איך שהוא משקיע בעולם הזה. המשנה אומרת: "העולם הזה דומה לפרוזדור והעולם הבא לטרקלין"¹⁷¹ וכוונתה שבעולם הזה יש לך את ההזדמנות לסדר את עצמך, לעבוד את ה' ולקיים את המצוות, כדי שתהיה מוכן להיכנס לעולם הבא ולקבל בו חלק גדול. לפי זה, יש קבוצות ופריטים שאין להם חלק לעולם הבא, כגון אדם שאין לו אמונה, ושאינו מאמין שיש המשך לנשמה, כלומר שאינו מאמין שיש תחיית המתים, או שהוא בכלל לא מאמין בה' או בתורתו, לאדם כזה אין לו חלק לעולם הבא. גם אדם שחושב שכל העולם הזה הוא הפקר אחד גדול, שכל אחד עושה מה שהוא חושב ורוצה, ושאינן השגחה אלווקית מן השמיים, אין לו חלק לעולם הבא. אדם שהוא אפילו מחלל שבת, לא אוכל כשר, אבל יש לו אמונה שיש תחיית המתים ויש השגחה אלווקית מן השמיים, אדם כזה אכן מקבל חלק בעולם הבא, אבל מקבל חלק קטן מאד מהעולם הבא שאותו הוא מקבל בזכות אמונתו. אדם שמאמין בכל ליבו ושומר שבת ומקיים את המצוות יש חלק לעולם הבא בזכות אמונתו הגדולה בה' ובזכות היותו מקיים מצוות. לכן כל אדם בעולם הזה, צריך להאמין בקב"ה, לקיים את מצוותיו ולהאמין שהוא דואג לנשמה גם אחרי המוות והוא אף דואג שהיא תכנס לעולם הבא ותישאר לעולמים. כיוון שגודל החלק של האדם בעולם הבא תלוי בהתנהגות שלו וכן באמונתו בעולם הזה, יש כאלה שבהתנהגותם ובאמונתם מגדילים ומעצימים את חלקם, ויש שמקטינים אותו, ויש שאף מאבדים אותו לגמרי. המשנה אומרת שאנשים חסרי אמונה בכמה מן הדברים היסודיים שביהדות, או אנשים שבמעשים רעים בתחום של עבודה זרה, שאף נושא זה קשור ליסודות באמונה, אמונתם ומעשיהם הרעים גורמים לאיבוד חלקם המיועד להם בעולם הבא.

¹⁶⁸ סנהדרין פ"י מ"א

¹⁶⁹ סנהדרין פ"י מ"א

¹⁷⁰ סנהדרין פ"י מ"א

¹⁷¹ אבות ד', כא'

סיכום

האמונה בעולם הבא וההכרה בקיומו, יש בהקשרם נושאים רבים. אנו בחרנו לעסוק בשניים מתוכם. האחד הוא הדרך לקרב לשכלנו את הקשר שבין המעשים שלנו בעולם הזה ובין התוצאה שלהם בעולם הבא. על הנושא הזה ראינו בספר הכוזרי שהמעשים האלווקיים שהאדם עושה בעולם הזה מקרבים אותו אל ה' כבר בעולם הזה. על פי הקרבה של האדם אל ה' הנראית כבר בעולם הזה, אנו יכולים לקרב לשכלנו ולהכיר בכך שאותה מדרגה רוחנית תישאר לו להיות קרוב אל ה' גם בעולם הבא. השני: המשנה שבתחילת פרק חלק שבמסכת סנהדרין. במשנה זאת נראה לכאורה שיש סתירה פנימית. מצד אחד המשנה אומרת: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא"¹⁷² לכל ישראל יש שייכות אמיתית לעולם הבא ומצד שני היא אומרת: יש כאלה מישראל שאין להם חלק לעולם הבא. תירצנו את הסתירה הזאת בכך שאמנם יש לכל אדם מישראל שייכות אמיתית לקבל חלק לעולם הבא, אולם יכול האדם בהתנהגותו השלילית, ובעיקר בהיותו כופר בעיקרי האמונה היהודית, למחוק ולבטל את החלק המיועד לו בעולם הבא. לפיכך צריך האדם להאמין באמונה גדולה בה' ולקיים כראוי את מצוותיו, כדי שיהיה לו חלק טוב וגדול לעולם הבא.

¹⁷² סנהדרין פ"י מ"א

חופש וכפיה בחינוך

יעקב חואסוב

מצות מדאורייתא או דרבנן

לפי הגמרא¹⁷³ מוגדרת המצווה מדרבנן וניתן להסמיכה לפסוק בספר משלי "חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה"¹⁷⁴. ה"חיי אדם" סבור שהיא עדיפה ממצווה דרבנן כיון שניצטוונו עליה בנ"ך, ולכן הוא מגדיר אותה כ"מצווה עשה מדברי קבלה". הביטוי דברי קבלה מתייחס למצווה שמקורה בכתוב ולכן היא חשובה יותר ממצווה דרבנן.

ואילו "המשך חכמה"¹⁷⁵ הסמיך זאת על בחירת אברהם אבינו על ידי ה' שמתייחסת לכל הדורת כולם "כי ידעתי למען אשר יצווה את בניו ואת אחרייו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". היוצא מדברנו עד כה שהן להבנתו של "החיי אדם" הלומד מפסוק "חנוך לנער על פי דרכו" והן להבנת "המשך חכמה" הלומד מפסוק "אשר יצווה את בניו ואת אחרייו החיוב הינו חיוב גמור, ולא רק עצה טובה.

חינוך-מהו?

לאור כל מה שכתבתי עולה השאלה מהו בכלל המושג חינוך ומהו תפקיד המחנך ואיך עליו לבצעו? חנוך בא מלשון "חנוכה", חנוכת הבית, חנוכת המזבח, כלומר הכשרת הבית- הוצאת מהותו של הבית מן הכח אל הפועל, שיחול עליו מהות של בית ולא עוד אוסף חדרים. כך בחינוך ילדים צריך להוציא את הכוח אל הפועל את מהותו של הילד ע"כ על המחנך הרוצה לגדל את נשמת התלמיד הגנוזה בו צריך להרכין את עצמו אל התלמיד המתחנך על ידו. ולהבין כמה יסודות והם:

1. כמו שהתלמידים אינם דומים בגופם כך בנשמתם שונים הם, ולא בכל תלמיד שווה החינוך אי לכך צריך המחנך להבין לנפשו של כל תלמיד כי כל תלמיד שונה ולכן אין שווה החינוך לתלמיד זה לחנוך תלמיד זה.

2. לא די למחנך להבין לנפשו של התלמיד אלא גם את כוחותיו של התלמיד ויחד עם זה לגדל את התלמיד.

3. אם יראה המחנך תלמיד במידת הכעס לא יאמר המלמד תלמיד רע זה(דהיינו רע מיסוד) אלא עליו לדעת שהעומד לפניו הינו טוב בפנימיותו ואף יותר מזה. כמו שיבוא אדם לאכול אתרוג בושר ויטעם ממנו ויאמר פרי מר זה. אבל עם ימתין עד שהאתרוג יבשיל ויאכל ממנו אז יבכך כמה מתוק הוא האתרוג. כך גם צריך להיות היחס לתלמיד.

¹⁷³ סוכה כח-ב.

¹⁷⁴ משלי כב-ו.

¹⁷⁵ משך חכמה סו-א.

בחינוך עלינו לדעת שהכל מתחיל בקשר הקיום בין ההורים לילדם ובין המורה לתלמידים. כל אדם זקוק לקשר. אדם ללא קשר הוא תלוש בודד ומיסכן חסר אחיזה וכת. לאדם יש צורך להיות אהוב, זה נכון לגבי כל אדם מבוגר אישה וטף, ולא די להיות אהוב צריך גם לאהוב. כך גם בחינוך יש צורך בקשר ומזה הוא מתחיל. על כן עלינו לברר איזה סוג קשר חינוכי אנו מבקשים להנחיל לילדנו. לאחר שבררנו עד כה את מקור המצווה דאורייתא או דרבנן ומהו החינוך, ברצוני לעסוק עתה בחינוך הבא מתוך כפייה וחופש והשלכותיהם.

כפייה: בכפייה ישנם שני סוגים, כפייה ברצון וכפייה בלא רצון:

1. כפייה ברצון זה שיתוף פעולה בין המחנך לתלמיד היינו חיבור הרצון של המחנך עם הרצון הפנימי של התלמיד כאשר הגילוי החינוכי הוא לכאורה נגד ויצר אי נעימות וחוסם רצון מצד התלמיד, לדוגמא: הילד מבקש מאביו שיעיר אותו מוקדם מחר בבוקר לטיול והוא לא רוצה לפספס את הטיול. האב הסכים להעיר אותו ואמר לילד שילך לישון מוקדם שיוכל לקום בבוקר ולא היה עייף. האב העיר את בנו אבל הילד לא רצה לקום, האב ידע שהילד רוצה ללכת לטיול ולכן הוא העיר אותו בכוח והרים אותו מהמיטה. ולבסוף הילד קם ורץ לבית הספר שנייה לפני שיצא מהדלת הוא נישק את אבא שלו ואמר לו "תודה רבה אבא" זה מה שנקרא כפייה ברצון.

וכן בנתינת התורה קורה דבר מפתיע דווקא לאחר שעם ישראל מסכים מרצון חופשי, דווקא אז "כפה עליהם הר כגיגית" לפי העיקרון שהברנו, מצד האמת הרצון היה לקבל את התורה (בדיוק כמו הילד בסיפור שרוצה לקום) אלא שמפאת קושי קיום המצוות היה צריך לכפות עליהם את רצונם הפנימי, מה שנראה למביט באותו הרגע ככפייה (כמו השכמת הילד לטיול).

2. כפייה בלא רצון: זה שמחנך כפה דעתו שלו על התלמיד אפילו שהדברים הם בעצם לטובת התלמיד. לדוגמא: ההורים שלחים את בנם לחוג כדורסל. והילד אינו רוצה ללכת לחוג. זוהי כפייה בלא רצון מכיוון שההורים רוצים ובנם לא רוצה ואין שיתוף פעולה בין הבן להורים. אפילו שההורים שולחים את בנם לחוג שיעזור לבנם לשחק טוב יותר.

חופש: רוח החופש נושבת בכל האנושות, היא חודרת בכל מקום. על כן אי אפשר להתעלם ממנה. יש לזה השלכות חינוכיות מרחיקות לכת. בימינו, אי אפשר לכפות מסרים חינוכיים, נורמות וערכים. זה לא יצלח. המחנך – הורה או מורה נדרש יותר מבעבר להתחשב בכלל: "אין אדם לומד אלא במקום שליבו חפץ" חפץ הלב איננו עקשנות שרירותית, אלא הוא מרכז הכובד של האדם המודרני, הוא מוקד פעילותו הרוחנית. רק מתוך התחשבות ברצונות החניכים, הבנים והתלמידים, ורק מתוך אוירה של חופש (חופש ולא הפקרות!), ניתן להנחיל עקרונות שורשיים, לחבר את התלמידים אליהם ולהצעיד אותם במעלות האמונה והמוסר.

מקום המחנך בעולמו של המתחנך

ישנן שתי דעות חלוקות לגבי שימוש בסמכות וכפייה בחינוך. כל השפעה על הילד שהוא לא שותף מרצונו ודעתו, מוגדרת ככפייה בין אם השפעה נובעת מכוח אישיותו המקרנת של המחנך או ההורה בין כפייה בלתי נעימה כגון הכאה פיזית את הילד. שני הם מוגדרים כפייה אלא שהראשונה כפייה בנועם, ואילו השנייה בחובלים. במשך השנים השתמשו בעולם בחינוך כפייתי, בטענה שהצער הנגרם לילד אינו

משמעותי והכפייה באה לטובתו, וחוסר הנעימות שיש למחנך או להורה לראותו עצוב או סובל בשל הענשתו זה נובע מהנחיות של המחנך או ההורה ולמעשה זאת הדרך לבנות אדם טוב וישר. לפני כ-200 שנה קמו הוגי דעות, רוסו ופסטלוזי, שטענו שהחינוך בכפייה אסור משום שהוא גורם סבל וצער לילד ונלקחת ממנו חדות החיים וגרוע מזה, למבוגר אין זכות מוסרית לכך. שתי גישות חינוכיות אלה נגזרות משני השקפות עולם. גישה ראשונה אומרת הילד טוב במהותו שכן ריבונו של עולם בראו טוב, ולכן תפקיד המחנך לפתח את אותו הטוב וכל התערבות מיותרת רק מפריעה למהלכי התפתחות הבריאה

המחנך החשוב פסטלוזי שחי בשווייץ בתקופת הגאון מווילנה, טבע מטבע לשונית שתרגומה מגרמנית הוא: "גן ילדים דווקא גן ולא חדר ילדים או בית ילדים". משום שדימה את הילד לצמח שכן הצמח צומח בכוחות עצמו בקצב משלו וכל התערבות בצמיחתו מזיקה והורסת. כל שעל החקלאי לעשות הוא ליצור תנאים המאפשרים, שמירה מיפני פגיעות חיצוניות כגון רוח חזקה ושמם יוקדת ולהזינו במים ודשן. הגישה השנייה וההפוכה מתייחסת אל המחנך כאל בנאי ולא כאל גנן. יש לבנות את הילד ביסודיות לבנה אחר לבנה ולא באופן חופשי כמו צמח שנותנים לו לצמוח ללא התערבות אדם. הכפייה צריכה להיות נעימה או ביליתי נעימה במקרה הצורך, כדי שהילד לא יגדל כחית פרא. המחנך צריך להיות עם מטרה מוגדרת כיצד על הילד להיות. ויש לחנכו לדעות אמיתיות ולמידות טובות. לכאורה גישות אלה משכנעות כל אחד בדרכה וקשה להכריע בניהם.

ההבנה היסודית בחינוך היא שהילד אינו חומר גלם.

גישה זו: שלכל ילד דרך משלו משמשת לנו אבן יסוד מאז ומתמיד. אך חדשה היא למדי בין אומות העולם, וחלוצה היא רוסו והיא מאירה לנו שתי נקודות עיקריות :

1. הילד הוא גוף ולא גדילה עצמית שאותה אי-אפשר לעכב, כשם שאי אפשר לרבע צמח. אם מנסים לעשות זאת לצמח, הוא ידוכא, ויפרח כרצונו ברגע שיפסיקו להטרידו. המחנך צריך להשתלב בגדילה העצמית של הילד, ומתפקידו לעורר מהלכים אלו.

2. הצער והסבל הנגרמים לילד עקב הכפייה, בלימת הספונטניות והחלשת האופי, הם מחיר שאפשר היה לשקול לשלם, כדי שיגדל בצורה נכונה, אך לא נראה שדרך זו מועילה ומצליחה לטווח ארוך. בחינוך סמכותי, בנוסף לצער ולהתקוממות הפנימית הילד פסיבי לחלוטין. המחנך חושב ופועל בשבילו, והשפעת אישיות אינה מאפשרת לילד לפתח אישיות עצמית.

מֵרֵן הֶרֶב קוֹק מִסְבִּיר¹⁷⁶ ששאיפת החינוך שלנו היא גדלות הרצון האדם האידיאלי הוא האדם החירותי, כלומר המטרה הגדולה היא לבנות אדם שיש בו כוחות רצון ושאיפות אל הטוב גם אם בגלוי התנהגותו טובה פחות. אבל הרווח הוא שיהיה לו בעתיד יסוד טוב לבנות את עצמו. פעמים שהרצון העכשווי של הילד שלילי כגון שרוצה לשבור ולהרוס דברים כמו שהגמרא מספרת¹⁷⁷ אדם שקנה לבנו כלים ישנים ונתן לו לשבור אותם. כלומר יש לאפשר לעשות זאת באופן מבוקר. ועוד מוסיף הרב אבינר

¹⁷⁶ אורות הקודש, חלק ג ע"מ לא.

¹⁷⁷ מסכת יומא, דף ע"ח ע"ד ב.

בספרו¹⁷⁸ אמנם זה נשמע הרסני, אך אם זה רצונו, יש לספק אותו. עדיף שילד ייפול מעץ וישבור רגל, מילד שרצונו ואישיותו שבורות ורצוצות, כי בכל ילדותו שמע רק פקודות, הוראות ואזהרות. פיתוח הרצון יהיה לעזרתו, ואחר כך אפשר יהיה לנתב רצון זה אל הטוב. השכל יגבר, השבירה ההרסנית תחלוף, והרצון העז יישאר ויופנה לטוב. אם הרצון לא יתפתח בו בילדותו, לא יהיה יסוד לבנות עליו אדם צדיק, ישר וטוב. דרך זו הוא קשה ומסובכת, אך היא בונה אישיות. כמובן שיש לשמור על גבולות, אין לאפשר לילד לסכן עצמו. בכלל, יש לקבוע גבולות אך לא כנגדו אלא בעדו, כדי לעזור לו מתוך אמון בו ואדרבה הגבולות נותנים לו אפשרות להתמודד ולחשל את אופיו. החינוך חייב להיות חופשי ביסודו ולא כפייתי.

למה בחרתי בנושא זה?

אני חושב שנושא זה חשוב מאוד. על כל אדם שרוצה ילדים עליו לדעת בראשונה כיצד לחנך את ילדיו, כדי שלו יצאו לתרבות רעה. לכן ההורה רוצים ללמוד את ילדיו כדי שיהיה להם טוב וכן הוריהם ישבעו מהם נחת. ואיך ידע לחנך אם לא למד?
לימוד זה צריך השקעה לפחות כמו אדם הרוצה להיות עורך דין, שצריך ללמד את המקצוע. כך גם בחינוך צריך ללמוד ולחזור וללמוד איך להיות אבא ואמא ולא די ברגש האימא שלה הבא עם לידת הילד.

יהי רצון שמאמרי זה יעמוד כנר לרגלי

¹⁷⁸ חינוך באהבה הרב אבינר.

שינוי במנהגים עקב נישואין לבן עדה אחרת

אהרון טלקר

הקדמה

בחרתי בנושא זה ממספר סיבות. ראשית, מכיוון שהוא מעניין אותי. בנוסף אנו נמצאים כיום בעידן שונה לחלוטין אשר יותר ויותר זוגות מתחתנים מעדות שונות ולא מאותה עדה. במאמר זה, יובאו תשובות לשאלות רבות הקשורות לנושא, וכיצד ניתן לשמור גם על צביון העדה וגם על נישואין תקינים.

הצגת הבעיה

עולה השאלה: בני זוג שנישאים הבאים משתי עדות שונות ובעלי מנהגים שונים, כיצד צריכים לנהל אורח חיים תקין, האם כל אחד מהם ישמור על מנהגיו או שישנה אותם בעקבות נישואיו לבן העדה השני? הגרי"ח זוננופלד¹⁷⁹, כותב "וכמה חובה גדולה היא להחזיק בהם בכול עול כלומר: שיש חובה על האדם לשמור את מנהגי אבותיו, בכל מקרה, ומוסיף הרב חיים דוד הלוי¹⁸⁰ "כלל הדין הוא: אישה הנישאה לבן עדה אחרת, שכל דבר שאינו מפריע לשלום הבית, אין שום צד יכול לכופף את זולתו לנטוש את מנהגי אבותיו, ואף לא הבעל את אשתו, אלא גורם הדבר למחלוקת. או חזר דינו כדין ההולך ממקום למקום, וחייבת האישה לנהוג כמנהג בעלה בכל מנהגי הבית בין להקל ובין להחמיר למען שלא תהיה מחלוקת". כלומר: כל אחד מבני הזוג יכול לשמור על מנהגיו, בתנאי שדבר אינו פוגע באורח חייהם ובשלום הבית.

השינוי במנהגים ובדינים

נשאלת שאלה נוספת, האם על אישה לשנות את מנהגיה גם כאשר מדובר בדינים או שרק במנהגים? לדוגמא, אישה ספרדייה שהוריה נהגו לא לאכול בשר נפוחה, אלא רק בשר חלק כפסק מרן בית יוסף (וזהו דין אצל הספרדים)¹⁸¹, ונישאה לאשכנזי שאינו מקפיד על בשר חלק כדעת הרמ"א, האם יהפך לה האיסור להיתר? להלכה נפסק שכל דבר שהינו דין ולא מנהג, הרי אסור לה לשנות.

דין ההולך ממקום למקום

חכמים ראו בחומרה רבה את המחלוקת ולפסקו שאם אדם משנה את מקום מגוריו ממקום למקום, עליו לנהוג כמנהג המקום אליו הגיע. בגלל שבמקומות שונים נוהגים מנהגים שונים, אדם ההולך ממקום למקום ונהג בגלוי בצורה הפוכה מהמקובל במקום אליו הגיע הרי הוא פוגע בראש המקום. מפסק זה עולה השאלה, האם גם האישה חייבת לנהוג כמנהג בעלה בכדי למנוע מחלוקת, כפי שצריך אדם העובר מגורים?

על כך כותב הרב חיים דוד הלוי¹⁸²,

¹⁷⁹ רב פעלים ג, הגרי"ח זוננופלד

¹⁸⁰ תחומין כרך ו' הרב חיים דוד הלוי

¹⁸¹ עשה לך רב ד', ב', הרב חיים דוד הלוי

¹⁸² תחומין כרך ו', הרב חיים דוד הלוי

"אבל עתה ידוע שיש עדות שונות ופסיקות הלכה שונות ומנהגים שונים, וכל עדה בישראל נוהגת כמנהגיה, ולכן פשוט שלא שייך כלל חשש מחלוקת. ולכן מה שאמרו לגבי נישואין בינעדתיים שאישה הולכת אחרי בעלה, כדי למנוע מחלוקת, אין הכוונה מעניין אותו דין של ההולך ממקום למקום אלא זה הפרת שלום הבית כאשר כל אחד מבני הזוג ינהג אחרת בדברים הקשורים לשניהם. לכן כל דבר כמנהג בית אבותיה אין בעלה לכפות עליה לשנות את מנהגיה, אך אם תרצה לשנות למנהג הבעל תשאל על מנהגה ויתירו לה".

הסיבות שאישה צריכה לשנות ולנהוג כמנהג בעלה

ישנן מספר סיבות שעל אישה לשנות ממנהג אבותיה ולהתחיל לנהוג כמנהג בעלה.

ראשית, אישה עוזבת את קהילת אביה ונכנסת לקהילת בעלה, ויש איסור כללי "לא תתגודדו" האוסר על יצירת אגודות אגודות בעם ישראל. בנוסף נאמר "שלא יהיו השנים מסובין על שולחן אחד חלוקין בעיסותיהן", כלומר בני זוג, המהווים את הקהילה המצומצמת ביותר, לא ראוי שיעשו אגודות אגודות ויהיו מחולקים במנהגיהם.

שנית, שלום בית הוא יסוד חשוב בעם ישראל. האישה היא ברשות בעלה ולצורך שלום בית עליה ללכת אחרי בעלה ומנהגיו. כדברי בעל האדמת קודש¹⁸³ ומחייבא איה לילך אחר מנהגו! סיבה נוספת, בדין ההולך ממקום למקום המצויין לעיל מופיע כי האדם יכול לשנות את מנהגיו כשאין בדעתו לחזור למקומו הראשון. כך גם אצל זוג נשוי, שאין לך הולך ממקום למקום גדול מזה.¹⁸⁴ "דאישה צריכה, להתנהג כמנהג הבעל בין לחומרא ובין לקולא".

חשוב לציין כי כל זמן שהדבר אינו מפריע לחיי הנישואים, אישה יכולה להמשיך לנהוג כמנהג בית אביה, כפי שכותב הרב חיים דוד הלוי¹⁸⁵ טוב יותר שכל אישה בת עדה מסוימת שנישאה לכן עדה אחרת תמשיך בכל מנהגי בית אביה, כל זמן שאין זה מפריע לחיי נישואין תקינים ואין זה מהווה סתירה להלכה

להלכה

כל דבר שאינו מפריע לשלום הבית ואינו מעורר מחלוקת האישה רשאית לנהוג כמנהגי בית אבותיה, ואין הבעל יכול לכופה לשנותם. אבל בדברים הגורמים להפרעה לשלום הבית חייבת היא לקבל עליה מנהגי בית בעלה בין להקל ובין להחמיר, מכל הטעמים שהזכרנו וכולם ממקום אחד נובעים – מטעם שלום בית ותקינות חיי הנישואין שלהם.

מכיוון שכל עיקר הטעם שאישה מקבלת מנהגי בית בעלה הוא משום שלום בית, פשוט ביותר שזה דווקא כאשר יש לבעלה מנהגים ופסיקות הלכה שהוא נוהג בהם למעשה. אך באדם לא דתי, שלא נוהג כרגע את מנהגי הלכה, והבטיח לאשתו לפני שנישא לא להפריע כלל בענייני הדת, תנהג אשתו כמנהג בית אבותיה.

¹⁸³ ספר אדמת קודש ח"ב או"ח סי' ב

¹⁸⁴ ספר אגרות משה או"ח ח"א סי' קנ"ח

¹⁸⁵ תחומין כרך ו' הרב חיים דוד הלוי

הדגל

אשר יוסף

משמעות הדגל

שבטי ישראל חנו לפי דגליהם מסביב לאוהל מועד. זה כמו שלכל חיל וחיבה בצבא יש דגל משלהם. במדרש כתוב שזה שעם ישראל קיבל דגלים זה מראה שה' אוהב את עם ישראל, שנאמר: "חיבה גדולה חיבבן הקב"ה שעשאן דגלים כמלאכי השרת כדי שיהיו ניכרין". ומנין שהיא אהבה לישראל? שכן שלמה אומר: "הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה"¹. הדגל נותן לכל קבוצה תחושה של הזדהות. כאשר קבוצת אנשים בוחרת לעצמה דגל הדגל אמנם יוצר מחויבות של פרטי הקבוצה לקבוצה אך גם יוצר שתי בעיות. הבעיה הראשונה היא סכסוכים. המחויבות של פרטי הקבוצה לקבוצה יוצרת אנטגוניזם רב כלפי קבוצות אחרות. לדוגמא חטיבות בצבא שבמקום להילחם כגוף אחד נלחמות לעיתים במאבקים פנימיים. הבעיה השנייה היא שהדגל עלול לגרום לביטול העצמי הפרטי לטובת הקבוצה. ניתן לראות כי על אף שלדגל ולהגדרת קבוצה יש צדדים חיוביים, יש להם גם צדדים שליליים.

משל התזמורת

כדי לפתור את הבעיות האלה משתמש הרב יעקב אריאל במשל התזמורת: ריבוי הכלים וגיוונם בכלים מכלים שונים הוא היוצר את ההרמוניה הנהדרת של היצירה המוסיקלית. תזמורת חד-גונית של כלים מסוג אחד ענייה ודלה היא, בעוד שתזמורת מגוונת, עשירה היא. אולם כל זאת מתקיים בתנאי אחד, שעל התזמורת מנצח אומן מוכשר, וכל המנגנים מצייתים לשרביט ניצוחו. כשכולם מנגנים את אותה היצירה ובאותו הקצב, וכל אחד מבצע בשלמות את חלקו בתזמורת, נוצרת המנגינה ההרמונית. הדגל עוזר לכל פרט לעשות את שליחותו האישית כמו נגן בתזמורת, אך לכל קבוצה חייב להיות מנהיג, מנצח או סולן, שיראה לכל אחד מהפרטים את המטרה הכללית. בגלל זה נהוג בצבא לתלות את דגלי היחידה בקטן ובניהם דגל ישראל גדול.

משמעות דגל ישראל

דגל ישראל צבעו כחול לבן כמו הציצית. הנצי"ב מוולוז'ין בפירושו לתורה מסביר שהתכלת שבציצית מסמלת את השמיים ואת הרוחניות והלבן שבציצית מסמל את החיים הרגילים. הציצית צריכה להזכיר לאדם שהוא חייב לחבר את חיי הרוח עם חיי היום יום. גם למדינת ישראל יש שתי שליחויות, ארצית ורוחנית. השליחות הארצית גשמית היא להוות מקום מגורים לעם היהודי, ואילו השליחות הרוחנית היא לעזור לעם ישראל לקיים את תפקידו בעולם. חיבור שני הצבעים בדגל מסמל את שתי השליחויות של מדינת ישראל.

¹ במדבר רבה ב', ג'.

צורת הדגל

על הדגל מצויירים שני פסים, למעלה ולמטה ובניהם מגן דוד. הבד הלבן הרבוע עם הפסים הכחולים מזכיר לנו את הטלית שגם היא לבנה עם פסים.

המגן דוד שנמצא במרכז הדגל נחשב לסמל יהודי מובהק. גם כשהנאצים בגרמניה רצו להשפיל את היהודים הם דרשו מהם לענווד את המגן דוד, שנחשב כסמל יהודי. כאשר מדינת ישראל מניפה את המגן דוד על דגלה היא מראה שהיא לא מתביישת ביהדותה אלא גאה בה.

סמל

במרכזו של סמל המדינה מנורת הזהב כפי שהיא מצוירת בשער טיטוס. המנורה מסמלת את העובדה שמדינת ישראל היא אור לגויים. הבחירה במנורה משער טיטוס מסמלת את העובדה שטיטוס לא הצליח לכבות את המנורה והמנורה ממשיכה להאיר בארץ ישראל.

שיר הדגל | אשר יוסף

יו יו הדגל הוא כחול ולבן
אני הבאתי אותו לבן בן
והוא נראה כמו הים בכחול
והאוקיינוס הגדול

פזמון

הוא נמצא בינינו
אבל ניסנו

ארץ ישראל שלי
יפה והיא גם אומרת לי
דברים יפים

אשר יוסף הראפר של עקרון סיטי
נותן לכם בראש

מציאות חיינו – טבע או נס ?

ששון יחזקאל

הקדמה:

החלטתי לבחור בנושא משתי סיבות. הראשונה זו: כי בהסתכלות ראשונית זה אחד הנושאים המעניינים בחיים בכלל והדתיים בפרט. דבר שני רציתי לחקור האם באמת יד' נמצאת בכל מקום ובכל פרט או שבעצם ה"טבע" אחראי להכל, והכל מתנהל כדרכו, ללא נגיעה או השגחה של הקב"ה. נושא זה העסיק אותי במשך השנה ורציתי לנצל את ההזדמנות לשבת ולחקור את הנושא לפרטיו.

הנס ומהותו

למושג "נס" שתי משמעויות: הראשונה היא דגל שנאמר "על הר נשפה שאו נס", "כנשוא נס הרים תיראו". צבא הכובש למשל, נוהג להניף דגל(נס) במקום הנכבש, כסימן לשליטתו במקום. המשמעות השנייה היא: פלא, מופת ואות ע"י כוח עליון: "ועל נסיך שבכל יום עימנו" למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הניסים האלה" ועוד רבים.

ישנו קשר בן שני המשמעויות של המילה, בלשון המקרא משמש המונח נס – כסימן או דגל. ואילו, להגדרת המושג פלא משתמש המקרא במושגים אות או מופת. המושג נס במשמעות של דגל אינו שולל לחלוטין את המושג סימן ואות במובנו של דגל. ולכן ניתן להגדיר שהנס בא ללמד על דבר אחר ולא על גופו של הנס.

ביטחון בה' בנס ובהשתדלות, הוא אחד מצדדי השלמות האנושית ואנו מבחינים שקיימים שני סוגי ביטחון:

1. האמונה הטבעית להיות בוטח ה' בכל עת ובכל זמן שיעזרהו בהשתדלותו הטבעית.
2. הביטחון בה' שיעשה לו נס כשיצטרך.

הצורך בניסים הוא מפני שיש מצבים שאדם ניקלע לצרה גדולה עד שאין ביכולתו להושיע בכוחות עצמו, ובמקום שהיכולת האנושית מוגבלת, שם אנו זקוקים לתשועה בדרך נס. דבר ברור הוא שהקב"ה לא עושה לאדם נס בלא צורך, כי ה' יתברך הרי רוצה בקיום הטבע והתמדתו. לכן, גם כשיש צורך מיוחד לעשות נס, גם אז עדיף למעט ככל האפשר בנס, או להלבישו ולהופיע את הנס בתוך מערכות הטבע.

הסתמכות על הנס

ההסתמכות על הנס במצב של חוסר ברירה היא חיובית, יש בה ביטוי של ביטחון ואמונה בה' שיחלץ אותך מצרתך. אדם נקלע לצרה גדולה שאין בידו ובכוחו להינצל ממנה אז הוא בוטח ומאמין שהקב"ה יושיע אותו. למשל, אדם העומד לפני משפט מסובך, או לפני ניתוח קשה ומסוכן הולך הוא לעורך דין, או לרופא ואומרים לו שמצבו נואש, ואין הם רואים סיכוי להצלתו. חייב הוא לחוש כמו אילו אמרו לו שיש לו סיכויים טובים להצלתו. כי העדר הסיבות הטבעיות אסור שיגרמו סיבה לטירוף ובלבול, וכמו שחייב האדם להאמין אך ורק בבוראו גם כאשר מציאות הסיבות מחייבות הצלה, ולא לתלות את הצלתו בסיבות,

כמו כן אין לו לחוש שבהעדר הסיבות יורע מצבו. אחר שלגבי הקב"ה הסיבות הטבעיות אינן משנות כלום, ואין זה מעצור לה' מלהושיע את האדם ולחלצו.

אבל, ההסתמכות על הנס במצב שאפשר להגיע אל אותה מטרה בגבורה אנושית וחריצות גיבורי מלחמה היא שלילית, מפני שהיא מביאה למורך לב, עצלות ודעיכת רוח הגבורה. מלבד התועלת המעשית שיש לאדם הנמנע מלסמוך על הנס, מפני שרצון הקב"ה הוא להנהיג את עולמו בדרכי הטבע. המונע עצמו מלסמוך על הנס חוסך לעצמו אכזבה ותסכול. מלבד תועלת זו, יש להימנעות מלסמוך על הנס גם תועלת רוחנית. האדם, שהוא עצמו אחד מפועלי ה' שיצר בחכמתו עפ"י חוקי הטבע שחקק בעולמו, ראוי לאדם להיות אוהב את הטבע ואת המציאות הרגילה, המאפשרים לאדם להיות פועל ללא נפעל. שלמותו של האדם אינה רק בלהיות נפעל, אלא גם הרצון להיות פועל. וכשהרצון הזה מתחבר עם הידיעה האמיתית אז בוודאי שהאדם יהיה פועל טוב. יכולתו של האדם להיות פועל מתאפשרת לו רק על ידי הטבע, מה שאין במעשה הנס שהאדם הופך את עצמו לנפעל, שבו אין האדם יכול לעשות מאומה, ובכך נגרע כוחו המיוחד של האדם.

הנס והטבע

כאשר אדם נמצא במצב מוסרי נעלה שהוא מאמין בקב"ה, אז יש באפשרותו להכיר ולראות את יד ה' בהנהגה הטבעית. כשהאדם מאמין שכל סדרי העולם כולם על פי רצונותיו של ה' יתברך, והכל ערוך לשם התכלית העליונה והנשגבה של השלמות האנושית, אז אדרבה האדם יכיר יותר את קונו דווקא כשיספק לו את צרכיו בדרכים טבעיות ולא בדרך נס. כאשר אדם זוכה לכך מהשתדלות רבה מצידו בחכמתו ובכוחותיו הגופניים, הנפשיים והטבעיים כך אדם יכיר ויאמין יותר בבוראו יתברך.

אמנם, בנפול האדם ממעלתו, כשהוא שקוע בהבלי החומר ורחוק מהקב"ה, במצב כזה לא יוכל כלל האדם להכיר את יד ה' כאשר ירבה השתדלותו בדרך הטבע. מפני שאם יצליח יש סכנה שיאמר האדם ח"ו שידו הושיעה לו, ורק בזכות כוחו הצליח ללא כל התערבותו של הקב"ה.

הנס, עשוי להשיג את מטרתו גם מבלי שיעמוד בשינוי חוקי הטבע, וכל תופעה אפילו שהיא טבעית שנמצאת שם יד ה', שמתבלטת שם יד ההשגחה נקראת בשם נס, כי הטבע עצמו הוא כולו נס.

הרב קורמן בספרו כותב: *בוא וראה כמה ניסים עושה הקב"ה עם האדם והוא אינו יודע, שאילולי היה אוכל פת כשהיא חיה הייתה יורדת לתוך מעיו ומשרטת אותו, אלא שברא הקב"ה מעיין בתוך גרגרתו¹. אולם, השגרה שבטבע שכל אחד אוכל ואינו נפגע, רוב החולים מתרפאים ולא יודעים כיצד וכל תופעות הטבע השכיחות כגון: עץ הצומח וגדל האם זה דרך הטבע או נס? כל תופעות הטבע האלו משכיחות מן האדם את היד המכוונת, אנו מכנים אותה בשם נס. כלומר – אות הוא לנו לשים לב ליד המכוונת להשגחת ה' יתברך על עולמו. שהקב"ה נמצא בכל מקום, בדבר הכי קטן ישנה השגחה מהקב"ה. אדם צריך להבין שגם על העץ הצומח נמצאת השגחתו של ה', שנותן לו לפרוח ולחיות. אדם צריך לשים לב בכל דבר אל ידו המכוונת של הקב"ה, שבכל מקום ישנה השגחה מאיתו יתברך שגם בדרך הטבע עצמו ישנו נס עצום.*

¹ מושגים במחשבת ישראל לרב קורמן

התבוננות המאמין

אנו מאמינים וגם יודעים בשכלנו את השגחתו הפרטית של הקב"ה, ויודעים אנו שכל סיוע שנקבל, מרופא את רפואתנו, מהבוס את משכרתנו, מהאבא את כל הנצרך לנו, וכיוצא בזה, אין זה אלא מתוך רחמנותו של הקב"ה ששולח לנו שליחים לסייענו, אולם מה שקורה לנו שמתנתקים אנו מהבורא – שהוא שולח כל השליחים, ומתייחסים אנו לשליחים ככוח בפני עצמו.

אם כן, מאחר וכל רחמנות המעביד, האבא, הרופא, החבר הטוב, אינם אלא מרחמנות הקב"ה שנתן בליבם לרחם עליך, או לגרום לכך שתמצא חן בעיניהם לרצות בך ולהטיב לך, ובכן איך יעלה על הדעת, שהאבא קרוב, הרופא קרוב, המעביד קרוב, ואילו הקב"ה רחוק?!?!? זהו הרי טעות חמורה וסכלות ממש, הרי כל מציאות קרבתם ורחמנותם של הרופא, של האבא, ושל המעביד היא מציאותו של ה' יתברך שהרי הוא המרחם עליך ומשגיח ושומר עליך בהשגחה פרטית. והאדם רואה רק את האמצעים (הרופא, המעביד וכו') כמכתיבים ומנהיגים וזו טעות שהרי הם רק שליחים של הקב"ה שהם בעצם מוכתבים ומונהגים על ידו של ה' יתברך.

והנה תראה גם בני אדם המאמינים בה' תולים תקוותם ברופאים, וכשהרופא נותן תקווה לחולה, ואומר לו שמצבו יציב ממלא אותו ברוגע ובשלווה, וכששילול הרופא את תקוותו של החולה, יחוש ביאוש ובדיכאון. ולא יבינו שגם כשהרופא נותן תקווה או שוללה, תלוי הוא ועומד כפי אשר יחפוץ וירצה הקב"ה!

אכן המבחן הוא קשה, הקב"ה מנהיג את עולמו בצורה המקשה עלינו את האמונה בו, את הראייה וההסתכלות הנכונה. וכך נבחן כל אדם על אמונתו, האם ילך אחר עיניו, האם המקרה והמציאות הנראית לעין תצליח לבלבל אותו ולהוליכו שולל אחריה בכל פיתוייה, או שיצליח האדם להכיר התגלותו והופעתו של הקב"ה מתוך הטבע ושיגרת החיים.

וזהו המבחן. אדם נושע על ידי מעביד, על ידי רופא וכו'. מבחנו של האדם האם הוא יראה אותם כשליחים בלבד המבצעים את פקודת בעל הבית, שהוא הבורא, או יראה בהם כגוף לעצמו שעל ידם באה לו הישועה.

בעזרת ה' שנזכה להאמין באמונה שלמה, שכל מציאות חיינו היא בעצם נס. שנזכה להכיר את העומק והאמת של המציאות הנראית לעין וכך להאמין שהכל מאיתו יתברך שאכן הוא משגיח וצופה על הכל.

האמונה אופיר כהן

פתיחה

השאלה, האם קיים כוח גדול המנהיג את העולם העסיקה את המין האנושי בכל שנות קיומו, הביאה לפולמוסים רבים וטלטלה את החברה האנושית מאז ועד היום. שאלה זו צצה בכל אחד מאיתנו, עדיין לא כולם חקרו שאלה זו לעומק כיוון שידוע שלמסקנה על שאלה זו תהיה השלכה על אורח חייהם במידה רבה.

במאמר זה אחקור שתי שאלות מרכזיות:

1. האם ישנו כוח עליון המנהיג ומכווין את העולם? והיכן ובמה אפשר לראות את מציאות ה' בעולם?
2. האם האל השולט והמנהיג את העולם הוא אלוקי היהדות, הקב"ה?

שאלה ראשונה

האם ישנו כוח עליון המנהיג ומכווין את העולם, והיכן ובמה אפשר לראות את מציאות ה' בעולם?
על השאלה הנ"ל ניסו לענות הרבה פילוסופים בדרך השכל אך אני אביא רק כמה מן הדעות.

פסקל

פסקל היה פילוסוף מתמטיקאי ופיזיקאי התייחס לשאלה זו בתור שאלה מתמטית. שיטתו מכונה "הימורו של פסקל". בשיטה זו ישנם שני מצבים בסיסיים: או שיש אלוקים או שאין אלוקים ואז ישנן שתי אפשרויות: או שאתה עובד אותו או שלא.

משיטה זו נראה כי יש ארבע אפשרויות:

1. אלוקים קיים ואתה עובד אותו – במצב הזה הרווחת הרבה בכך שעבדת את אלוקים ופעלת מעשים בעלי משמעות בחיך.
2. אלוקים אינו קיים ואתה עובד אותו - במצב הזה הפסדת אבל לא הרבה כיוון שלאדם דתי לא חסרות הנאות בחייו. ובסה"כ אתה חי, חיי מוסר צדק ויושר.
3. אלוקים אינו קיים ואתה אינך עובד אותו - במצב הזה הרווחת כיוון שלא עסקת בדברים בטלים בחיך.
4. אלוקים קיים ואתה אינך עובד אותו - במצב הזה הפסדת הפסד ענק ונצחי כיוון שלא יזדמן לך לחזור על חיך ולעסוק במצוות בוראך.

משיטתו של פסקל, האפשרות הבטוחה ביותר להמר עלייה היא שיש אלוקים ולעבוד את ה'. אך זהו שכנוע פשוט, שלא מתאים לכולם ויש אף הטוענים כי מתאים לפחדנים שלא מוכנים לצאת ולחפש את התשובה האמיתית.

אין שעון ללא שען.

ישנה פילוסופיה הטוענת ש"אין שעון ללא שען" מאחר והעולם כל כך מאורגן ובעל מגמה מתמשכת של הרמוניה מופלאה, חייב להיות איזושהו כח עליו שיצר ומנהיג את העולם ולעולם חייבת להיות תכלית. על דרך זו ישנו משל: אדם נוסע ברכבת לאוסטריה ומהחלון הוא רואה אבנים שיוצרות את המילים: "ברוכים הבאים לאוסטריה". ניתן לחשוב שני דברים או שהאבנים נפלו והסתדרו מעצמן או שמישהו בא וסידר אותן. כך גם העולם, כיצד יתכן שיש עולם כה מופלא והרמוני ללא בורא שתכנן ויצר הכל? את הפילוסופיה הזאת דחה הפילוסוף הצרפתי וולטייר בציניות ואמר: "אם העולם הזה מסודר על הצד הטוב ביותר, איך נסביר רעידת אדמה? שהעולם החליק על סבון?".

דעות הפילוסופים רבות ושונות, ותמיד יהיו פילוסופים החולקים על פילוסופים אחרים לכן לא נוכל למצוא את התשובה שלנו במאמרי הפילוסופים, אך האם אנו בכלל מסוגלים לדעת את האלוקים?

הרמב"ם

הרמב"ם אומר¹ כי אפילו מעלה ראשונה אינה יכולה להבין ולדעת את האל, אם מעלה ראשונה, שהיא הצורה הקרובה ביותר לאלוקים שאין בה טיפת גשמיות, אינה יכולה להבין ולדעת את הקב"ה, קל וחומר האדם המורכב מגוף ונפש מחומר ורוח לא יוכל להבין את הקב"ה אלא רק חלקים מזעריים מהאינסופי. כמו שכתוב בזהר² אין כלל המחשבה תופסת אותו, והרמב"ם מוסיף וכותב³ לו ידעתי-הייתי כלומר שאם היית מבין ויודע את הקב"ה היית הקב"ה ולכן אינך יכול להבין ולדעת אותו. הכוזרי טוען⁴ אילו היינו משיגים אמיתתו היה זה חסרון בל כלומר, בעצם העובדה שהיינו יודעים מהו היינו פוגעים בשלמותו. במדרש הלכה מופיע בשם ר' עקיבא⁵ לא זה בלבד שאין מלאכי השרת רואים את השכינה, אלא שאינן שומעין ואינן יודעים היכן השכינה, ועל כן מלאכי השרת שואלים זה לזה: איה מקום כבודו?

התגלות האלוקים.

לפי מה שהבאנו עד כה, נראה כי אנו לא יכולים לתפוס, להבין ולקבל את מציאות האל. אם כך מה הטעם לחקור בשכלנו דבר שאיננו יכולים להגדיר בשכלנו המוגבל? מסיבה זו התגלה הקב"ה לעינינו על מנת שניווכח בקיומו גם אם איננו יכולים להבין אותו במלואו. אם אנשים יבואו ויגידו שהם לא מאמינים במה שהם לא רואים ובזה ירצו לפטור את עצמם מן ההכרה בכוח עליון, אפשר לענות בכך שגם אלקטרונים שאנו יודעים שהם קיימים אנו לא יכולים לשמוע לחוש להריח לטעום או לראות אותם, גם בעין מזוינת, ועדיין יודעים שהם נמצאים וקיימים בעולמנו. ולכן חמשת החושים אינם בעלי כושר אבחנה עבורנו לשאלה אם דבר קיים או לא.

מציאות האל בעולם

¹ הלכות יסודי התורה פ"ב, הלכה ח', הרמב"ם
² הזוהר והרחבה בספר ה"תניא", פרקים א'-ד'
³ ספר העיקרים לר"י אלבו, סוף פרק ל' במאמר ב'
⁴ ספר הכוזרי מאמר ה', כ"א
⁵ ספרי במדבר, י"ב ה'

את מציאות האל בעולם ניתן לראות בכל דבר הנמצא בעולמנו מן הדבר הקטן ביותר לדבר הגדול ביותר. דוגמא אחת היא העין, היא איבר המוכן מבחינתנו מאליו, אך למעשה היא מורכבת משלושה חלקים: עדשת-קשתית, רשתית ואישון. הרשתית מורכבת מתשע שכבות נפרדות שעובי כולן פחות ממילימטר, השכבה הפנימית עשויה מ-30 מיליון קנים ועוד שלושה מיליון מדוכים המסודרים להפליא בתיאום עם העדשה המתרחבת ומצטמצמת לפי הצורך, יש לנו זוג עיניים כדי לאפשר לנו ראייה סטראוסקופית (ראייה חללית). עצב הראייה משדר את התמונה למוח שם המוח מסדר את התמונה המתקבלת הפוכה וזעירה למימדיה המציאותיים, באמצעות מיליוני סיבים המוליכים אל המוח, וזה כולל גם אפשרות ראיית תמונה צבעונית, הנוצרת כ"י תחושה המועברת מחוץ לקור.

העין היא רק חלק קטן מהגוף שלנו, שגם הגוף עצמו מזערי לעומת העולם שעצמו מזערי לעומת היקום ועם זאת גם כזה מורכב.

ויש עוד דוגמאות רבות מעולם החי, למשל הפרפרים שאינם שומעים שום קול בעולם, איך הם יכולים להישמר מן העטלף האוכל אותם? הקב"ה העניק להם יכולת לשמוע רק קול אחד בעולם רק את קולו של העטלף.

דוגמא נוספת היא היתוש. בגוף היתוש קיימים: לב, קיבה, מעיים, כלי דם ועצבים, ובכל זאת הוא בעל גוף קטן ומשקל נמוך כדי שלא נרגיש בו כשהוא נח על עורנו. בנוסף, לפני שהיתוש עוקץ אותנו הוא מפריש חומר הרדמה ומסוגל לדקור את עורנו (שביחס לגודלו ולמאמץ הדרוש לבצע פעולה כזו, ניתן להשוות זאת לקדיחה של 40 ס"מ דרך קיר), והיתוש אף מסוגל לעוף במהירות 4 קמ"ש.

לא רק ביצורים הקטנים אפשר לראות את מציאות האל בעולם. גם באסטרונומיה יש דוגמאות רבות. למשל המרחק מן השמש לכדור הארץ הוא 150 מיליון קילומטרים, לו היינו קרובים יותר כל המים בעולמנו היו מתאדים וכל עולמנו היה מדורה גדולה במערכת השמש, אך אם היינו רחוקים יותר כל עולמנו היה הופך לכדור קרח. אם כדור הארץ היה משלים סיבוב פעם ב-240 שעות ולא ב-24 שעות ביום חם אחד הכל היה נשרף וביום קר אחד הכל קופא. הסיבוב העכשווי של 24 שעות מתאים בדיוק. הציר המשופע של כדור הארץ העומד על 23 מעלות מדויק וגורם לתופעת ארבעת העונות כפי שאנו מכירים. בנוסף אם ציר כדור הארץ היה עומד בזווית אחרת כל המים היו מצטברים בקצות כדור הארץ (כלומר בקטבים) בתור הררי קרח, וכל השאר היה הופך למדבר עצום. אם אחוז החמצן בעולם היה 50% ולא 21% כפי שהוא, ברק אחד היה מבעיר את כל היערות בעולם. אנו קולטים חמצן ומשחררים פחמן דו חמצני, אותו קולטים הצמחים המשחררים חמצן וחוזר חלילה.

הבאתי מספר דוגמאות הנראה רב למדי, אך למעשה אלו מעט מאוד מתוך אינסוף דוגמאות למופלאות סדר העולם. הכיצד יכול להיות סדר כזה מופלא ללא יוצר? האם ייתכן שהכל מקרה? לא, כמובן שלא! כמו שאנו בני האדם מסוגלים להבין כי האותיות המילים והמשפטים במכתב לא הופיעו והסתדרו מעצמן, אלא שאדם ישב וכתב אותם, קל וחומר שלעולם - כזה מופלא מסודר ומתוכן במתכונת אדירה לאין ערוך - חייב להיות יוצר.

אך עדיין, הוכחה זו אינה מספקת אותנו כיוון שישנם אנשים בעלי מדע, פרופסורים ומדענים שחוקרים ומכירים את עולמנו יותר טוב מהרוב המוחלט של העולם, ואינם רואים את מציאותו של בורא לעולם.

התגלות ה' בהיסטוריה

נפנה להיסטוריה של האנושות ונראה כי כל העמים והאימפריות העצומות שקמו כולן אינם קיימים עוד, עם כל הכוח שלהם עם כל הפאר שלהם הם לא עברו את מבחן ההיסטוריה, רק עם אחד עבר את אותו מבחן וזהו עם ישראל כמו שנאמר⁶ "דור הולך ודור בא, והארץ לעולם עומדת, אעפ"י שדור הולך ודור בא, מלכות הולכת ומלכות באה, גזרה הולכת וגזרה באה – הארץ לעולם עומדת. ישראל לעולם עומדים, לא נעזבו ולא יעזבו, לא כלו ולא יכלו. לא רק שעם ישראל עבר את כל ההיסטוריה אלא שבמהלכה, ניסו לפגוע בו בכל דרך אפשרית ואף להשמיד אותו, מפרעה, המן ואנטיוכוס ועד להיטלר ומנהיגי העולם הערבי למיניהם.

אפשר לראות זאת לא רק בעבר הרחוק אלא גם בתקופה שלפני קום המדינה, בקום המדינה ובתקופה שלאחריה, שבכל המלחמות היינו מעטים מול רבים ללא יכולת הגנתית רבה, מפני כלי הנשק החדישים של אויבנו, ועדיין הקב"ה עמד לנו ורב את ריבנו.

כמעט כולם ניסו ומנסים להשמיד אותנו אך אנו עדיין חיים ונושמים, כל אלה ניסו לפגוע בהבטחת הקב"ה לעמו - כי לא נכחד מהעולם - לא הצליחו כיוון שהקב"ה עמד לנו כפי שנאמר⁷ "כי אני ה' לא שנית ואתם בני יעקב לא כליתם ולא עתידים אתם לכלות אלא ואתם הדבקים בה' חיים כולכם היום". ועדיין ישנם אנשים ששמעו וקראו על ההיסטוריה של עמנו ואינם רואים בה את מציאות האל.

מעמד הר סיני

ניסינו לראות את מציאות האל בעולם בעזרת השכל, במאמרי הפילוסופים בטבע ובהיסטוריה אך עדיין לא מצאנו את התשובה השלמה. אך ישנה ראייה משמעותית ביותר, מעמד הר סיני. במעמד הר סיני קרו מספר אירועים. ראשית קיבלנו את התורה. שנית, עם שלם ראה ושמע את הקולות והלפידים. בנוסף, העם לא האמין במשה אמונה שלמה עד למעמד הר סיני, מאחר ואמרו אולי עשה את האותות האלה בעזרת כשפים. במעמד הר סיני העם ראה את "משה ידבר והאלוקים יענו בקול", ורק אז החל להאמין במשה באמונה שלמה.

מבחינתנו זוהי הראיה הגדולה ביותר, שהאל בעצמו התגלה לעם שלם במעמד משותף לרבים. שנאמר: "הנה אנוכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולל. גם עם ישראל לא האמין בקב"ה ובמשה אמונה שלמה ובטוחה ללא היסוס עד למעמד הר סיני, שממנו החלו להאמין.

השאלה השנייה

האם האל השולט והמנהיג את העולם הוא אלוקי היהדות?

הראנו את מציאותו של האל בארבעה דברים: בשכל, בטבע, בהיסטוריה ובמעמד הר סיני. אך מי אמר שזהו הקב"ה ולא האל שהנצרות מאמינה בו או של האסלם או של כל דת אחרת?

השוואה בין שלושת הדתות

⁶ קהלת א', ד'

⁷ מלאכי ג', ו'

אברהם אבינו היה מחפש פילוסופיות שכליות להבנת העולם. לאחר שהקב"ה התגלה אליו נעלמו לו כל הספקות וההרהורים לגבי אלוקים אחרים. אברהם אבינו פנה נגד משפחתו, שהייתה עובדת אלילים ואף עזב את ארצו ואת מולדתו והלך באמונה שלמה אחר הקב"ה לארץ המובטחת. כל כך גדולה ועצומה הייתה האמונה שלו בקב"ה שאף הלך להקריב את בנו היחיד שאהב יותר מהכל, הקרבה עצומה שאף אדם רגיל לא היה מסוגל לעשות אותה. ניתן לחשוב כי אברהם אבינו וחזיונותיו היו פרי מוחו בלבד. אך אנו יכולים לומר כך גם על שאר הדתות. ניתן לחשוב כי מוחמד היה אדם בעל נפש ומחשבה מעורערים וישוע הנוצרי היה משוגע בעל חזיונות שווא.

הדבר היחיד שהיה ביהדות ולא היה בשתי הדתות המונותאיסטיות הנוספות היא ההתגלות הכלל-ציבורית. ביהדות, עם שלם ראה את הקולות והלפידים, ועם שלם שמע את אלוקים מדבר אליו שנאמר: "פנים בפנים דיבר ה' עמכם".

בנוגע לאמירה: "אולי אבותינו שבמדבר היו במעמד הר סיני, אך לא אנו היינו". ניתן לענות שלא כך הוא הדבר. אלוקים התגלה במעמד הר סיני לעם ישראל הנצחי לעם ישראל בכל הדורות בעבר בהווה ובעתיד.

ניתן להמשיל זאת לגוף האדם, בגופנו מתחלפים התאים במשך השנים חוץ מתאי המוח שלו כך שבסוף חייו, כ 90% מתאי גופו אינם אותם התאים שהיו בתחילת חייו. האם יעלה על הדעת לומר שזהו אינו אותו אדם?

ניתן להמשיל זאת אף לאדם שט ברפסודה בנהר ומאחוריו יש אדם נוסף ששוחה. לפתע האדם שברפסודה מוצא בול עץ שט במים. הוא לוקח את בול העץ ושם אותו במקום בול עץ שהיה ברפסודה, ואת בול העץ מהרפסודה משחרר למים שמאחוריו וכך ממשיך עד שמחליף את כל בולי העץ ברפסודה. בינתיים האיש ששוחה מאחוריו אוסף את בולי העץ ששחרר האדם שעל הרפסודה, ומרכיב רפסודה לעצמו. ניתן לשאול, "היכן נמצאת הרפסודה המקורית?". אע"פ שמבחינה חומרית הרפסודה המקורית נמצאת אצל האיש ששוחה מאחורה, מאחר וכל קורות העץ ששימשו את הרפסודה המקורית נמצאי אצלו, אך מבחינה תפקודית הרפסודה המקורית נמצאת אצל האדם הראשון, שמבחינתו הרפסודה שלו נשארה. בול עץ בא ובול עץ הולך אך הרפסודה עדיין קיימת.

כך בני ישראל: "דור הולך ודור בא, והארץ לעולם עומדת.

סיכום.

על מאמר זה שקדתי ברצון רב כיוון שהנושא של מציאות ה' בעולם הציק לי כבר כמה שנים, ותמיד חיפשתי תשובות אך לא מצאתי. בעזרת הספרים שקיבלתי מהרבנים ובהדרכתם הצלחתי להעלות על הכתב את המאמר הזה. במאמר זה ניסיתי להביא אותי ואתכם לידי הכרה במציאות הקב"ה בעולם, אני הצלחתי ומקווה שגם אתם.

תקשורת בין בני הזוג

יהונתן כהן

על מנת שהתקשורת בין בני הזוג תהיה בריאה ולא מקולקלת אנו צריכים להכניס תוכן לתוכה. תוכן רגשי, תוכן המיוחד אך ורק לבני הזוג.

המחמאה כצורך

הצורך ברגשות אינו דומה לשאר הצרכים של האדם. מהרמב"ם אנו למדים שקבלת מחמאה או הערכה היא הצורך החזק ביותר שיש באדם. הרב שמחה הכהן מביא את עמדתו של הרמב"ם בעניין ע"י אמירה המבטאת את הצורך באהבה כגון: "לא שווה לי כל הארמון שאני גרה בו אם אין בו חמימות" או "מה יצא לי מגדולתו של בעלי אם אין הוא מתייחס אלי"

מאמרות אלו אנו רואים שלולא הפגנת חום ואהבה אחד כלפי השני הדבר יכול לגרום לחוסר התייחסות ואולי חס ושלום להרס של הקשר של בני הזוג.

ביטוי לחשיבות שאנו מוצאים בלהפגין הערכה כלפי הבן זוג היא במצוות "ואהבת לרעך כמוך" מכאן אנו למדים שהשלב הראשון בקשר זוגי הוא הצורך לשבח את האחר, שנאמר: ¹ "מצווה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מיישראל כגופו, שנאמר ואהבת לרעך כמוך לפיכך צריך לספר בשבחיו"

הרב שלמה אבינר כותב בספר "ואהבת לרעייך כמוך"² את הכלל שהצדק לא צריך להיעשות אלא גם להראות- בנושא שלנו הכוונה שלא מספיק לאהוב את השני אלא גם צריך להראות אהבה, ולהפגין אותה אחרת, אין לה משמעות כזו חשובה.

המחמאה כקשר.

מעבר לכך שהמחמאה מבטאת סוג של רגש כלפי בן הזוג הוא מבטא גם סוג של קשר בין בני הזוג. תפקיד המחמאה הוא לבטל כל מצב של ריחוק ולהפוך לדבר שמקשר בין השניים, בין שתי הנשמות שזוהו עולם אחר לגמרי.

עצם זה שהקשר בין בני הזוג מתבטא בחיבה ואהבה אחד כלפי השני זה משפיע בצורה ישירה על חי הסביבה שזה בעצם הילדים הגרים בבית. הבן חש בשמחת ההורים בהצלחתו, בכך שהם מבטאים זאת במחמאות שונות כלפיו.

תהליך דומה קורה בין בני הזוג עצמם כאשר האדם מעריך את בן זוגו הוא נקשר אליו יותר ויותר, בעקבות ריבוי מחמאות הקשר נהיה יותר ויותר עמוק והרבה יותר טוב וחזק. הקשר בין בני הזוג מורכב מיסודות רבים חלקם טכניים והבולט שבהם הוא הטיפול המשותף בילדים, עבודת הבעל והאישה להשגת הפרנסה למשפחה ועבודת הבית. הקשר הנוסף הוא קשר ההבנה- תמיכה רגשית הבנה בשעת מצוקה פרגון וכו'.

אי אפשר שלא לטפל בילדים ואין המשפחה יכולה להתקיים בלי פרנסה או תפעול הבית, אבל הקשר החשוב ביותר הוא קשר ההבנה הרגשי. בני הזוג מצפים אחד מהשני להערכה אישית להאזנה על דברים

¹ ויקרא יט יח.

² ואהבת לרעייך כמוך, הרב שלמה אבינר עמ' 191-192.

שמצדיקים או שמפריעים להם. המחמאה קושרת בין אנשים ולא רק במסגרת הנישואים אך מעצם כך שהנישואים נועדו לקשור בין השניים למסגרת משפחתית אחת, צריכים בני הזוג להשתמש "במכשיר המחמאה" הרבה יותר ממסגרת חברתית אחרת.

מדוע קשה להתמיא?

ישנם מספר סיבות הגורמות לאדם קושי בלהחמיא לבן זוגו:

1. אדם שכלל לא היה מודע למחמאות בצעירותו או שהוריו לא היו מחמיאים אחד לשני כלל או שהיו עושים זאת אבל בחדרי חדרים ובעקבות כך הילד כלל לא נחשף לכך. חשוב מאוד לעשות זאת לעיני הילדים כדי שילמדו בעצמם לעשות כן.
2. במסגרת המשפחה ישנו קושי נוסף באמירת מחמאות והוא שעשייתו של האדם יכולה להראות כברורה מאליו ואף כמתחייבת ולכן נראה שאין צורך לעודד אותו בעת העשייה ומילוי חובותיו.
3. לצערנו אדם נוטה להראות את הרע בזולת יותר מאשר את הטוב ולכן יהיה יותר קל לומר דברי ביקורת. אבל כדי לשבח ולתת מחמאה לאחר אנו צריכים לחשוב עליו ולהחליט אם בכלל לאומרו. מכיוון שהמחמאה עוברת דרך מסננת שהיא בעצם השכל המחמיא צריך להתגבר גם על דברים העוצרים אותו מלהחמיא. ובעיקר צריך להתגבר על רוע ליבו הרואה שלילי בזולת יותר מאשר את החיובי כפי שכותב האורחות חיים: (לרא"ש סימן נה') "דרכם (של הבריות) להעלים ולגלות הרעות".

נזקי חוסר מחמאות.

כמו שלאדם חסר משהו כגון מזון ויש לזה השלכה מיידית של תחושת רעב, עייפות והשלכות לטווח ארוך, אותו דבר קורה כאשר אדם לא מקבל מחמאות נוצר אצלו סוג של "רעב" בנוסף למצוקה הרגשית שהוא נמצא בה. לכן מי שלא מקבל מחמאות מגיב בחוסר סבלנות לדברים ואפילו דורש מבן זוגו לעשות עבורו מטלות המוטלות עליו.

כאשר אדם לא מקבל מחמאות או רגשות די צורכו הוא יכול לחפש אותם במקומות אחרים כגון: אישה שלא מקבלת מחמאות מבעלה והיא רוצה למצוא תחליף לכך ע"י קניית רהיטים חדשים לבית או החלפת ארון הבגדים שלה לעיתים קרובות במיוחד, יתכן מאוד שהיא תמצא ע"י הדברים האלה את המימוש העצמי שלה, את "האני" שבה בעקבות כך שהיא עושה את הדברים הללו ומקבלת את אהדת החברה שבה היא חיה. אילו בעלה היה מחזק אצלה את "האני" שבה באמצעות הבעת רגשות ומחמאות היא לא הייתה צריכה כלל לנסות למצוא את "האני" שבה במקומות אחרים ולמצוא תחליף אחר לרגשות ולמחמאות שהיא אמורה לקבל מבעלה.

הגמרא³ מספרת על ר' חייא שאשתו הייתה עושה לו צרות, כמו שאומרים בימינו, ולמרות שלא היה מוצא מההתנהגות שלה די נחת עדיין היה קונה לה מתנות ומשמח את ליבה למרות שמבחוץ נראה שלא היה מגיע לה שום דבר, ר' חייא היה מתרץ את מעשיו בכך שאשתו הייתה מטפלת בילדים ומצילה אותו

³ מסכת יבמות סג' א'

מן החטא ורק בזכות זה הוא חשב שעדיין מגיע לה פרגון והערצה. מסיפור זה אנו יכולים ללמוד שלמרות שהבן זוג יכול להרתיח אותו מאוד ועושה דברים שאינם ראויים להערכה אנו צריכים להסתכל למצוא ולהעריך את הדברים שהוא כן עושה חיובי. אנו צריכים לעשות את ההפרדה הנפשית הגדולה הזו בין השניים בין הדברים החיוביים לדברים השלילים, על המעשה הטוב נותנים הערכה ועל המעשה הלא טוב נותנים על הראש.

מסירות נפש על מצוות

יוסי מימון

הקדמה

הנושא עליו אני כתבתי את המאמר הוא מסירות נפש על קיום מצוות. בחרתי את הנושא מכיוון שזהו נושא המעסיק אותנו ביום יום. עיקר הנושא הוא על מצוות שהאדם צריך לקיים ביום יום, אבל מה קורה אם אותו אדם אנוס ואינו יכול לקיים את המצוות משום סכנת חיים, האם גם כשקיימת סכנת חיים חייבים אנו לקיים את המצוות או לעבור עבירות במצבים מסוימים שאינם שיגרה רגילה, והאם ישנם מצוות מסוימות שעליהם חייב להימנע ולא לעבור עליהם. במאמר נביא מקורות מן הגמרות והראשונים שדנו בסוגיה.

המצוות שוות או שונות-בערכן

המשנה במסכת אבות "הווי זהיר במצווה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות"¹ ממשנה זאת אנו מבינים שאין מקום לדירוג במצוות ושיש לנהוג זהירות בכל המצוות באותה המידה. דברי רבי אמורים לגבי מצוות עשה שלגביהן נאמר הטעם "שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות". לא כך הדבר בעניין מצוות לא תעשה, שם יש הבדל בחומרת הדבר. כפי שהתורה מחלקת בעונש על עבירות הלא-תעשה, יש מיתות בידי שמים (כרת) ויש 4 סוגי מיתות בי"ד. מהרמות השונות של סוגי העונש, לומד הרמב"ם שישנם איסורים חמורים יותר וישנם חמורים פחות. וכידוע מתוכן יש שלוש מצוות לא תעשה שהן חמורות ביותר, עד כדי כך שאדם חייב למסור נפשו (למות) ולא לעבור עליהן. כפי שפוסק הרמב"ם "במה דברים אמורים בשאר מצוות חוץ מעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, אבל שלוש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תהרג- ייהרג ואל יעבור!!"² כלומר מסירות נפש על מצוות עד כדי מוות שייך רק ב- ג' מצוות אלו שעליהם "ייהרג ואל יעבור" על כך אין שאלה (חוץ מדעת ר' ישמעאל שבע"ז יעבור ולא ייהרג מובא במסכת סנהדרין דף ע"ד עמ' א')

השאלה היא האם רשאי אדם בשאר העבירות להימנע ולא לעבור על העבירה?

באופן פשוט אנו יודעים כי בכל מצוות עשה או מצוות לא תעשה שאומרים לאדם, אל תקיים מצווה מסוימת או תעבור עבירה מסוימת אחרת נהרוג אותך, עדיף שיעבור את העבירה ולא שיהרג. זהו יסוד מאוד חשוב שהתורה מדגישה לנו, החיים חשובים מקיום המצוות, כלומר קיום המצוות הם בחיים. כפי שאנו למדים בפיקוח נפש שמחללים את השבת ויש איסור לשמור את השבת על חשבון חייו של אדם אחד. דוגמא נוספת: אם ישנו אוכל שיכול להציל אדם שחולה והאוכל הזה איננו כשר, לא רק שהאדם רשאי לאכול אלא מחויב לאכול. הרעיון שעומד מאחורי זה הוא שהתורה היא חיינו ומדריכה אותנו ביום יום כיצד להתנהג ולהתקרב לקב"ה ע"י קיום המצוות אבל לא במחיר של מוות, אלא התקרבות אל ה' ע"י חיים. אבל כפי שצינינו ישנם ג' עבירות שעליהם נאמר "ייהרג ואל יעבור". בהם אם יאמרו לאדם חטוא או שתיהרג צריך למסור עצמו למיתה ולא לעבור את העבירה. הרעיון שהתורה בעצם מחנכת אותנו בזה

¹ אבות ב', א'

² הלכות יסוד התורה ה', ב'

שאין טעם בחיים כאלו ליהודי אם לא שומר על מצוות "לא תעשה" אלו. וההסבר לכך הוא: **עבודה זרה** - זהו היסוד שיש לאדם עם אלוקיו, כל המוסריות של התורה יונקת מדבר ה'. **גילוי עריות** - קדושת המשפחה בישראל, לולא הקדושה של המשפחה אין קיום תקין של העם היהודי. **שפיכות דמים** - אדם ששופך דם, הורג את חברו בשביל לחיות אין ערך לחייו כיוון שיוצא שהוא חי על חשבון השני שמת כפי שהגמרא אומרת³ מה ראית לשפוך את דמו ולהשאיר את דמך וכי דמך יותר אדום משלו!!

הגמרא⁴ מביאה סיפור על אלישע בעל כנפיים. "...כשפעם אחת גזרה מלכות רומי הרשעה גזירה על ישראל, שכל מי שייתפס מניח תפילין ינקרו את מוחו. והיה רבי אלישע מניח תפילין ויוצא אל השוק..." וגם הגמרא⁵ מביאה את הסיפור על רבי עקיבא: "... פעם אחת גזרה מלכות רומי הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה וראה את רבי עקיבא מעביר שיעורי תורה ברבים ועוסק בתורה. אמר לו: רבי מדוע אתה מורד במלכות ועוסק בתורה? אינך פוחד למות? אמר לו רבי עקיבא אמשול לך משל, למה הדבר דומה - לשועל שהיה מהלך על שפת הנהר, וראה דגים שהיו בורחים ממקום למקום, אמר להם: מפני מה אתה בורחים? אמרו לו: מפני בני-האדם שמנסים לצוד אותנו. אמר להם: אם רצונכם לחיות עלו ליבשה, וכך נוכל לחיות ביחד אני ואתם כשם שאבותי ואבותיכם חיו יחדיו, אמרו לו: אתה שאומרים עליך פיקח שבחיות?! לא פיקח אתה אלא טיפש! ומה מקום שאנו חיים בו, נמצאים אנחנו בסכנה על אחת כמה וכמה מקום שאנחנו מתים בו!. מגמרות אלו רואים שמסרו חכמים נפשם עד כדי מוות גם על מצוות אחרות, ואפילו על מצוות עשה הא כיצד הרי אמרו עליהם שיעבור ולא ייהרג!

הגמרא⁶ כבר עושה חלוקה בין זמן שגרתו לבין זמן של שמד. אומרת הגמרא: "אבל בשעת גזרת המלכות אפילו מצווה קלה ייהרג ואל יעבור". והתמוה הוא שישנו לימוד על הפסוק "וחי בהם- וחי בהם ולא שימות בהם" וגם על הלימוד של "אדם כי ימות באוהל אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם". מבהיר ספר החסידים⁷ זהו באהל ביתו, שחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל...? אבל אין הכוונה שאדם ימות ממש!!

דעת ראשונים

הראשונים דנו בעניין זה. הרמב"ן⁸ כותב בחריפות כנגד האפשרות שאדם יסכן עצמו למות כדי לא לעבור עבירה או למצווה מסוימת עד כדי כך שאדם ייתן על זה את הדין "ואת דמכם לנפשותיכם אדרוש..." אף הרמב"ם כשעוסק בעניין החיוב למות ולא לעבור על עבודה זרה מביא כל מי שנאמר בו יעבור ואל ייהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו⁹. על הלכה זו כותב הכסף משנה "סובר רבינו (הרמב"ם) שכשאמרו בגמרא יעבור ואל ייהרג פירוש צריך לעבור כדי שלא ייהרג. אבל שלמים וכן רבים

³ מסכת סנהדרין דף ע"ד עמ' א'

⁴ שבת מט

⁵ ברכות סא.

⁶ סנהדרין דף ע"ד עמ' א'

⁷ ספר חסידים מהדורת הרב מרגליות סימן תתקנה

⁸ מלחמות ה' על הרי"ף בסנהדרין דף יח' עמ' א'

⁹ הלכות יסודי התורה פרק ה' הל' ד

סוברים דאם נהרג ולא עבר צדקה תחשב לו. וכן הביא את הנימוקי יוסף "דאפילו לפי סברת רבינו (הרמב"ם שאסר) אם הוא אדם גדול וחסידי ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את ה' ולמסור עצמו אפילו על מצווה קלה כדי שיראו העם ולמדו ליראה את ה' ולאוהבו בכול לבם"¹⁰.

מראשונים אלו ניראה שיש מחלוקת האם מותר למסור עצמו בשאר מצוות: יש סוברים שזהו איסור חמור, יש סוברים שאם זה אדם חשוב או חסיד שבדורו הדור פרוץ, בשביל קידוש ה' רשאי למסור נפשו. יש סוברים לא רק שאין איסור אלא צדקה תחשב לו. כבר הגמרא בסנהדרין עושה חלוקה בין זמן שיגרתו לבין זמן של שמד אומרת הגמרא "אבל בשעת גזרת המלכות אפילו מצווה קלה ייהרג ואל יעבור" וגם הר"ן שם מסביר את החילוק הזה. אף המהרש"א שואל כיצד סיכן רבי עקיבא את עצמו בשביל מצווה? ואף הוא מביא את החילוק הזה של הגמרא.

נשאלת השאלה מה הסברא שעומדת מאחורי חלוקה זו? מדוע דבר שהוא אסור בשגרה בזמן שמד הופך להיות מותר ואף לפעמים חובה!!!

התשובה לכך היא שישנו הבדל בין הצלת האדם מן העבירה לבין הצלת העבירה. כלומר יש להבחין בין הסתכנות עצמית כדי לקיים מצווה או הימנעות מקיום מצווה לבין הצלת המצווה שעלולה חלילה להתבטל בעקבות גזרה. כל מה שאסר הרמב"ן בחריפות בשאר המצוות (ולא בשלוש של ייהרג ואל יעבור) הוא איסור על האדם למסור את נפשו כדי לא לעבור על מצווה מסוימת או עבירה מסוימת. אבל אצל אלישע בעל כנפיים, לא היה אירוע חד פעמי של מסירות נפש על מצווה של אדם פרטי אלא הצלתה של המצווה, שהייתה באותה תקופה גזרה כללית לא להניח תפילין ואם כולם היו נשמעים ומקיימים את הגזרה הייתה בטלה מצוות תפילין. במקרה כזה רשאי וצריך אדם למסור עצמו על המצווה. על פי הסבר זה יובן מדוע אחרי שהחליט להניח תפילין למרות הגזרה, לא הניח בביתו בסתר אלא הלך וסיכן נפשו יותר על ידי שיצא לשוק ושם היה עלול להיתפס?! מכיוון שהייתה שעת גזרה והיה חשש שהיו מיתבטלין מן התפילין לגמרי אפילו בחדרי חדרים, והייתה סכנה כללית למצווה עצמה תתבטל מעם ישראל כולו, אלישע בעל כנפיים יצא לשוק כדי שילמדו העם שלא היו פטורים אלא בשעת האונס כמו שעשה הוא. אותו הדבר גם אצל רבי עקיבא שהלך ללמד תורה ברבים לא בצורה פרטית, במחצרת, אלא עשה דבר שהוא סיכון גדול יותר. לכאורה זה תמוה מדוע להסתכן יותר?! אלא אותו היסוד שהחשיבות שראה רבי עקיבא לנגד עיניו זה לא רק הלימוד תורה פרטי שלו שעומד בסכנה אלא מצוות לימוד התורה שיש לישראל, כולה בסכנה לכן חשוב גם כלפי חוץ שיראו זאת וכנראה שזו כוונת הר"ן שאמר "שכל מצווה שמסרו נפשם עליה בשעת הגזרה מוחזקת בידם"¹¹.

לסיכום:

למדנו שישנם מצוות שעדיף שהאדם יעבור עליהם ולא ייהרג כי חייו של האדם יותר חשובים. "כי בצלם אלוקים ברא את האדם" משמע שהאדם נברא בצלם אלוקים וגופו חשוב, ועדיף שיעבור על מצוות וישמור על גופו, "יעבור ואל ייהרג". אך גם למדנו שישנם מצוות לא תעשה שעדיף "להרג ואל יעבור". שלושה מצוות אלו הם: עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים. אסרו עלינו לעבור עליהם וחייב לבצעם

¹⁰ נימוקי יוסף על מסכת סנהדרין דף יח' עמוד א' בדפי הריף

¹¹ הר"ן בסנהדרין דף עד' עמוד א'

גם בסיכון חיים. אך ישנם מקרים מסוימים שבהם מצוות "יעבור ואל ייהרג" הופכות ל"ייהרג ואל יעבור", דוגמא לכך היא שאם יש חשש שעל ידי גזרת שמד תמחק מצווה מן עם ישראל, עדיף שיסכנו ישראל חייהם ושלא תשכח מצווה מן עם ישראל.

שיבוט גנטי

אלון מעוז

שיבוט גנטי, הגדרה

שיבוט גנטי הוא יצירת ברייה חדשה ללא שימוש בתאי רבייה זכריים אלא רק נקביים.

התהליך

העיקרון של תהליך השיבוט הגנטי הוא לגרום לביצית להתחיל הריון באמצעות תא שאיננו תא רביה (לדוג' תא שנלקח מהאוזן) .

את הביצית מרוקנים מהגרעין שלה, ומשאירים רק את המעטפת של הביצית. במקביל לוקחים את תא שאיננו תא רביה ומרעיבים אותו בתנאים מיוחדים עד שהוא "שוכח" את התכונות הייחודיות שלו (בדוגמא, תכונות של אוזן). את התא המורעב מניחים ליד הביצית הריקה ונותנים לתא המורעב מכת חשמל. כתוצאה ממכת החשמל בגרעין התא מתעוררות כל התכונות של גרעין תא חדש שרק נוצר ללא התכונות הייחודיות של תפקידו הקודם (אוזן). מיד לאחר מכן מזרימים לתא עוד זרם חשמלי שגורם לתא המורעב להתחבר לביצית שליידו. הביצית שאליה מתחבר התא, מקבלת תכונות של ביצית מופרית. וכך הגענו למצב הבסיסי של כל הריון. את הביצית המופרית מחזירים לתוך פונדקאית, ובתום תקופת ההיריון נולד יצור שהוא כפיל של בעל התא הרגיל כלומר היצור ובעל התא זהים מבחינה ביולוגית. בגלל הזהות בתכונות הביולוגיות בחרו המדענים במילה שיבוט, מלשון שבט לתיאור פעולה זו, שהרי אפשר לשכפל מספר רב של אנשים הזהים אחד לשני.

מהו הפחד העולמי משיבוט?

ישנה מחלוקת גדולה בנוגע לשיבוט, במדינות מערב רבות נאסר שיבוט עוברי אדם, כולל בישראל.

שיקולים נגד:

- לקיחת תפקיד הבורא ופגיעה בסדר הטבעי.
- שיבוט גנטי עלול להיות מנוצל לרעה, לדוגמא: ליצירת צבאות של משובטים, עבדים, השבחת גזע וכו'.
- התהליך עצמו של שיבוט מסוכן, ועלול להוות סכנה לתינוק המשובט ולאם הפונדקאית.

שיקולים בעד:

- פיתרון לעקרים שאינם יכולים להביא ילדים לעולם.
- רק באמצעות שיבוט יהיה ניתן לייצר תאי גזע עובריים שיאפשרו ייצור רקמות ואברים להשתלה, ללא דחייה של המערכת החיסונית.
- במשך השנים הקרובות הסיכונים והבעיות הרפואיות של השיבוט יפתרו.

המשובט ומעמדו בעולם מנקודת ראות יהודית

ראשית נדון בשאלה האם המשובט הוא אדם כשאר האדם. על מנת שנוכל להחליט זאת, נבדוק מהם המאפיינים של האדם ומה מבדיל את הרדם משאר בעלי החיים.

1. הרצון – לאדם יש שאיפה לחיות חיים בעלי חיוניות, שאצל בעלי החיים לא קיימת. וכמו שכתב הראי"ה קוק: "הרצון הוא עומק החיים... לא הרצון המפורט על איזה דבר, מעשה, או עניין מיוחד, אלא הרצון הכללי, הסכמת החיים... ורצונו של האדם קשור ברצונו האלוקי.. והוא הגרעין היותר פנימי של יסוד החיים, העצמיות הגמורה של הנשמה."

2. הדיבור – כשהתורה אומרת בבראשית: "ויהי האדם לנפש חיה", אונקלוס מתרגם: "לרוח ממללא" ומכאן רואים שהדיבור הוא מאפיין עיקרי.

3. השכל – הרמב"ם כותב: "השלימות המיוחדת לאדם היא כוח ההבחנה – השכל, התבונה, וההבדלה שבין טוב לרע – והוא הנכבד מכל העניינים המצויים בנו ובו מהותי¹."

4. אדם שנוולד – מי שנוולד מאישה הוא אדם, ולא משנה מה צורתו ומי היה אביו. "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", כלומר האדם הנוצר בתוך אדם, עובר הנוצר במעי אמו.

מארבעת מאפיינים אלו, ניתן לראות שהמשובט נחשב כאדם.

השיבוט בעיני ההלכה

נאמר בבריאת העולם: "ויכולו השמיים והארץ... אשר ברא אלוהים לעשות"². לעשות מופיע בלשון עתיד, כלומר הקב"ה ברא את העולם, ועל בני האדם מוטל לעשות, לשכלל ולתקן את העולם. דוגמאות לעניין זה ניתן לראות במצוות ובחיי היום-יום: מצות ברית מילה, החיטים צריכות להיטחן ועוד. לכאורה במקרים אלו אנו משנים את הבריאה (האדם, החיטים) ומתחרים בקב"ה, אלא נאמר "לעשות", כלומר האדם צריך לשנות ולשכלל את העולם ע"י שימוש בשכל שה' נתן לו. מכן ניתן לומר ששיבוט גנטי איננו התחרות בה', אלא שימוש ביכולות השכליות שנתן לנו הקב"ה ובטבע על מנת לשפר ולשכלל את העולם. זאת ועוד, המאירי רושם: "כל שהוא נעשה בפעולה טבעית אינו בכלל כשפים, אפילו ידעו לברוא בריאות יפות שלא מזיווג המין – כמו שנודע בספרי הטבע שאין הדבר נמנע – רשאים לעשות"³. מכאן אנו רואים שלמאירי אין כל עניין בשאלה איש יולד שלא ע"י איש ואישה מה דינו, שהרי השיבוט הגנטי הינו חלק מהטבע שהקב"ה יצר ולכן זה טבעי כמו זיווג רגיל.

גם הרב סולובייצ'יק מביא, שהתורה האריכה בסיפור בריאת העולם על מנת להורות הלכה לדורות, שהאדם חייב גם הוא להתעסק ביצירה וחידוש הבריאה. ועוד הוא אומר שמהכתוב: "ללכת בכל דרכיו" למדים שהאדם צריך להידמות להקב"ה ולהיות אף הוא יוצר.

מנגד, יש את איסור כלאיים. איזור זה אוסר תערובת מין שבטבע באינו מינו, כלומר אסור לברוא מינים חדשים בטבע. וכתב הרמב"ן שבעצם יצירת מינים חדשים יש רהב ושחץ כלפי הקב"ה⁴ ומוסיף ספר החינוך: "במלאכת התערובות יש צדדים שלא הורשו בני אדם להשתמש בהם, כי יודע האלוקים שסוף

¹ מורה נבוכים לרמב"ם

² בראשית ב', ג'.

³ חידושי סנהדרין ס"ז, ב', למאירי.

⁴ ויקרא י"ט, י"ט

המעשה היוצא לבני אדם מאותם צדדים – רע להם⁵. וכן כל הרכבה ויצירת כלאיים סופה שלא תמשיך את עצמה, כמו הפרדים שאינם יכולים להוליד פרדים אחרים. על כן נראה שבשיבוט יש חובה שלא יהיו כלאיים, כלומר שימוש בביצית של אישה ותא של חיה וכדומה, ועל ידי כך לברוא מינים חדשים, אלא רק לשבט את המינים הקיימים.

במקביל להיתרים הדתיים הרעיוניים, יש גם עניין רפואי שהשיבוט יכול לעזור לבני האדם. ובזוהר נאמר "על הרופא להשתדל לשחרר את גופו של החולה ממחלותיו הגופניות... ואם יעשה כן, יברך את הרופא הזה גם בעולם הזה וגם בעולם הבא."⁶ ומתוך זה בשולחן ערוך מופיע, שחובה לרפא וחובה להתרפא ואם לא עושה כן הוא שופך דמים⁷. וכך, השיבוט, לפחות היכן שהוא יכול לעזור בריפוי חולים ולעזור לעקרים, מותר.

מצד שני, מתהליך השיבוט עולות שאלות רבות בעלות השפעות הלכתיות לגבי זהות ההורים. מבחינת זהות האב – אם אין אב, איך ניתן לקובע אם יהיה כוהן או לוי, ומי יחשב כאביו? האישה הפונדקאית? או שייחשב כאילו אין לו אב כלל. מבחינת זהות האם מי תחשב האם? הפונדקאית שילדה את הצאצא? תורמת הביצית? ובמקרה בו תורמת התא המורעב הייתה אישה אז אולי היא? אולי כולן או חלקן ואולי אף אחת מהן? בגלל בעיות גדולות אלו אומר הרב וולדנברג "הלזה יקרא ילודים, שהתייחסות מלאה להם אחרי מולידיהם, ושרוצים לייחסם אחריהם? וזאת מלמד מה שסילוף יצירתם והבאתם לעולם בצורה כזאת הוא דבר אשר יגרום הרס ואבדון לדמות היצירה האנושית, ואנדרלמוסיה תשרור בכל בעיית הילודה שתתהפך למעבדה חסר גוון אנושי... ויוצרים ע"י כן רק בעיות מסובכות ומרקיעות שחקים, והעלולים בהתדרדרותם ושינויים להחזיר את גלגל האנושיות אלף מעלות אחורנית ועוד יותר מזה."⁸ מכאן ניתן להבין את הסיבוך ההלכתי אליו שהשיבוט בבני אדם עלול לגרום.

שיבוט בעלי חיים וצמחים

עד כה דנו בעיקר בשיבוט בני אדם, אך מה עם בעלי החיים והצמחים?
 "אי בעו צדיקי – ברו עלמא (אם ירצו הצדיקים – יבראו עולם), שנאמר! כי עונותיכם היו מבדילים [ביניכם ובין ה']". כלומר אם היו רוצים הצדיקים, היו יכולים לברוא בריות, אך הם לא יוכלו לעשות בריות שאינן פגומות, כי בכל אחד יש עוון. מסופר בתלמוד על תלמידי חכמים שונים שיצרו בריות: סיפור אחד מספר על האמורא רבא שברא "אדם" ושלח אותו אל רבי זירא, כשרבי זירא דיבר עם אותו "אדם", ואותו ה"אדם" לא השיב, הבין רבי זירא שבריה זו נוצרה ע"י אדם ושלחו בחזרה לעפר ו"המיתו". סיפור נוסף מסר על רב חנינא ורב אושעיא שעסקו בערב שבת בספר יצירה, ובראו עגל, ואכלו אותו. בסיפורים אלו, הבריות אינן בני אדם מאחר ולא עונות לארבעת המאפיינים שהצגנו לעיל, ונתייחס אליהן כאל חיות (מסיבה זו היה מותר לרב זירא "להרוג" את אותה בריה). כאשר מסופר בתלמוד על יצירות מסוג זה, לא מוצגת טענה על השגת גבולו והתחרות בבורא.

⁵ ספר החינוך

⁶ ספר הזוהר

⁷ שולחן ערוך, י' של"ו

⁸ שו"ת ציץ אליעזר חט"ו, סי' מ"ה.

ניתן להסיק שאם מבריאה על ידי ספר יצירה שהיא בריאה "יש מאין", אין טענה של השגת גבול והתחרות בקב"ה, קל וחומר שבשיבוט בע"ח, שזהו מדע שכל אחד יכול להבינו, אין מקום לטענה כזו. וכמו כן, אם בע"ח מותר לשבט הרי צמחים קל וחומר שמותר, וכל זאת כאשר מקפידים שלא לעבור על איסור כלאיים אלא רק שיבוט מין במינו.

סיכום

ראינו במאמר זה את היקפו הגדול של נושא השיבוט. הבנו שמשובט נחשב לאדם ככל אדם אחר, אך יש בעיות הלכתיות לקבוע מיהם אביו ואמו ועל כן מתעוררות בעיות מעשיות בתחום ההלכה. בנוסף לכך למשובט עצמו יכולות להיגרם בעיות וחיים שאינם תקינים בעקבות גדילה אצל אם בלבד ללא דמות אבא שהינה חשובה ביותר בחיי המשפחה. כמו כן ראינו שאין כאן שום התחרות במעשי ה', שהרי הוא זה שנתן לנו את הידע הזה.

אני מאמין שיש לנהוג בידע זה באחריות עצומה, כמו שעוסקים בהרבה מהטכנולוגיות החדשות, כגון אנרגיה גרעינית. השיבוט הגנטי צריך להיות תחת פיקוח הדוק שהרי יש בו פוטנציאל אדיר, הן לטוב (עזרה לעקרים וחולים) והן לרע (יצירת צבאות, השבחת גזע). ידע זה מזכיר את ספר הרפואות שגנז חזקיהו המלך, ספר זה הכיל את כל התרופות לכל המחלות, אך הוא גם הכיל את כל הסמים הממיתים. ספר זה נגנז כאשר חזקיהו המלך ראה שמשתמשים לרעה בספר זה, אך נשים לב שניתנה הזמנות לבני האדם להחליט כיצד להשתמש בו, ועל כן גם לשיבוט הגנטי צריכה להינתן הזדמנות זאת. יש להשתמש לטובה בידע זה, לעזור לעקרים ולחולים, אך גם צריך לחשוב על המשובט. לדעתי יש לדאוג שרק במקרה צורך אמיתי כגון זוג עם בעיות וולא להן מענה אחר, יוכלו להשתמש בשיבוט, על מנת שלמשובט יהיו חיי משפחה רגילים.

בנוגע לשיבוט בעלי חיים וצמחים, נראה שאין איסור כלל לעשות זאת, ועל כן זה מותר, אך יש לשים לב שלא לעבור על האיסור הבסיסי של כלאיים.

מוסר במלחמה

אריאל משולם

מבוא

בחרתי בנושא זה משום שאני בתור תלמיד מכינה קדם צבאית העתיד להתגייס לצבא הנושא מאד קרוב לליבי. בתור לוחם ובע"ה אף מפקד וקצין במהלך שירותי הצבאי יכול להיות שאתקל במקרים כאלה. לאור המבצע בעזה שאני מאמין שחיילינו התנהגו שם בצורה מאד מוסרית לכולי עלמא, ולמרות זאת גופים מהעולם מגנים את מדינת ישראל ואת צה"ל על התנהגותם הלא מוסרית במהלך המבצע, למרות שהרבה צבאות בעולם מתנהגים בחוסר מוסריות במלחמותיהם ואותם לא מגנים. היה חשוב לי ללמוד חוץ מדעת האומות, אמנת ז'נבה והאו"ם מה אומרת התורה, שכמו שאמרנו היא מקור יותר מוסמך על מוסריות בשעת מלחמה. לכן במאמרי ניסיתי קודם להוכיח שדעת התורה היא החשובה והאמיתית, ולאחר מכן למדתי מה דעת התורה, האם יש מוסר במלחמה? האם יש חפים מפשע במלחמה? כיצד מתנהגים אליהם?

אמות המידה של המוסר

החברה כיום שואפת להיות מוסרית אך קיימות שאלות רבות בנושא, כגון, מהו מוסר? איך ועל ידי מי נקבעות אמות מידה של מוסר? בנוסף, החברה נוהגת לגנות מי שנוהג בחוסר מוסריות, אך יחד עם זאת כאשר ציבור שלם חוטא בחוסר מוסריות, החברה לא מגנה אותו ואף התנהגותו הופכת למוסרית. לכל אורך ההיסטוריה אפשר לראות חברה שפעלה בשם המוסריות אך בחוסר מוסריות. למשל, בימי התנ"ך, בסדום ועמורה מי שהיה פוצע אדם היה זוכה במשפט כי הוא הקיז את דמו של אותו אדם ועזר כביכול לתחלופת הדם שלו, בנוסף הפצוע היה צריך לשלם לפוצע כסף על זה שהוא כביכול ריפא אותו. גם בימינו אפשר לראות דוגמאות לחוסר מוסריות בשם המוסר. דיקטטוריים דוגמת היטלר וסטלין הרגו וגרמו להריגתם של מיליוני אנשים, וכל זאת כמובן בשם המוסר. היטלר ראה ברצח העם שעשה דבר מוסרי ונכון לעשות. כמו כן, להרוג נכים וחולים בגוף ובנפש היה נכון ומוסרי בעיניו. סטאלין ראה בטיהורים של המתנגדים שלו הענשה מוסרית למי שמתנגד לו בתור שליט ושלה בשם המוסר מיליונים למוות בסיביר ובהוצאות להורג. גם בדברים הכי בנאליים בחברה שלנו אפשר לראות דוגמאות לחוסר מוסריות בשם "המוסר" לדוגמא: המתת חסד לחולה שסובל, הפלה לתינוק שהוא בריא ושלם אך אימו לא מעוניינת בו, ולעומת זאת האיסור להרוג רוצח במזיד שרוצה ומתכנן בפועל לרצוח עוד אנשים.

מכל האמור לעיל נטען כי אי אפשר לתת לאדם לקבוע את ערכי המוסר מאחר וערכיו משתנים לפי צרכיו, ולצורך הצדקת מעשיו יכול האדם להגדיר התנהגות פושעת כמוסרית ולהפך. מכוח דברים אלו אנו מגיעים למסקנה שאמות המידה צריכות להיקבע על ידי ישות אחת, אחידה שלא משתנה עם הזמן, אובייקטיבית וללא פשרות. הקב"ה שברא את העולם קבע את ערכי המוסר והגדיר את הטוב והרע בעולם, ולפיכך לומדים אנחנו את ערכי המוסר מהתורה שניתנה ע"י הקב"ה, שעל ידה מלמדנו הקב"ה מהו מוסר וכיצד לנהוג במוסריות כלפי עצמנו בפרט וכלפי החברה שאנו חיים בה בכלל.

מוסריות בצבא

הרמב"ן מתאר את מחנה הצבא הכובש המאפיינים את כל הצבאות בעולם: "הידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה כי יאכלו כל תועבה ויגולו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה. הישר בכני אדם כטבעו יתלבש אכזריות וחמימה כצאת מחנה על אויב"¹. צבא עוסק בדבר הגרוע ביותר באנושות, שפיכות דמים. הצבא מתאמן אימונים מפרכים ויש בו משמעת חזקה. אין מקום לרוחניות בצבא ואין פשרות לעדן את היצר. לעיתים אף מתלווים לכך נזקים לנפש החייל מאחר והאווירה הצבאית הינה מחוספסת יותר מאשר האווירה מחוץ לצבא. אווירה שכזו עלולה להשאיר רק את היצרים התחתיים והחיייתיים כשהם משולחים כל רסן, דבר הגורם לגסות ואלימות שאין מנוס מהם כמעט בכל צבא בעולם.

צבא ישראל איננו צבא ככל הצבאות. דרישות התורה ממחנה צבאי ישראלי הן גבוהות יותר משמירה על צלם אנושי, ממחנה צבאי יש דרישות הגבוהות אף מהדרישות בחיי האזרחות, כי מחנה צבאי נחשב בתורה למקום קדוש כבית כנסת. ההלכה למדה הלכות תפילה מהלכות מחנה צבאי שנאמר: "ולא יראה בך ערוות דבר"² במחנה צבאי, ומשם למדו על הצורך בניקיונו הפיזי והמוסרי של המקום בו האדם מתפלל או עוסק בדבר שבקדושה שנאמר: "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחנך... והיה מחנך קדוש"³. מפסוק זה עולה השאלה, איך יתכן שמחנה צבאי שהמטרה שלו היא דבר רע, שפיכות דמים, שהיא בדיוק ההפך מקדושה נהפך למקום קדוש? ועונים, שאף שהמלחמה כשלעצמה אין בה קדושה יש בה רק הרס, חורבן, רצח וסכנה. כל אלו כשלעצמם אינם קדושים ואף ההפך. אך עם ישראל אינו יוצא למלחמה מתוך אינטרסים אישיים או אנושיים. כל מלחמה בעם ישראל היא מלחמת ה'. מלחמותיהם של עם ישראל מגנות על רעיונות הצדק והאמת של הקב"ה. אותם רעיונות שנלמדים מן התורה ואף, כפי שצינו קודם, אמות המידה של המוסר נלמדות ממנה. כמו שאמרה אביגיל לדוד: "כי מלחמות ה' אדני נלחם"⁴, וכך דוד התייחס למלחמותיו, שנאמר: "אתה בא אלי בחרב ובחנית וכידון ואני בא אליך בשם ה' אלקי מערכות ישראל אשר חרפת"⁵ ועוד נאמר: "אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלוקינו נזכיר"⁶. אין הכוונה לומר שאנו לא משתמשים ברכב וסוסים, כאשר יש צורך גם אנו משתמשים בהם. ההבדל בינינו לבין אומות העולם הוא שהם באים בשם הכוחניות ולשם אינטרסים אישיים ואנו באים בשם ה'. וכך גם אומר הכהן משוח המלחמה, הם באים בניצחוננו של בשר ודם ואתם באים בניצחוננו של מקום. מטרתנו אינה קיומנו והצלחתנו כבני בשר ודם אלה כנושאי בשורתו של ה' בעולם. וכמו שכתב הרמב"ם: "ומאחר שייכנס אדם בקשרי המלחמה, יישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו... ולא יירא ולא יפחד וכל הנלחם בכל ליבו בלא פחד, ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעו רעה!!"⁷

¹ רמב"ן בפרושו לספר דברים כג', י'

² דברים כג' טז'

³ דברים כג' טז'

⁴ שמואל א' כה', כה'

⁵ שמואל א' יז', מה'

⁶ תהילים כ', ה'

⁷ הלכות מלכים פ"ז הל' יז', כ'

ומסביר הרב יעקב אריאל: מבטיח לנו הרמב"ם שמי שינהג שמי שיכנס בקשרי כשכוונתו להילחם על יחוד ה' מובטח לו של ייזוק גם נפשית כי ההריגה וכל ההכנות אליה משחיתות את הנפש רק כאשר עושים אותן לשם האינטרס האישי או החברתי.⁸ עוד אומר הרמב"ם שמי שהולך להלחם על יחוד ה' מקיים את ציווי התורה וזה בעצם ביטוי המוסריות במלחמה.

חפים מפשע במלחמה

לאחר שהכרענו שיש מוסריות בשעת מלחמה לפי התורה, ניתן לעבור לשאלה איך מתייחסת התורה לחפים מפשע בשעת מלחמה? כיצד עלינו להתנהג כאשר מחבלים מסתתרים בתוך אוכלוסיה אזרחית כך שכל פגיעה במחבלים תהיה פגיעה באזרחים? כמו למשל במלחמה האחרונה בעזה.

כותב הרב יעקב אריאל⁹ שבמלחמה לא נהרגים רק לוחמים אלא לפעמים נהרגים גם אזרחים שנקלעו למלחמה בטעות או שהלוחמים משתמשים בהם כמגן אנושי. תקדים לכך מצאנו בשאול שאומר לקיני "לכו סורו רדו מתוך עמלקי פן אספך עמו"¹⁰ מדבריו אלו אנו למדים שאם אפשר להתריע בפני החפים מפשע או האזרחים לפני שיוצאים למלחמה ודבר זה לא מסכן את הלוחמים אז עדיף להודיע להם להיזהר. עוד לומדים אנו מדבריו של שאול שאם הקיני לא היו יוצאים מתוך עמלק כנראה גם מהקיני היו נהרגים ולמרות זאת שאול לא היה נרתע מלצאת למלחמה עם עמלק מסיבה זו. זאת למרות שלפי חלק מהפרשנים הקיני היו יהודים. פגיעה ביחידים אלו מותרת משום שבמצב מלחמה התורה דרשה ראייה כללית ולא פרטית. פחדו וצערו של יעקב לפני הפגישה עם עשו, "ויירא יעקב מאד ויצר לו"¹¹, לפי הפרשנים לא היו על הריגת עשו שהרי "הבא להרגך השכם להרג"¹² ולא היה צריך להצטער על דבר כזה, אלא הצטער על האנשים שנלוו לעשו בעל כרחם שמא יהרגו תוך כדי מלחמה גם הם. יעקב הצטער שמא ימותו אך לא ויתר גם הוא על המלחמה הכוללת. מכיוון שניתנה הרשות למשחית להשחית שוב אין מבחין בין צדיק לרשע. יעקב הצטער על דבר זה אך הבין שזה הכרחי ולא מנע זאת.

ממאמר חז"ל "טוב שבגיים הרוג במלחמה"¹³ (בחלק מהמקורות כתוב במלחמה ובחלק לא) אנחנו מבינים שבשעת מלחמה יכול להיהרג גם גוי טוב אך למרות זאת אין להימנע מהמלחמה הכוללת. ומשום כך התירו חז"ל את דמו לכתחילה. המהר"ל מסביר דבר זאת בצורה אחרת¹⁴ שלא דומה מלחמה בין שתי אומות למלחמה אישית. במלחמה אישית היריב הוא האויב ואסור לפגוע בעוד אנשים כדי לפגוע בו. אולם במקרה של מלחמה בין שתי אומות אין דרישה להבחין בין אחד לשני כי כולם אותה אומה וערבים אחד לשני. נסביר במשל במקרה שאדם נתן מכה לאדם אחר עם היד שלו הוא לא יוכל להגיד היד שלי היכתה אותך, כל הגוף הוא חטיבה אחת ולא כל איבר נפרד לעצמו.

⁸ מאהלי תורה צה

⁹ תחומין ד חרבות ואתים

¹⁰ שמואל א' טו' נ'

¹¹ בראשית לב' ח'

¹² ברכות סב' ע"ב

¹³ מכילתא דרבי ישמעאל בשלח א'

¹⁴ גור אריה, וישלח, ד"ה "הכתוב אומר"

לעומתו פסק הרב שאול ישראלי¹⁵ שאין יסוד מספיק להתיר פעולה נגד ציבור של אוכלוסייה מעורבת שלא מוחה ולא מוציא מתוכו את הפושעים או המחבלים מתוך פחד שיהרגו אותם או את משפחותיהם. מדמה זאת הרב ישראלי לדוגמא שמביא הרמב"ם במקרה של ספינה שעומדת לטבוע, המשא שעל הספינה נחשב רודף וחייב לזרוק אותו. לפי הרמב"ם רודף שלא מדעת או לחילופין רודף מאונס נחשב רודף, אבל רודף שהוא גם מאונס וגם בגרמא לא נחשב רודף (לפי הרמב"ן גם אחד מהם לא נחשב רודף), ומביא הרמב"ם ראייה: גדישי ישראל שהתחבאו בהם פלשתים לא הוגדרו כרודף, בשונה מן המשא על הספינה ונאסרו בשריפה, מאחר והפלשתים הם הרודפים ולא הגדישים והגדישים רק הפריעו להרוג אותם, מכאן למדנו שאסור להציל עצמו בממון חברו. לומד הרב ישראלי אם בממון אסור, בנפש קל וחומר. שפיקוח נפש דוחה איסורים, אך אסור עליך לקחת או להרוס דבר שאינו שלך. וכך נפסק גם לעניין נוכרים שאסורה הריגת קטנים כדי להציל את עצמך (בשעת שלום) שהם גם אנוסים וגם בגרמא ולכולי עלמא אינם רודפים.

הלכה למעשה פוסק הרב ישראלי שפעולות תגמול ומלחמות הם לא כמו דינים בזמן שלום ולכן לא מצאנו חובה לדקדק בין דם לדם וכל מי שמסכן אותנו אפילו בספק מותר להרוג אותו, הרב דייק זאת מהרמב"ם שאומר שלאחר הכיבוש אסור להרוג נשים וילדים כלומר במהלך הכיבוש נראה שכן אפשר. עוד נוסף מדברי הרב אברהם שפירא שאמר: כל עוד אין סכנה ממשית לחיילינו אין היתר לפגוע בנפש ואף לא ברכוש. אולם כאשר יש סכנה הסכנה היא מוחשית יש לזכור שעל כף המאזניים אין עומדת רק היחידה הלוחמת מול האוכלוסייה המעורבת אלא המערך כולו ואף העורף ואיבוד היחידה או חלק ממנה פוגע במערכה כולה ומסכן אף את העורף שלנו ולכן כאשר הסכנה גלויה אין לעשות חשבון כמה חיילים שלנו עלולים להיהרג מול מספר האזרחים ממדינת אויב ושונאי ישראל שעלולים לשלם את מחיר המלחמה. יש בזה הלכה ברורה ברמב"ם וחייבים להציל חייו של כל יהודי¹⁶.

על אף האמור עד כה, תהיה זאת טעות חמורה להסיק מדברים אלה שהתורה דורשת להתעלם במלחמה מכל רגש מוסרי-אנושי-טבעי. ראייה לכך שבדברי הכהן משוח המלחמה אל העם לפני היציאה לקרב אין שום רמז לליבוי השנאה כלפי האויב או דברים בשבח האלימות והאכזריות אלא רק בטחון בה', הסרת אשליות בדברי כוונות האויב והדגשת קידוש ה' במלחמה.

סיכום

לאחר שראינו שהחברה שואפת להיות מוסרית אך המוסר החברתי משתנה עם הזמן לפי צרכי החברה ולפי האינטרסים של האדם, הסקנו שאי אפשר לקבוע את אמות המידה של המוסריות על פי מוסריותו של האדם. מאחר והמוסריות האנושית משתנה מחברה לחברה ומאדם לאדם ויכול להיות שאדם יעשה דבר שבעיניו מוסרי אך בעיני אדם אחר יראה לא מוסרי. לכן כל בר דעת מבין שלא יכול להיות מוסר אנושי אלא מוסר גלובלי-קוסמי ואובייקטיבי, משום שיש צורך במוסריות אחידה והמוסר אנושי משתנה על פי הצרכים של האדם והחברה. אנו מאמינים שהקב"ה שברא את העולם קבע בו את המוסריות והגדיר בו את הטוב והרע ולכן אנו משתמשים בכלי שנתן לנו ה', התורה, על מנת לדעת מהו דבר מוסרי ומהו דבר

¹⁵ עמוד הימיני

¹⁶ תחומין ד מלחמה ומוסר

שאיננו מוסרי. מזהיר אותנו הקב"ה בתורה "והיה מחנך קדוש"¹⁷ כלומר שבמלחמה, בניגוד למה שהיינו יכולים לחשוב, צריך יותר מוסר מאשר בחיי היום יום. מפני שבמצב מלחמה יש לך נשק בידיים וכל טעות של אדם יכולה לגרום למוות של אדם אחר. בניגוד לצבא, בחיי האזרחות הטעויות הן הרבה פחות מסוכנות כי יש לאנשים פחות אחריות על חיים של אחרים. נזכה למוסר זה על ידי ההבנה שהמלחמות שאנו נלחמים הן מלחמות ה', ואנו מייחדים את שמו בכך שאנחנו משתמשים במוסריות שציווה אותנו, ולא כמו שאר העמים שכשהם כובשים מקום הם רוצחים שבויים, אונסים וגונבים. כמו כן מבטיח לנו הקב"ה שמי שיתנהג במוסריות זו, שהוא טבע בעולם, לא יינזק נפשית ורוחנית שנאמר "ונתן לך רחמים ורחמך"¹⁸. התורה מתייחסת לחפים מפשע ומזהירה שכאשר אפשר להודיע להם להיזהר ודבר זה לא יפגע בלוחמים יש לעשות זאת. אך במקרה שאי אפשר אין להימנע מהמלחמה הכוללת אם יש צורך בה. אמנם במלחמה ישנם גם הרוגים שהם לכאורה חפים מפשע, אך עלינו להימנע מזהירות יתרה שלא להרוג רק במקרה של סכנה מוחשית אלא מותר במלחמה להרוג אפילו מי שספק מסכן את החיים.

בנוסף, למדנו מהמהר"ל שאומר שבמלחמה בין אומות אין הבדל בין אדם לאדם כי כולם בני אותה אומה והם ערבים אחד לשני. כמו כן למדנו שעדיף להציל חיילים שלנו במחיר של חיים של מי שספק מסכן אותם כי במקרה זה לא עומדת על הכף רק היחידה הנלחמת במערכה זאת אלא כל היחידות ואף העורף ולכן חשובים חייו של כל יהודי.

למדתי הרבה בכתיבת המאמר הזה ואני מקווה שמאמר זה עניין גם אותך בתור קורא.

באהבה רבה וברכת לב שמח

אריאל משולם

¹⁷ דברים כג', טז'

¹⁸ דברים יג', יח'

שמירת הברית

עדי נחמיאס

הקדמה

הנושא שבו בחרתי לעסוק הוא לנסות להגדיר מהי שמירת הברית, ומהם הדרכים לעמוד באתגר הזה. בחרתי בנושא הזה מאחר והוא שייך לתחומי הצניעות וככזה ממעטים לדבר עליו בגלוי. הצורך של האדם להתמודד עם שמירת הברית בינו ובין עצמו, הביא אותי לכתוב על הדרכים של האדם להתמודד איתו.

במסגרת המאמר נעסוק בשלושה נושאים:

- א. מהי שמירת הברית?
- ב. מהם הדרכים לשמירת הברית?
- ג. כיצד משתמשים בעצמה היצרית לשם מצווה?

מהי שמירת הברית?

שמירת הברית היא השמירה על כך שלא יצא זרעו של אדם לבטלה ושלא לצורך מצווה. אמנם איסור הוצאת זרע לבטלה אינו כתוב בתורה במפורש, אך על פי התורה שבע"פ היא איסור גדול. התורה שבע"פ מתייחסת לזרעו של אדם כפוטנציאל של הולדה, לכן הוצאתו לבטלה יש בו במובן מסוים סוג של רצח. איסור נוסף הכרוך ע"פ התורה שבע"פ בהוצאת זרע לבטלה הוא איסור 'לא תנאף'. ממקורות נוספים של התורה שבע"פ אנו יכולים ללמוד שבשמירת הברית יש מפתח חשוב להצלחתו של האדם. המילים "מוציא זרע לבטלה" בראשי תיבות יוצרות את המילה 'מז"ל'. לרמוז לנו שמזלו של האדם תלוי הרבה מאוד בהיותו שומר הברית, ובכך שאינו מוציא זרעו לבטלה.

הרמב"ם כותב: "שכבת זרע היא הכוח של הגוף, חייו ומאור עיניו, וככל שתצא ביותר, הגוף כלה, כוחו כלה וחייו אובדים. הוא מה שאמר שלמה המלך בחכמתו: "אל תיתן לנשים חילך" (שלא יבזבז אדם את כוחותיו בענייני נשים). כל השטוף בבעילה, זקנה קופצת עליו, וכוחו תשש ועיניו כהות וריח רע נודף מפיו ומשחיו. שיער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושרות, ושיער זקנו ושחיו ושיער רגליו רבה, ושיניו נופלות, ועוד הרבה מכאובים חוץ מאלו באים עליו. אמרו חכמי הרופאים: "אחד מאלף מת בשאר חולאים ואלף מתו מרוב תשמיש".

לפי דברים אלו של הרמב"ם, עיקר כוחו של האדם, בריאותו ואריכות ימיו תלויים הם בשמירת הברית, ובצמצום הפעמים שהוא מוציא את זרעו. לפי הרמב"ם לא רק ההוצאה של הזרע לבטלה היא דבר שלילי, אלא דבר שלילי הוא גם המרבה לבוא בהיתר אל אשתו, גם כאשר היא מותרת עליו. כאשר הרמב"ם כותב שראוי לו לאדם לצמצם את הפעמים שבהם הוא בא אל אשתו, הוא אינו מתכוון לכך שהאדם ימנע מלקיים את מצוות 'עונה'. מצוות 'עונה' היא בליל טבילת אשתו, ומעת לעת כאשר אשתו מתאוה לכך.

הדרכים לשמירת הברית

הרבה דרכים קיימות כדי להיעזר בהם בשמירת הברית. התורה עשתה לנו סייגים, גזרות, גדרות והרחבות. התורה ציוותה "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עינכם". כאן ציוותה התורה שהאדם ישמור על

עיניו מלראות דברים שגורמים לו להרהורי עבירה. איסור זה בדורנו אוסר עליו לראות תמונות, או תוכניות טלוויזיה, או לגלוש באינטרנט, או לעיין בכל מיני עיתונים, שרואים בהם דברים שיוצרים אצל האדם, במחשבתו בדמיונו או בהרגשתו, הרהורים בענייני ערווה. גם הליכה להתרחץ במקומות שמתרחצות בהם גם נשים, או ללכת ברחוב במקומות שנשים הולכות בלבוש לא צנוע, כאשר אין הכרח ללכת שם, נכללות באיסור זה. גם כאשר יש הכרח ללכת ברחוב שיש בו נשים שאינן בלבוש צנוע, קיים איסור להתבונן וליהנות מהמראה שלהן. חז"ל אמרו "אם פגע בכ מנוול זה משכוחו לבית המדרש, אם אבן הוא, נימות, אם ברזל הוא, מתפוצץ"¹. במאמר חז"ל זה, המנוול הוא יצר הרע ועל זה לימדו אותנו חז"ל שאחד הדרכים של האדם להתמודד עם נושא שמירת הברית, הוא ע"י כך שישקיע את מחשבתו בלימוד התורה. עוד עצה לאדם להתמודד עם הנושא הזה להרבות תפילה לד' שיסייע לו במלחמתו עם יצר הרע. דרך נוספת להתמודד היא ע"י שיעסיק אדם את עצמו בעשייה חיובית ובבנייה יצירתית. כאשר מוחו של אדם מלא בחדות היצירה, ויש לו סיפוק ממעשיו, אין לכו ומוחו פנויים להרהורי עבירה. חז"ל אמרו: "שהבטלה מביאה לידי שעמום, והשעמום מביא לידי עבירה". האדם הממלא את מוחו בלימוד התורה הקדושה, בתפילה לד' יתברך, ובמחשבות טובות של גמילות חסדים, ובעשייה, ויצירה, אין מוחו פנוי להרהורי עבירה.

כיצד משתמשים בעצמה היצרית לשם מצווה?

על הפסוק מספר בראשית² "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד". אמרו חז"ל "והנה טוב מאוד זה יצר הטוב, והנה טוב מאוד זה יצר הרע". במדרש זה הגדירו חז"ל את היצר הרע כדבר שהוא טוב מאוד. והשאלה היא הכיצד יתכן שיצר הרע שעצמתו גדולה להפיל את האדם למעשים רעים, מכונה 'טוב מאוד'? על שאלה זו השיבו חז"ל ואמרו שאילו לא היה לאדם את היצר הזה, לא היה העולם מתקדם ומתפתח. יצר הרע הוא הגורם לאדם לשאת אישה, להוליד ילדים, להקים משפחה, לבנות להם בית, לצאת לעבודתו, להשתכר (משכורת) ולפרנסם, וכך יצר הרע גורם באמת לעולם להתפתח ולהתקדם. שלמה המלך אמר: "ראיתי את כל עמל ואת כל כישרון המעשה כי הוא קנאת איש מרעהו". זאת דוגמא לדבר שיש בו כוח גדול של שלילה כמו הקנאה הגורמת מצד אחד, לשנאה, לאיבה, לריב, למלחמה ולעיתים אפילו לרצח, אך יש לה גם תפקיד חיובי בעולם. תפקידה הוא להניע להפעיל את האדם לייצר להתקדם ולהצליח בקנייניו החומריים, ועל ידי כך העולם מתפתח ומתקדם.

כמו הקנאה שיש בה הרבה כוח שלילי, אך יש לה גם תפקיד חיובי, כך גם היצריות שבאדם, תפקידה להניע ולקדם את העולם כולו. יצר הוא מלשון יצירה, יכולה היא לייצר טוב ויכולה היא לייצר רע. ככל שכוחו של היצר גדול יותר כך יכולתו גדולה יותר לייצר טוב או לייצר רע. ככל שתפקידו של כח היצירה חשוב יותר לקיומו של העולם ולהתפתחותו, כך תהיה עוצמתו גדולה יותר. הדבר תלוי הוא באדם, אם ירצה ישתמש בו לבנינו של עולם, להולדת ילדים, להקמת משפחה ולחיזוק ובניית הזוגיות שלו עם אשתו, אולם אם ישתמש בכוחותיו היצריים במקומות ובזמנים שאינם ראויים, תשמש כל העוצמה להריסתו של העולם.

¹ קידושין דף ל' עמ' ב'.

² בראשית א', ל"א.

סיכום

נושא שמירת הברית רחב הוא, וישנם הרבה נושאים הקשורים בו. בחרנו לעסוק בשלושה מהם, תחילה הגדרנו מהי שמירת הברית וכתבנו ששמירת הברית היא להימנע מהוצאת זרע שלא במקום מצווה. לאחר מכן עסקנו בדרכים להתמודד עם העצמה הגדולה של היצירות המפריעה לשמירת הברית. כתבנו על כמה וכמה דרכים. ככלל, אפשר לומר שהדרך להצליח בשמירת הברית היא להימנע מכל הדברים המעוררים ומגרים את המחשבה, את הדמיון ואת הרצון, להרהר ולחטוא באי שמירת הברית. ובחלק השלישי של המאמר בחרנו לעסוק בתפקיד של העוצמה הגדולה שיש ליצרים האלה. עמדנו על כך שבעוצמה של היצרים האלה תלוי כל קיומו של העולם. מכיוון שתלוי בהם דבר כל כך חשוב יש צורך שתהיה להם עוצמה כל כך גדולה. לסיום היה עלינו לציין שהדבר תלוי באדם, אם ישתמש בעוצמה הזאת לבנינו של עולם או חס וחלילה להריסתו.

גאולה ומדינה

עידו נתנאלי

הקדמה

היחס המשתנה כלפי מדינת ישראל של ימינו אצל הזרמים השונים ביהדות מצריך בירורים על מנת להגיע לאמת. מכיוון שישנם דעות שונות בנושא, עלינו לחקור על מנת להסיק מסקנות בעניין ולהתאים את חיינו והתייחסותנו למדינה כפי הראוי. במאמר זה ננסה להבין את משמעות המדינה כחלק חשוב מתהליך הגאולה ואת היחס המשתנה כלפי נושאים מסוימים הנובעים מכך. עוד ננסה להבין את תהליך הגאולה של ימינו ואת חלקו של העולם החילוני בתהליך זה.

ראשית נתייחס לתהליך שאנו חווים בימינו ונברר האם זהו תהליך הגאולה. סימנים רבים נתנו לגאולה ע"י חז"ל. "אם ראית דור שצרות באות עליו – חכה לו". אם ראית דור שנתמעט והולך-חכה לו"¹. וכן במסכת סוטה² מובא: "בעקבות המשיח החוצפה תרבה והיוקר יאמיר, חכמת סופרים תסרח... וכו'". כאשר התבונן החפץ חיים בדורו, ראה כי נתקיימו בו כל הסימנים שהראנו לעיל והסיק מכך שהגאולה תתרחש בקרוב וכן נאמר בספרו:³ "אבל כעת כשהמצוקות נתגברו כל כך עד שאי אפשר לסבול עוד, בודאי יש לצפות לה' יתברך שיגלה קץ ישועה בזמן הקרוב... ובאמת קרוב יותר שכבר כלה העת אלא שעתה הוא חבלי לידו!"

דברים אלו נאמרו קודם השואה שהשמידה שלישי מעמנו, תופעה שניתן לפרש כ"חבלי משיח". הגר"א בספרו אבן שלמה כותב "וכן ההרהר כשמתקרב הלידה כואבת יותר מכל ימי הריונה... כך קודם הגאולה יכבד הגלות יותר מכל הגלות". סימן נוסף, והמובהק ביותר ע"פ חז"ל, לגאולת ישראל הוא פריחת הארץ, כמבואר בסנהדרין⁴ "ואמר רבי אבא, אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשא לעמי ישראל"⁵ ומפרש שם רש"י "כשתיתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה מזו".

מדוע חשוב לדעת שהגאולה התחילה ?

תהליך הגאולה מחייב אותנו לשקול מחדש את יחסינו לעניינים מסוימים. חשוב לדעת שהגאולה התחילה כי יש שיקולים שמשתנים כאשר העם נמצא בתהליך גאולה. שיקול ראשון שאליו נתייחס הוא היחס כלפי דינים לפרט ודינים לכלל. כאשר אנו נמצאים בתהליך גאולה, דינים מסוימים עלולים להשתנות. דוגמא לכך היא עניין מסירת שטחים מול פיקוח נפש. שאלה של פיקוח נפש היא לכאורה מובנת שהרי פיקוח נפש דוחה כל דבר (למעט ענייני ייהרג ואל יעבור) אך כאשר השאלה הופכת לשאלה כללית ולעניין לאומי, נצטרך לשקול שוב האם למסור שטחים במצב פיקוח נפש. דוגמא נוספת ניתן לראות בנושא היתר מכירה. כאשר אדם אחד נאלץ לבחור בין לסמוך על היתר מכירה או להחמיר, זהו

¹ סנהדרין צ"ח ע"א.

² מ"ט ע"ב.

³ שם עולם חלק ב' פרק י"ב.

⁴ צ"ח ע"א.

⁵ יחזקאל ל"ו ה'.

מצב פרטי וההבדל קטן, אך זה שונה כשנאלצים להכריע בשאלה כללית יותר כמו להכריע את דינם של כל החקלאים בארצנו לעניין פרנסתם, כלומר מה יקרה לחקלאי אשר עלול לאבד את לקוחותיו מחו"ל בשל היעדרות של שנה מהשוק?

נושא נוסף שהדינים בו ישתנו מתקופת גלות לתקופת גאולה הוא נושא שמירת המצוות. בתקופת גלות לא היו קיימים תחומים "חומריים" כביכול כגון הנהגה פוליטית, פיתוח צבא ועבודת אדמה, אך כעת בתקופת גאולה, עניינים אלו הופכים קדושים. בארץ ישראל העיסוק בפוליטיקה הוא חלק ממצוות כיבוש הארץ, ועבודת אדמה היא חלק ממצוות ישובה וכן המשרת בצבא ישראל מקיים מצוות חשבות כגון כיבוש הארץ והצלת חיי יהודים.

אם כן, ראינו שישנם נושאים שדינם משתנה מתקופת גלות לתקופת גאולה בא"י ולכן עלינו להכיר בכך שזוהי תקופת "אתחלתא דגאולה" על מנת להתייחס לנושאים כגון אלו שנאמרו לעיל, בדרך המתאימה לתקופה בה אנו נמצאים.

מדוע הגאולה מתקיימת דווקא ע"י חילונים ולא ע"י שומרי תורה?

לכאורה אנו יכולים לתהות על גאולה זו שהרי באה ומתקיימת בזמן זה ע"י אנשים שאינם שומרי מצוות. בעבר, כאשר דימה לעצמו העם היהודי את הגאולה, חשב כי מלך צדיק וירא שמיים יגאל את העם ויגרום לעליה ברוחניות בעם. מחשבה זו אשר על פיה הקב"ה יגאלנו ע"פ מחשבותינו חמורה ביותר שהרי "לא מחשבותיי מחשבותיכם, ולא דרכיכם דרכיי, נאם ה'".⁶ אם כן ראינו שהגאולה יכולה לבוא בדרך שלכאורה אינה נראית נכונה בעינינו, אך האם יתכן שישועה תתקיים ע"י רשעים? התשובה לכך היא שהגאולה אכן יכולה להתרחש ע"י רשעים ואף גויים. דוגמא לכך נוכל לראות בתקופת ירבעם בן נבט אשר עשה הרע בעיני ה' אך גם נאמר עליו "הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלוקי ישראל".⁷ מכאן יש להבין כי ישועה לעם יכולה להתרחש גם ע"י מנהיג שעושה הרע בעיני ה'. עוד ניתן לראות כהוכחה לכך בתקופת עזרא ונחמיה, ששם ישועה וגאולה צמחו ע"י מלך לא יהודי, כורש, שעזר ליהודים לחזור לארץ ישראל.

בהתייחסותנו לשאלה זו עלינו להבין תחילה כי עצם השאלה היא פסולה, מאחר שאל לנו לנסות להבין את דרכי ה' הנסתרות לפי שכלנו. תשובות רבות לשאלה זו, אנו נתייחס ל3 תשובות. תשובה אחת לשאלה שהעלנו ניתן למצוא בדברי הרב וולנדברג.⁸ הרב וולנדברג סובר שרק כאן בארץ ישראל פרחת התורה מחדש, הישיבות התמלאו כפי שלא היו מעולם, מרכז התורה היהודי חודש וגדולי הדור בנו את עולם התורה מחדש. היהודים שהיו מסוגלים להוביל את בניית הארץ והמדינה באותה התקופה היו המפלגות החילוניות ולכן דווקא הם להוביל את מהלך הגאולה בארץ.

סיבה נוספת שמציג הרב וולנדברג, הופכת את השאלה על פיה. ע"פ הרב וולנדברג, לא רק שתהליך הגאולה בא ע"י חילונים אלא היה מוכרח לבוא על ידם דווקא שהרי רק כך נדע שהדבר נעשה מאת ה'. נאמר שהגאולה הייתה באה ע"י שומרי תורה ומצוות והמדינה הייתה קמה ע"י גדולי תורה, היינו יכולים

⁶ ישעיהו נ"ה ח'.

⁷ מלכים ב' י"ד כ"ה.

⁸ ציץ אליעזר חלק ז' סי' מ"ח, אורחות המשפטים פרק י"ב.

לחשוב כי מחמת קדושת הארץ ומצוותיה שומרי התורה משתוקקים לשוב ארצה ליישבה ולקיימה ולא כי הגיע זמן הגאולה. אך כעת דבר בא בדרך ניסית שהרי מי היה מעלה בדעתו שדווקא האנשים הרחוקים ביותר מתורה ימסרו נפשם על הקמת המדינה ומכאן שהדבר נעשה מאת ה'.

סיבה שלישית לעניין נמצא בדברי הרב אריה לייב הכהן (בנו של ה"חפץ חיים"). ישנו פסוק המספר איוב "יכין רשע וצדיק ילבש"⁹ וכך הוא מבאר: ייתכן מצב שבו רשע יעמול הרבה כשמטרתו היא לטובת עצמו אך לבסוף יבוא בצדיק וייהנה מפירות הרשע. כך גם בימינו, כאשר אנו רואים את תוצאות הקמת המדינה והצלחתה ניתן לפרש זאת כהצלחת הרשע לטובת הצדיק. מדינת ישראל של ימינו היא המקום האידיאלי ביותר לשמירת מצוות כהלכה לעומת מקומות שבהם חיים יהודים בחו"ל. בא"י ימי חול המועד ניתנים לבחירה ע"פ חוק כימי מנוחה, אין צורך להפסיד מקומות עבודה בשל שמירת שבת ויו"ט פורים, ט' באב, וכיו"ב נשמרים כהלכה. אין בעיה לבנות סוכות ליד הבית, אין עיר שבא לא ניתן למצוא מניין לתפילה 3 פעמים ביום וכו'.

ובכן ראינו שגם ישועה ע"י מנהיג רשע ואף גוי היא מאת ה', אך האם זו הגאולה לה אנו מצפים ומייחלים? צריך לדייק בהתייחסותנו מדינת ישראל היא חלק מתהליך הגאולה ועל זאת אנו מכנים את המדינה "ראשית צמיחת גאולתנו" או "אתחלתא דגאולה". תהליך הגאולה הוא ארוך וכעת אנו נמצאים בעיצומו אך מצפים אנו עוד להמשכו. ודאי שסוף התהליך יהיה תשובה מלאה וביאת המשיח. על פי הרמב"ם עיקר ההבדל בין זמן גלות לזמן ימות המשיח הוא שעבוד מלכויות. ואלו דברי הרמב"ם בפירוש המשניות, בהקדמתו לפרק חלק בסנהדרין: "ולא ישתנה במציאות שום דבר ממה שהוא עתה, אלא שהמלכות תחזור לישראל... ויהיו בימיו עשירים ואביונים, גיבורים וחלשים... אבל באותם הימים יהיה נקל מאוד על בני האדם למצוא מחיתם, עד שבעמל מועט שיעמול אדם יגיע לתועלת גדולה" ... כלומר, ההבדל העיקרי בין גלות לזמן גאולה הוא האם קיימת מלכות לישראל או לא. אמנם מדינת ישראל עדיין אינה התגשמות חזון הנביאים בשלמות אך היא חלק חשוב מהתהליך שהתחיל בראשית ימי הציונות ועדיין ממשיך.

סיכום

במאמר זה דנו בתהליך הגאולה של ימינו והוכחנו ע"פ סימנים שניתנו ע"י חז"ל שזוהי הגאולה האמיתית. הכרנו את המושג "חבלי משיח" ודנו בשאלה האם הגאולה התחילה ומדוע חשוב לדעת שהתחילה. עוד במאמר זה, ניסינו להבין אם יתכן מצב שהגולה תתרחש ותתקיים ע"י אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות ואם כן מדוע דווקא על ידם. לסיים ראינו כי אמנם מדינת ישראל אינה התגשמות מלאה של חזון הנביאים אך היא חלק חשוב ובלתי נפרד מתהליך הגאולה שהתחיל בראשית ימי הציונות ועדיין ממשיך בימינו.

⁹ איוב כ"ז יז'.

לשון הרע

דוד צדוק

הקדמה

האדם נבדל מן הבהמה בשכל ובדיבור, וכמו שאדם מסדר לעצמו את המחשבות ומבדיל בין מחשבות טובות למחשבות רעות כך הוא גם צריך להבחין בין דיבור נכון לדיבור לא נכון. במהלך המאמר אסביר מהו הדיבור הלא נכון וכיצד אפשר לשנותו (לשון הרע הוא רק סעיף אחד מהדיבורים שאינם נכונים).

לשון הרע- הגדרה

הגדרת לשון הרע היא דיבור בגנותו של אדם או דיבור העלול לגרום נזק לזולת. אם דיבר אדם בגנות חברו, הרי זה בגדר לשון הרע, אף אם ברור שלא יגרם על ידי כך כל נזק לחברו. עצם עיסוק בחסרונותיו של הזולת הוא איסור בפני עצמו.

התורה אוסרת לנו לדבר לשון הרע מפני שדיבור לשון הרע יכול לגרום לנזקים שבין אדם לחברו שקשה אחר כך לתקן. כמו צער עוגמת נפש בין אנשים, זה יכול להביא לקיצים של חיי נישואין, מטילה שנאה בין ידידים, שנאת חינום, קינאה, ועוד... ובנוסף לכך עצם הדיבור הרע על הזולת, הוא פגם ולכן אין לאדם לחפש ולמנות מומים של זולתו. גם אם לא יגרם לו נזק! בתורה יש שלושים ואחת מצוות תעשה ולא תעשה הקשורים בלשון הרע. מהן 17 מצוות הן מצוות לא תעשה ו-14 מצוות עשה¹.

האיסור לדבר לשון הרע נלמד ממרים שדיברה לשון הרע על משה רבנו ואשתו שכתוב: "ותדבר מרים ואהרון במשה על אודות האישה הכושית אשר לקח כי אישה כושית לקח" ובהמשך כתוב "ומדוע לא יראתם בעבדי במשה ויחר אף ה' במ... והנה מרים מצורעת כשלג"², כלומר הקב"ה מעניש את מרים על כך שדיברה לשון הרע על משה, ולכן צריך להיזהר מלדבר לשון הרע. והרמב"ן³, חולק על רש"י ואומר שזו לא סתם עצה טובה אלא מצווה מן התורה להזכיר את מעשה מרים כדי להזכיר לנו את חומרת האיסור בלשון הרע.

שמיעת לשון הרע

כשם שהתורה אוסרת לדבר לשון הרע כך התורה אוסרת על שמיעת לשון הרע. אדם ששומע לשון הרע אף אם בליבו אינו מאמין לדברים אלו עובר על איסור לשון הרע.

כל אדם צריך להיזהר משמיעת סיפור שמתחיל כמו: "שמעת מה קרה לפלוני" או "שמע יש לי משהו מצחיק על פלוני" סיפורים שמתחילים ככה הם בדרך כלל התחלה של לשון הרע או רכילות. אדם שמקשיב לדברי גנאי אפילו אם הוא לא מאמין למה שמדברים הוא גורם נזק רב בזה שהוא שומע לשון הרע והוא גורם למספר להמשיך לדבר לשון הרע. וכשהמספר רואה שיש לו קהל ששומעים לו הוא ימשיך לדבר לשון הרע גם להבא, אבל אם האיש שמדבר לשון הרע יתקל באנשים שלא רוצים לשמוע

¹ החפץ-חיים

² במדבר י"ב א'-י"א

³ רמב"ן על דברים כ"ד, ט'

אותו ויעירו לו שאין ברצונם לשמוע דבר שלא ראו במו עיניהם אז הוא ימנע לדבר לשון הרע ליד אותם אנשים שלידו.

בעל לשון הרע

אנשים שלא נזהרים בלשונם ומדברים לשון הרע בגנותם של אחרים וכל הזמן מדברים לשון הרע ומרכלים על אחרים חטאם מאוד גדול וחמור. ההרגל שאנשים אלו הרגילו את עצמם לדבר לשון הרע הם חוטאים בזה שהם מזלזלים ומתעלמים בזדון מהמצוות שהקב"ה נתן לנו. חכמינו הגדירו אנשים אלו "בעלי לשון הרע".

בעלי לשון הרע הם בני אדם שלא מפסיקים לדבר בזלזול בגנותם של אחרים והתרגלו לכך, וזה הפך אצלם לשגרה יום יומית. קובע התלמוד⁴ כי מי שמוגדר כבעל לשון הרע חטאו חמור כעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. חטאים אלו נחשבים כעברות החמורות ביותר.

בימינו קשה יותר לשמור על נקיות הדיבור במיוחד שיש כיום טלפונים ופלאפונים שמאפשרים לך לדבר מהבית ומכל מקום לכל מקום. בנוסף למכשירים אלו יש גם כמעט בכל בית מחשב ואינטרנט שגם זה מאפשר לך לדבר עם חברים וכל מי שרוצים בלי סוף. מכשירים אלו יכולים לאפשר לכל אדם להיהפך לבעל לשון הרע בנוחות ובלי מאמץ יתר, לכן כיום יש להיזהר מאוד ולהישמר מלשון הרע שמדברים ומתכתבים במכשירים אלו.

אבק לשון הרע

אבק לשון הרע מתחלק לשני סוגים: א. או שיכול להתפרש כדבר רע ב. דבר שעלול לגרום לאחרים לדבר לשון הרע. לדוגמא: אדם שאומר על חברו שהוא אף פעם לא הולך לישון לפני 3:00 לפנות בוקר. משפט כזה יכול להתפרש לשני צדדים: צד אחד זה יכול להתפרש לטובה למשל "פלוגי לומד תורה עד 3:00 לפנות בוקר", אך מצד שני זה יכול להתפרש גם לרעה "פלוגי סתם מורח את הזמן עד 3:00 לפנות בוקר וכל היום למחרת הוא עייף" שזה אדם שלא אחראי ולא יודע לתכנן את הזמן שלו. משפט כזה הוא כבר רכילות ולשון הרע. ודוגמא נוספת היא לשבח אדם בפני שונאו, דבר שיגרום לשונא לדבר בגנותו של אותו אדם.

רכילות

רכילות זה כשאדם מספר לחברו שפלוגי דיבר בגנותו או עשה נגדו משהו. רכילות לא חייבת לתאר מעשה רע. זה יכול לגרום לשנאה בין אנשים אלו. בגלל רכילות אנשים יכולים לאבד את עבודתם שזה מקור פרנסתם ולגרום שנאה בקרב אנשים ועוד...

המקור בתורה לאיסור רכילות מופיע בספר ויקרא שם כתוב: "לא תלך רכיל בעמך"⁵ פסוק זה אוסר את כל אופני הלשון הרע, אך המושג "רכיל" מתייחס במיוחד לרכילות. הולך רכיל נקרא כך משום דמיונו לרוכל- כשם שרוכל הולך מבית לבית למכור את הסחורה שלו כך גם הרגלו של הולך רכיל ללכת מאיש לאיש ללקט שמועות רעות ולספרם לאחרים. המדבר רכילות עשוי גם לעבור על מצוות עשה ולא תעשה

⁴ ערכין ט"ו

⁵ ויקרא י"ט, ט"ז

רבות. וכך מגדיר זאת החפץ-חיים בספרו שמירת הלשון - "לשון הרע זה שמספר בגנות חברו, ורכילות היא שמספר לאחר מה שחברו דיבר עליו רעה או עשה לו רעה"⁶.

איך לשמור את הלשון

הרבה אנשים לא מודעים עד כמה חמור לדבר לשון הרע ורכילות, ויש אנשים שלא יודעים מה מותר ומה אסור לדבר ומקלים על עצמם וממשיכים לדבר לשון הרע ורכילות בלי מודעות. אנשים אלו יודעים שאסור לדבר לשון הרע והם ממשיכים ליפול בחטא הלשון הרע. אז השאלה היא איך אפשר לשמור את הלשון?

אחד הדברים העיקריים בשמירת הלשון מדבר רע הוא שינון ולימוד תמידי של דיני לשון הרע ורכילות. כשם ששוחט לפי ההלכה נדרש לשנן את הלכות השחיטה עד שידע אותם בעל פה ויהיו חרוטים בליבו, כך גם לשון הרע. אם אדם ילמד ויחזור על זה וימשיך לשנן עד שההלכות יהיו חרוטים בליבו, כך אדם שידע את הלכות לשון הרע יתחיל להיזהר בלשונו.

עצה נוספת היא שהאדם יחשוב על הדיבור לפני שיוציא מילה מהפה, כפי שאומר הרמב"ן באיגרתו: "ותחשוב על הדיבור קודם שתוציאנו מפ"ך"⁷.

סיכום

במאמר זה ראינו את חשיבות שמירת הלשון של האדם. עד כמה אדם צריך לשים לב לנקיות הדיבור שלו, לתוכן ולמשמעות שלהם ומה הוא גורם לאחרים, ולכן מן הראוי שכל אחד מאיתנו יקפיד על נקיות הדיבור שהרי "מות וחיים ביד הלשון"⁸.

⁶ שמירת הלשון לחפץ חיים עמוד יט'

⁷ אגרת הרמב"ן

⁸ משלי י"ח, כ"א

מצוות השמחה

אוריאל שלומי

הקדמה

השמחה היא חלק משמעותי בחיינו, אך האם האדם צריך להיות שמח 'תמיד'? האם זאת מצווה, או שזו עצה לחיים טובים ובריאים יותר? גם אם נצא מנקודת הנחה שצריך לשמוח וזו מצווה-איך אדם יוכל לשמוח כשהכל מסביבו עצוב?

מכיוון שנושא זה מורכב, החלטתי לחקור ולכתוב אותו בצורה מסודרת.

החיסרון שבעצבות

בכל התורה כולה לא נמצא "לאו של עצבות", לכן נראה שהעצבות איננה עבירה אך היא בעלת חסרונות גדולים. ברגע שאדם עצוב מיד מסתלק ממנו רצון חייו וזה גורם לו לבטלנות, חוסר אונים, עד שיהפוך לחסר תכלית ומטרה בחייו. בסופו של דבר האדם אינו מגיע לידי עשיית מצוות ומעשים טובים.

ערך וכח השמחה

השמחה היא ערך ולא רק אמצעי להשגת מטרה ולכן חשוב להיות שמח תמיד. בספר נחמיה¹ מסופר על בואם של כל העם בראש השנה אל עזרא ונחמיה ורצו להתענות בראש השנה, אך עזרא אמר לעם: "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים... ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם". דווקא ע"י השמחה יוכלו לשוב בתשובה ולהתחדש. ולא ע"י תענית שאין כח גדול יותר מן השמחה.

ולכן מדגיש רבי נחמן לכל אורך כתביו: "מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד"² ומוסיף "צריך האדם להכריח את עצמו ולהתחזק ולהיות שמח תמיד"³ כלומר יש חובה לאדם להיות שמח וזה צורך גדול בשבילו, לחיים טובים ונכונים.

גבולות השמחה

אי אפשר שהשמחה תהא בלי גבולות בעולם הזה, כמו שכתוב "אדם לעמל יולד", "בעצב תוליד בנים", שמחה ללא גבולות, משכיחה מהאדם את חייו בעולם הזה. שהרי העולם שלנו אינו הפקר, שהכל צריך להיות במידה, הכל קצוב והכל מדוד, אפילו רוח הקודש שורה במידה ומשקל. לכן השמחה גם צריכה להיות במידה. שבעולם הזה לא הכל שמח יש גם צער, למשל שעבוד הנשמה בגוף.

איך נוכל לתבוע שיהא אדם בשמחה תמידית אם כל חיי האדם בעולם הזה הם עליות וירידות

אינסופיות?

אפשר לתבוע מהאדם שיהא בשמחה תמידית. אם לא היתה אפשרות להיות בשמחה תמידית לא היו תובעים ממנו זאת! ומפני שרבות הנפילות והירידות לכן צריך שתהיה כל הזמן לפני עיניו של האדם התכלית שיש לו לבקשה – שיהיה בשמחה תמידית, ולא פעם אחת אלא ירבה בתפילה שיוכל להיות

¹ נחמיה, ח.

² ליקוטי מוהר"ן תניינא תורה כ"ד.

³ שיחות הר"ן כ'.

בשמחה תמידית, ואל יתייאש האדם ויאמר אני לא יכול לנסות עוד, אלא מיד יתגבר לשום אל לבו כי זו הייתה ותהיה מגמתו מכאן ואילך.

למרות מצבו המר של האדם צריך להגיע לידי מידת הגבורה שהיא מידה שמביאה לידי רוגע, ומכל מקום האדם יעשה מצוות ומעשים טובים אפילו בלא שמחה וחשק בכדי לא להתנתק מכל עולמו. הסיבה לכך שאם תעשה מצוות ומעשים טובים גם בלא שמחה בסופו של דבר תוכל ליהנות מעשיית המצוות בשמחה ובעונג "שמתוך שלא לשמה בא לשמה". משל לפעוט שדחה את חלב אימו בכל פעם עד שאימו כפתה עליו לשתות. הפעוט התחיל לשתות בצער עד שלאט לאט התרגל חיכו ליהנות מהחלב ולשמוח בו.

כיצד ניתן לשמוח בעבודת ה'?

בספר דברים⁴ לאחר שהתורה מתארת את הקללות, כתובה הסיבה מדוע: *תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך בשמחה ובטוב לבב... ועבדת את אויבך* והרי לפי פסוק זה שמים לב עד כמה חמור לעבוד את ה' שלא מתוך שמחה. מדוע כל כך הדגישו את המילה שמחה וכי אי אפשר לעבוד את ה' בחוסר שמחה? הרמב"ם כותב⁵: *"השמחה שישמח אדם בעשיית המצווה ובאהבת הא-ל שצווה בהן, עבודה גדולה היא וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להיפרע ממנו. וראיה לדבר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך בשמחה". הכוונה שאם האדם אינו עובד את ה' בשמחה בכך הוא מראה שאינו חפץ במצוות-ה', ולכן, נשאל האם עלי לווותר על המצוות אם איני שמח?*

השמחה נותנת מרץ וכוח להמשיך בדרך של קיום המצוות ועבודת ה'. ולמרות שהאדם אינו שמח בנפשו צריך לשנות את דרך הרגלו שהמצוות יתחזקו וישמחו אותו. השמחה באה על מנת לתת תכלית ומטרה בחיים. האדם השמח הוא בעל מציאות שונה שע"י השמחה מגיע לידי כוח ותבונה. המהר"ל מפראג כותב על השמחה: *"והמצווה שהוא עבודת ה' ראוי שתהיה בשמחה. כי מעשה המצווה הוא להשלים את האדם ומאחר שהמצווה הוא השלמת האדם לכך ראוי שתהיה המצווה בשמחה."* המהר"ל מתכוון שהשמחה פירושה שלמות וברגע שהאדם מרגיש שלם (מילא את חסרונו) בא לידי שמחה. לדוגמא, האכילה כאשר אדם רעב הוא אוכל (ממלא חסרונו) מיד לאחר ששבע מרגיש שמחה.

השמחה באה מתוך השקפת עולם

מסופר על תלמידיו של המגיד ממזריטש ששאלו אותו מה פירוש המשנה⁶ *"חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטוב"*. ענה להם, *לכו לרבי זושא מאניפולי וראו כיצד הוא חי. באו אצלו, מצאו אדם עני שוכב במיטתו, חולה, וביתו עומד ליפול. שאלוהו: כיצד יכול אתה לברך על הרעה כשם שהינך מברך על הטובה? ענה להם: הגעתם למקום הלא נכון. אצלי- אין שום דבר רע, הכל נפלא."* כל דעביד רחמנא - לטב עביד (ברכות ס ב). אם כך ה' סיבב שיקרה לי-זה מה שמתאים וטוב לי, ולכן הוא משמח אותי. רבים טועים וחושבים ששמחה היא רגש וכל פעם היא מופיעה לפי מצב הרוח של האדם. אומנם זה נכון שהשמחה היא בעולם הרגש, אך היא תוצאה של מחשבותינו, והשקפת עולמנו ולכן אנו שולטים על שורש השמחה, ועל הגורמים המניעים אותה.

⁴ דברים כח', מז- מח

⁵ סוף הלכות לולב

⁶ ברכות נד א

סיכום:

למדנו מהמאמר, שהשמחה היא ערך וצורך גדול, כדי שהאדם יוכל לחיות חיים שלמים וטובים ולהתרחק מהעצבות לידי ריקון תוכן החיים.

השמחה נובעת מתוך השקפת עולמו של האדם והכרתו בשלמות נפשו וממילא היא צריכה להיות תמידית, בכל מצב ובפרט בקיום מצוות.

שנזכה להיות בשמחה תמיד, בכל מצב ובכל מקום, ולשמח אחרים, איתנו יחד.

תרומת איברים

רז שרים

הקדמה

ערך הגוף ביהדות הינו חשוב ביותר ולכן איסור לפגוע בגוף האדם בחייו ובמותו. בנוסף לכך ישנה מצווה להציל חיים כמו שאמרו חז"ל "כל המציל נפש אחת מישראל כאילו הציל עולם ומלואו"¹. בעקבות שני ערכים אלו מתעוררות בעיה והיא לתרום איברים מאדם מת לאדם חי. כי כאשר ישנה לקיחה של איבר מן המת לחי אנו בעצם פוגעים בגוף האדם המת על מנת להציל חיים באדם החי, שני ערכים אלו מתנגשים ואנו ננסה למצוא פתרון ולגלות האם קיימת אפשרות בכלל של פגיעה במת להצלת חיים.

קיימים ארבעה איסורים הלכתיים הנוגעים באדם המת: הראשון בזיון המת, השני ביטול מצוות קבורה, השלישי איסור הנאה מהמת והרביעי קביעת רגע המוות.

נפרט בקצרה כל איסור:

1. בזיון המת: יסוד הדברים באמונה היהודית היא שבתוך גוף האדם ישנה נשמה אלוקית ככתוב: "וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים"². בשעת המוות של האדם נשמתו מתנתקת מהגוף ועוברת לעולם הנשמות, ורואה היא את הגוף ששהתה בו מתפורר ונאכל וקשה לה הדבר מאוד כי הגוף שבו שהתה כל חייה נאכל ומתכלה. כמו שכתוב באיוב: "אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאכל"³. מפסוק זה לומדים שכל הכבוד שנותנים למת הוא בעצם לנשמה שלא תתבזה בשעה שמביטה בגוף ממרומי מרומים.

2. ביטול מצוות קבורה: כתוב בתורה: "וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ לא תלין ובלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא"⁴. מפסוק זה לומדים שתי מצוות בעניין זירוז קבורת המת: האחת איסור לא תלין השנייה קבור תקברנו ביום ההוא. ולכן חובה להזדרז בקבורת המת ולכן קשור לעניין תרומת איברים, כאשר האדם מת ישנו חשש שהניתוח להוצאת האיבר ימשך זמן רב ובינתיים יש ביטול מצוות קבורה וגם כאשר איבר מן האדם המת מושלל בגוף של אדם חי ישנו חשש לאיסור לא תלין כי לא קברו את כל חלקי הגוף.

3. איסור הנאה מהמת: הגמרא⁵ דנה בפסוק שמדבר על מות מרים הנביאה ולומדת שם הגמרא את איסור הנאה מהמת ומתכריכיו. ובעניין בתרומת איברים מאדם מת, נראה לי שישנה הנאה מגוף האדם המת ולכן כיצד יתכן מצב להתיר דבר שנוגד את ההלכה?

4. קביעת רגע המוות: על מנת שהשתלת האיברים (לב, כבד וכו') תהיה יעילה ותציל חיים, יש צורך לקחת את האיברים מאדם שמת מוחי ואיבריו עדין פועלים והשאלה הגדולה היא האם מוות מוחי נחשב מוות מבחינת ההלכה או שרגע המוות הוא כאשר כל הגוף מת כולל האיברים. בעקבות זה אם מוות

¹ לבוש חושן משפט סעיף תכו' א'

² בראשית ב' ז'

³ איוב יד' כב'

⁴ דברים פרק כא'

⁵ סנהדרין דף מז' ע"ב

מוחי לא נחשב רגע המוות מבחינת ההלכה אז בשעת לקיחת איברים מאדם שמת מוות מוחי ישנו חשש של רצח ולכן צריך לבדוק האם בכלל ישנה אפשרות לתרומת איברים שכאלו ומהו בעצם הרגע שבו האדם מוגדר כמת מבחינת ההלכה?

לאחר שנתקלנו בארבעת האיסורים והיסודות העיקרים ננסה לענות ולמצוא האם ישנו היתר לתרומת איברים על ידי פירוט כל איסור והיתרו.

1. איסור בזיון המת

איסור בזיון המת הוא של הנשמה בלבד שמצטערת על ניוול גופה. לכן אם הניתוח להוצאת האיבר מהגוף המת יעבור בכבוד ראוי וללא כל בזיון בגוף המת יהיה אפשר על פי ההלכה לעשות זאת. וסיבה נוספת: כשם שכל אדם בחייו שמח ומאושר לעזור לזולת אין ספק שנפשו אחרי מותו מאושרת עוד יותר שיש לה הזדמנות לעזור לזולת ובייחוד שמדובר בהחזרת הבריאות לאדם חולה וסובל ולכן אין לראות במעשה זה שאחרי המוות שום בזיון למת.

2. ביטול מצוות הקבורה

ביטול מצוות קבורה אינו תופס במקרה זה כי חיוב הקבורה חל רק על הגוף המת וכל האיברים המתים אבל איברים מתים שהושתלו באדם חי חזרו לחיות וכלן הם כבר לא איברים מתים אלא חיים ולא חלה עליהם מצוות הקבורה. דבר נוסף שעניין הניתוח לשם הוצאת האיבר מן המת יעשה בזריזות האפשרית ולכן אין לראות בעיה בעניין זה בשעה שיש רצון להצלת נפש מישראל.

3. איסור הנאה מהמת

באיסור זה ישנו הבדל בין אברים בעלי כלי דם ואיברים פנימיים ובין אברים שלא מכילים כלי דם כגון: קרנית העין ועור האדם. בעניין האיברים שלא מכילים כלי דם כתב הרב חיים דוד הלוי בספרו "עשה לך רב" שאפשר להסתמך על דעת פוסקים רבים הסוברים שעור המת לא נאסר בהנאה ולכן איברים שאינם מכילים כלי דם אין בעיה בתרומתם. אך כאשר באים לברר על איברים פנימיים המכילים כלי דם רבים ישנה בעיה יותר גדולה. ולכן, כתב הרב חיים דוד הלוי בשו"ת "עשה לך רב" שיש להסתמך על דעת הפוסקים הסוברים שהשתלת איברים מן המת לחי נקראת הנאה שלא כדרך הנאתו. כלומר, השימוש באיבר שלא כדרך השימוש שלו. לדוגמא: אדם ביקש מחברו פטיש לתקוע מסמר בקיר החבר הביא לו כוס ואמר שאין לו פטיש אבל הכוס מספיק חזקה כדי לתקוע את המסמר בקיר ואכן הוא השתמש בכוס ותקע את המסמר בקיר. שימוש האדם בכוס הוא לא כדרך הנאתו כי עיקר השימוש בכוס הוא לשתייה והאדם תקע בעזרתה מסמר בקיר. ולעניין תרומת איברים ההנאה היא לא כדרך הנאתה מכיוון שעיקר ההנאה מהאיבר היא בגוף האדם ובשעה שהאיבר מתפקד בגוף אדם אחד אזי ההנאה היא שלא כדרך הנאתה. ולכן אפשר להתיר זאת. ועוד כתב הרב חיים דוד הלוי בספרו "עשה לך רב" שראוי להסתמך על דעת אחד מגדולי הרבנים שעסק בהיתר זה וסובר שאין איסור הנאה מן המת רק כאשר ההנאה היא מן האבר המת במצב של מיתה ולכן כאשר האיבר המת שהיה במצב של מיתה הושתל בגוף האדם החי שחזר לחיות ולכן אין פה הנאה מן המת, הרי האיבר כבר חי. למרות שלדעה זו יש מתנגדים רבים, ובכל זאת מן הראוי לשקול אותה שנוכל להקל בסבלם של חולים ולהביא להם מרפא.

4. קביעת רגע המוות

בגמרא כתוב "דעיקר חיותא באפיה הוא דכתיב 'כל אשר נשמת רוח חיים באפיו'⁶. כלומר המוות נקבע על פי הפסקת הנשימה. לפי הכתוב באנציקלופדיה הלכתית רפואית: אם המוח כולו כולל גזע המוח נהרסו והפסיקו לעבוד זו הוכחה שהנשימה העצמונית, הנשימה ללא מכשירים, באדם פסקה. ובעקבות זה יצאה הרבנות הראשית בשנת תשמ"ז בפסק דין שמכיל 5 תנאים לקביעת רגע המוות לצורך תרומת אברים ואלו הם:

- א. ידיעה ברורה של סיבת הפגיעה.
 - ב. הפסקה מוחלטת של הנשימה הטבעית.
 - ג. הוכחות קליניות מפורטות שאכן גזע המוח הרוס.
 - ד. הוכחה אובייקטיבית על הרס גזע המוח באמצעות בדיקות מדעיות כגון: BEAR.
 - ה. הוכחה שהפסקת הנשימה המוחלטת ואי פעילות גזע המוח נשארים בעינם למשך 12 שעות לפחות תוך כדאי טיפול שלם ומקובל.
- ממסמך הרבנות הראשים רואים שרגע המוות של האדם הוא כאשר הנשימה הטבעית מופסקת על ידי הריסת המוח כולו כולל גזע המוח ולכן כאשר הנשימה הטבעית מופסקת והאדם מחובר למכשירים אזי ישנה אפשרות להשתמש באיבריו הטובים לצורך תרומת איברים.

סיכום

תרומת איברים הינו נושא מורכב ומסועף להמון סעיפים אשר נמצאים בהלכה וברפואה. המון בעיות נוצרות בכל מקרה ומקרה בגלל שלהלכה יש דרישות ברורות יותר מאשר לרפואה בקביעת רגע המוות. כמו כן פירטנו במאמר זה בעיות נוספות. למרות כל הקושי מעמיקים הרבנים ואנשי הלכה למצוא פתרונות הלכתיים לכל מקרה על פי ההלכה. כמו כן יש לציין כי כל מה שנכתב במאמר זה הוא רק לעיון ולא למעשה ובכל מקרה יש לדון לגופו.

⁶ מסכת יומא דף פה' ע"א